

SLOVENSKO BERILO

KNJIGA JE REDNA IZDAJA ZA UDE DRUŽBE SV. MOHORJA

OPREMIL ARH. VLADO GAJSEK
NATISNILA ZADRUŽNA TISKARNA V LJUBLJANI
PREDSTAVNIK MAKS BLEJEC

SLOVENSKO BERILO

1942-XX

ZALOŽILA DRUŽBA SV. MOHORJA V LJUBLJANI

II
69240

21. 12. 42.

Inv. št. 030018721

Nāše luči

OTON ŽUPANČIČ

*Odgovôri, Ciciban:
kaj je naša prva luč?*

*Nāša prva luč je sonce:
z zlato roko svet odgrinja,
zlatih ciljev nas spominja.*

*Sonce je zašlo za góro;
odgovôri, Ciciban:
kaj je naša druga luč?*

*Nāša druga luč je mesec:
daleč smo se zanočili,
v mesečini prav hodili.*

*Sonce je zašlo za góro,
mesec je odšel za soncem,
odgovôri, Ciciban:
kaj je naša tretja luč?*

*Nāša tretja luč je ogenj:
gospodarja, vso družino
zvabil v svojo je svetlino.*

*Sonce je zašlo za góro,
mesec je odšel za soncem;
ogenj v hiši je ugasnil;
odgovôri, Ciciban:
kaj nam je četrta luč?*

*Luč četrta je beseda:
jasna hodi med narodi,
dušo k duši tajno vodi.*

*Sonce je zašlo za góro,
mesec je odšel za soncem,
ogenj v hiši je ugasnil,
sam ostal si brez besede;
odgovôri, Ciciban:
kaj je naša zadnja luč?*

*Nāša zadnja luč je duh:
vse je jasno, duh nam seva,
k Bogu pota razodeva.*

Bebec Martin

IVAN CANKAR

K nam se časih prikaže visokorasel, krepak, dokaj mlad človek ter se ponudi za hlapca; nekaj dni dela, nato nanagloma zapije, kar zasluži, ter izgine Bog vedi kam. Pride plah, smehljá se nerodno, ozira se vstran kakor otrok, ki se

je bil potepal po gozdu in se boji šibe. Njegov obraz nikakor ne sodi k plečatemu životu in šapastim rokam; čisto detinski je, svetlosinje oči gledajo nedolžno, brez greha so, brez izkušnje in spoznanja. Od kod je, čigav in kdo, ne morem prav dognati, ker vselej pové drugačno zgodbo, še dom njegov ni zmerom na enem kraju. Časih bi se mi zdelo, da je iz premožne hiše; oblači se čedno, ob nedeljah in praznikih skoraj gosposko; bel telovnik ima in pisano pentljo. Časih pa se bridko razjoka ter toži, da nima na milem svetu, kamor bi položil glavo. Ko je nekoč povezal culo, je rekel, da se gre ženit; da je že vse do kraja pripravljeno, nevesta in bala in vse. Čez štiri-najst dni se je povrnil; shujšal je nekoliko, oči je imel podbrekle, obleko zaprašeno in dišal je po vinu. Vprašali smo ga po nevesti. »Eh, babe!« je odmahnil ter se napotil pod kozolec.

Oni dan je nesel na rami težak hlod, nesel ga je iz gozda v breg, sopel je laготno, še požvižgaval je.

»Kako, Martin,« sem se mu čudil, »kako da niste vojak, silni kakor ste? Zdaj ko sem nosil sivo suknjo še jaz, sirota!«

»Saj sem bil, saj sem bil!« je hitel. »Pa so me spodili stran!«

In zdelo se mi je, da je na rahlo zardel. Še tisti večer mi je pokazal, kaj so mu napisali za slovo. Napisali so mu, da so ga bili spoznali za bebca. Koliko časa in kje da je služil cesarja, sem ga vprašal, kako da se mu je godilo in kaj da je tam vse videl in doživel.

»Kaj bi pravil!«

Njegov nedolžni obraz je bil vznemir-

jen, plah — otrok, ki nenadoma ugleda človeka, katerega se je bil nekoč sila prestrašil ter ne pozabi nikoli več nanj. Povesil je glavo.

»Nekaj grdega so mi naredili v skodelico, ko sem spal!«

»Kaj so naredili?«

»Eh, kdo bi pravil!«

In kadar koli sem ga povprašal o tistih časih, mi je z gnusom in strahom potožil zaradi skodelice, ki so mu jo bili ponoči oskrunili, drugega ni povedal ničesar.

Zapadel je sneg, da nikoli takega; na hribu nas je zametlo do pasú in čez. Sedeli smo za pečjó, v topli ječi; in naše misli so bile uklenjene z nami, se plahe in premražene skrivale v tišino srca, si niso upale do grla. Že smo bili zagrnili okna; bela noč je bila zunaj, neskončna v miru in hladni praznoti. Dekla je šla zakleniti hišna vrata, ali blizu nató je udarila nanje močna pest: »Odprite, ljudje božji!«

V vežo je stopil Martin. Otepal si je suknjo in škornje, šklepetal je z zobmi, pomežikoval urno in se obrnil vstran, ko mu je dekla posvetila s svečo v obraz.

»Tako je pač... dolga je, dolga, ljubi Bog... in strma... in snega je veliko!«

Jecljal je, govoril zase, da najbrž sam ni vedel kaj, oziral se plah naokoli, kakor da nekoga išče ali da se nekoga boji. Položil je culo na tla, postavil palico v kot, nato je prisedel k nam za peč, oprl premrle roke ob kolena, sključil život globoko in nagnil glavo; očitno je bil sila utrujen.

»Kod ste hodili, popotni Martin, ob taki uri in v teh zametih?«

Mencal je dlan, pomajeval z glavo, gledal v tla.

»Daleč... prav od horjuljske strani... Težko sva bredla in brodila, izgubila sva se... kajpak, saj poti ni... in tudi hiše ni... in če je, je za popotnega človeka zaklenjena in zadelana!«

Dali smo mu kruha in vina; jedel je hlastno, pil zduškoma; in ko je jedel in pil, sem videl, da se mu roka trese in da je v lica ves bolan in star.

»Kdo pa je še hodil s teboj,« je vprašala dekla, »ko praviš, da sta bredla in brodila?«

»Eh, kdo... popotnik je bil! Tam ne-
kje se mi je bil pridružil... v polhograjskih
hribih...«

»Kje pa je ostal?«

»Nikjer! Saj je šel tod mimo...«

Gledal je v tla na pol mežé, kakor da
ga je sram, ustnice so se mu smehljale
po strani in vztrepetavale.

»Tak človek je, da ne mara družbe...
Zares, če sva ugledala hišo in v oknu luč,
me je vlekel stran... Dolgo pot ima še
pred seboj, neznano dolgo, pa jo bo že
zdelal kako... saj je popotnik!«

»Čuden popotnik!« se je zasmejala
dekla; vzela je svečo, zazéhala na stežaj
ter šla spat. Ostala sva sama za pečjó,
vino je bilo pred nama na mizi. Martin se
je nagnil k meni; govoril je tiše, zamolklo
šepetaje, kakor da bi govorila iz njegovega
zbezanega srca sama ta noč, tako samotna
in tesnobna.

»Saj nisem bil v horjuljski dolini... kaj
bi tam? Rekel sem kar tako... da bi ne
izpraševali... ne poizvedovali po njem,
siromaku... Bil sem čisto na drugi strani,
tam pod Kamnikom; od ondod sem prišel.
Blizu Črnuč se mi je pridružil. Spočetka
ga nisem spoznal; mislil sem, da je le moja
senca, ki se majé in ziblje pod tem sivim
soncem. Dotaknil se me je, pobožal me je
z dlanjo po rami; takrat sem ga pogledal
natanko in sem videl, kdo je. Zbolelo
me je v srcu, da nikoli še ne tako. Po-
staral se je bil od sile; čisto siva je bila
brada, prej tako lepa in svetla; oči so bile
objokane, kalne, rdeče obrobljene vse na-

okoli. Suknja je bila že vsa preperela,
visela je v cunjah od njega, tresel se je
od mraza; hodil je ob dolgi pastirski pa-
lici; opotekal se je, pogrezal se, padal na
kolena, ker je bil truden od take poti in
najbrž tudi lačen. Smilil se mi je, pa kaj
bi bil storil, kaj bi mu bil dal? Prijel sem
ga pod pazduho, da bi mu malo pomagal,
pa mi je samemu že zmanjkovalo. Na Po-
savju naju je zalotil mrak. Ob cesti sva
ugledala vojaka, ki je stal tam z bajonetom
ter naju meril s temnim očesom. Tovariš
me je potegnil za rokav in mahnila sva jo
kar čez polje, gazila sva nacélo, padala,
Bog se usmili. Oni pa ni jeknil, ni potožil
z besedo ne. Tam prav blizu se je pri-
kazala topla lučka; krenil sem tja, da bi
se ogrela, pa se je ves tresel in me vlekel
stran. Bal se je ljudi; in jokal je brez
nehanja, še roka mu je polhtevala...«

»Kdo je bil ta popotnik?«

Nagnil se mi je prav do ust.

»On sam je bil — Jezus...«

Spreletelo me je od lic do nog kakor
strah pred nečim silnim, kar je blizu, že
tik pred durmi.

»On sam je bil... Jezus...«

Molčala sva. Nazadnje me je pogledal
naravnost s svojimi sinjimi, otroškimi
očmi in se zaupljivo nasmehnil.

»Jaz pa sem mu potožil vse... tudi
zaradi tiste skodelice, veste, sem mu po-
tožil...«

Drugi dan ga ni bilo ne v hlevu ne pod
kozolcem, izginil je; in mislim, da ga ne
bo nikoli več. —

Mrtva nevesta

OTON ŽUPANČIČ

»Hčerka, hčerka, ti je hudó
po materi, po očetu?« —
Tiho, tiho je pod zemljó.

»Sestra, sestrice, ti je težkó
za brati, za sestrami?« —
Tiho, tiho je v jami.

»Čuj, nevesta, dragi sem tvoj,
iščem ljubezni po svetu...« —
V grobu je vzdihnilo: »Joj, prejoj!« ...

O nebeški gloriји

MATIJA VALJAVEC

Stoji, stoji tam samostan,
menih je v njem, ki leto in dan
premišljal je samo le-tó,
kako v nebesih je lepó
in kakšno je veselje tam,
ki je ljudem prikrito nam,
ki videlo ga ni oko,
ki slišalo ga ni uho,
ki ga čutilo ni srcé,
in ki presega vse željé.

Iz kloštra šel počasnih nog
nekoč sprehajati se je v log:
kar na drevesu ptičica
zapoje, rajsko pevčica,
in pôje, pôje tak lepó,
nobena ptica ne tako.
Prepevala je gloriijo,
ki jo v nebesih uživajo;
prepevala na jasen glas
je njega veličast in kras,
ki je zemljé, nebá vladar,
ki je njegova vsaka stvar;
prepevala, kak božji svet
nebéščanom je vsem odkrit,
kak angelci lepo pojó,
lepo pojó, sladko pojó,

Trojici sveti strežejo,
Marijo Devico venčajo,
ki vsa vsa osvetljena je,
kraj Sina posajena je.
Je pela o veselju njih,
ki so v številu izvoljenih,
ki njih posest za vekomaj
veseli je nebeški raj,
ki obličje božje gledajo,
brez néhanja ga uživajo.
In pela je tako lepó,
tako lepo, tako sladkó,
da od glasov je presladkih
se prècej zamaknil menih.

Zbudivši se, spet v klošter gre,
vratar neznan mu vanj odpre.
Poznal menihov nič več ni
in njega tudi ne oní.

»Kako je to, kako je to?
Pred eno uro je biló,
ko sem zapústil samostan,
da šel sem v log ko slednji dan,
in spremenjeno vse je zdaj
in skoraj mi neznan ta kraj!«

Zdaj spomni višji se opat,
da bral v zapiskih je enkrat,
da šel menih iz kloštra je,
pa nikdar več ni vrnil se,
pa nikdar se ni vrnil spet —
odtistihmal je tri sto let.

»Tedaj poslušal tri sto let
sem rajsko ptico pesem pet',
tak sladka pesem je bilá,
ki pela jo je ptičica.
O kakšna šele gloriја
veselja bo nebeškega!«

O dušici majceni, ki ni smela v nebesa

FRAN MILČINSKI

Živela je mati, ta mati je imela dva sina, pa se ni kaj brigala zanju, ker so ji preveč le prazne marnje blodile po glavi. Ni ju učila ne moliti ne delati, izpridila sta se in ko sta dorasla, zapustila sta mater in šla med razbojnike.

Nikdar več ni slišala o njiju.

In dogodi se, da je dobila še tretje dete, hčerko. Nič je ni bila vesela: »Mlada sem, rajala bi še rada in se smejala kakor druge, pa bom morala doma tebe čuvati in previjati, kaj te je bilo treba!« In preden je zatonil dan, je dete umrlo, komaj da je bilo krščeno.

Dušica je frfotala po izbi, smuknila je skozi nizko okno, begala je sem ter tja po širnem svetu, slednjič je našla pred nebeska vrata.

Rahlo je potrkala pa se je počasi v vratih odprla linica, skozi je pogledal nebeški vratar, videl je dušico in ji rekel: »Dušica majcena, dušica revica, ne smem ti še odpreti. Sodba se glasi tako: rajska vrata se ti ne odpro, prej moraš prinesiti kanglico čvrste vode, ki izvira izpod hriba navzgor, izpod koščene gore.« Dal ji je kanglico in zaprl lino.

Dušica se je žalostna obrnila in odletela in ni vedela ne kam ne kako. In ko je preletela tisoč milj, je srečala rumeno sonce in ga ogovorila: »Holej, holej, sončece, ti hodiš na visoko in siješ na široko, ali si videlo, povej, ali si videlo kje čvrsto vodo, ki izvira izpod hriba navzgor, izpod koščene gore?«

Sonce rumeno jo je pobožalo s svojimi gorkimi žarki in odgovorilo: »Pač hodim na visoko, pač sijem na široko, pa na vesoljnem svetu ne poznam takega studenca, kakršnega iščeš ti, dušica majcena!«

Dušica se je obrnila in iz očesc so ji kanile debele solze. Letela je naprej s svojo srebrno kanglico, ni vedela ne kam ne kako, slednjič je srečala mladi mesec in ga

vprašala: »Holej, holej, mladi mesec, ti hodiš na visoko, ti svetiš na široko, ali si videl, povej, ali si videl kje čvrsto vodo, ki izvira izpod hriba navzgor, izpod koščene gore?«

Mladi mesec je odgovoril in utrnila se mu je zvezda: »Dušica revica, dušica majcena, jaz ti pomagam. Spusti se po mojem svitu, ta ti pokaže pot k studencu čvrste vode, ki izvira izpod hriba navzgor, izpod koščene gore.«

Dušica se je lepo zahvalila in potolažena se je spustila po milem svitu mladega meseca navzdol na zemljo in skozi nizko okence v majhno kamrico, v kamrico materino. Mati je sedela na skrinji, pa ni bila sama, ob peči je sedela siva žena, siva žena starost.

In mati je govorila: »Kaj hočeš od mene, starost, prezgodaj si prišla. Mene še mika rajanje in družba vesela. Poberi se proč! Grda si in neprijazna!«

Starost pa ji je z mehko besedo prigo-varjala: »Kaj boš rajala in veseljačila, ko se ti guba čelo in lice in se ti beli glava! Pusti te misli in ne huduj se! Saj nisem tako grda in neprijazna, kakor praviš. Lepo in ljubeznivo me imenujejo matere, ki se jim okoli krila lovi, na očeh jim visi cve-toča deca, čvrsta mladina v trpljenju vzre-jena, v prid vzgojena; nje zdravje in smeh, nje uspeh in nje sreča so blaženstvo materinemu srcu in take starosti ne bi zamenjala nobena mati za rajanje mladih let.«

Tako je govorila starost, mati se je pa spominjala svoje zavržene dece, svoje osamelosti, svoje mladosti, zapravljene brez koristi; pretresel jo je silovit kes, sklonila je glavo v roke, glasno je zaihtela in pridrla so ji solze: čvrst studenec je tekkel izpod koščene gore, izpod hriba navzgor. Dušica pa je nastavila srebrno kanglico in jo napolnila z materinimi solzami.

Z napolnjeno kanglico je hitela pred rajsko vrata. Rahlo je potrkala nanja, počasi se je v vratih odprla linica, skozi linico je pogledal rajski vratar. Sprejel je kanglico in prijazno rekel: »Dušica majcena, dušica revica, ne smem ti še odpreti. Sodba se glasi tako: rajska vrata se ti ne odpro, dokler ne izpolniš še drugega naro-

čila. Pojdi na rumeno polje, tam stoji drevesce, drevesce brinovo, v njem boš tako dolgo sedela, da se posuši, potem se ti šele odpro rajska vrata.«

Dušica je čula sodbo in hitro zletela, sonce ji je pokazalo pot na rumeno polje, v rumenem polju je stalo drevesce, drevesce brinovo, vanje se je usedla in čakala, da se posuši.

In čakala je in čakala, v žgoči vročini in v ledeni burji, v snegu, v viharju, v toči in tresku; minilo je leto za letom, sedem let, osmega pol in drevesce se ni posušilo.

Slednjič neki večer prideta dva razbojnika, zakurita si pod brinjem in sedeta poleg ognja.

Prvi si je mel roke in rekel: »Mraz je, pa snoči je bilo še bolj. Prenočeval sem v cerkvi svetega Miklavža na Gori, kuril sem si s klopmi in, ko so klopi pogorele, sem pometal še svetnike v ogenj, da so me greli.«

Drugi je sukal raženj, na ražnju se je cvrla ukradena gos in govoril je tako: »Lačen sem, pa snoči sem bil še bolj. Vdril sem v mlin, mlinar pa se mi je ustavljal, ubil sem njega, ženo in hčer pa so se mi odprle vse hrambe in kleti.«

Dušica je sedela v drevescu, plamen je švigal do nje in ji vžigal peruti, v bolečinah je frfotala, ni se pa ganila z drevesca, ki se je pričenjalo sušiti. Pa pogleda prvi razbojnik kvišku in pravi: »Brate, glej neumnega ptiča, plamen mu vžiga peruti, frfota od bolečin, pa le ne odleti.«

Drevesce se je že do polovice posušilo in dušica je izpregovorila: »Jaz nisem ptič, jaz sem vajina najmlajša sestra. Še preden je minil prvi dan mojega življenja, komaj da sem bila krščena, že sem morala umreti. Zdaj pa trpim sedem let, sedem let, osmega pol, da si prislužim sveti raj. Prej ne smem s tega drevesca, dokler se ne posuši. Tako sem sojena!«

Razbojnika sta se zgrudila po tleh in prvi je rekel: »Ti dušica majcena, ti sestra nedolžna, ti si sojena, da trpiš sedem let, osmega pol, da si prislužiš sveti raj! Gorje šele meni, ki sem razbojnik in požigalec! Gori, gori, pekel gori, zame zveličanja več ni!«

In drugi razbojnik je obupan vzkliknil: »Gorje, pregorjé meni, ki sem razbojnik in morilec! Gori, gori, pekel gori, zame zveličanja več ni!«

Dušica pa je rekla: »Le za tistega ni zveličanja, ki obupuje nad nebeško milostjo,« — in je odletela s suhega drevesca.

Odletela je, letela mimo zlatega sonca in mladega meseca in priletela pred nebeška vrata. In glej — ni ji bilo treba trkati, nebeška vrata so se pred njo kar sama odprla na stežaj, kar same so se vžgale neštete luče, kar same so zapele mogočne orgle in prišel je rajski Gospod, prijel jo je za belo roko, jo vedel v zlati raj in rekel: »Dušica majcena, dušica revica, saj nisi trpela zase, trpela si za mater in za brata dva!«

Pesem

JOSIP MURN-ALEKSANDROV

*Kakor roža na poljani
vsa mi v svatooskem bleščiš,
ali greš mi v svate, dèkle,
ali sama se možiš?*

*Oj ti dèkle, dèkle moje,
nagelj poljski že cvetè,
rastejo že rdeče rože,
od željá srce mi mrè.*

*Oj ti dèkle, dèkle moje,
pojdi, pojdi za menoj,
kakor peter z drobno travo
jaz igral bi se s teboj!*

V pustiv je šla

FRAN JAKLIČ

Matija Novljan v Hudem Koncu in Mica Novljanova roj. Strók z Babjih Gredi sta mož in žena. Ko bi hotel natančneje pozvedovati, pozvedel bi lahko, kdaj sta stopila v zakon. Ker pa ni toliko važno, ne maram pozvedovati;

zvezana sta že, meni ju ni treba šele ženiti. Opisovati vse trnove poti, po kateri sta se ubijala toliko časa, da sta se našla in vzela, pa tudi nečem, da bi mi kdo ne očital — kar se zgodi tako rado — da ljudi opravljam.

I

Minilo je dobro leto po poroki. Pri Novljanovih je že tekla okajena rodbinska zibel, v kateri se je zibal bodoči gospodar. Srečna mati, mlada Novljanka, je prepevala veselo, kadar ga je devala v zibel. Stara Novljanka ga je varovala urokov in drugih nezgod, katere so nevarne otrokom. In srečni oče, Matija Novljan, visel bi bil najrajši nad zibeljo in mu igral, da bi se Novljanček smejal.

»Micika, meni je podoben,« dejal je često ženi prav ljubeznivo.

»Ej, ti nič ne veš: moje oči ima pa moja usta,« ugovarjala mu je žena in se radostno smejala.

Mož pa pogleduje ženo in sina, da bi se prepričal, ali je res tako. Potem pa, ko se ni mogel prepričati, dejal je odločno:

»Pa naj bo! Nos je pa moj! Pa reci, da ni res!«

In stisnil je sinčka za drobni nosek, da je otrok zajokal.

»Oh, še odtrgal mu ga boš s svojo debelo roko,« posvarila ga je ona in ga pahnila od otroka.

Mlada, Novljan in Novljanka, sta se imela rada. Ljudje, ki vse zvedó in vidijo, niso vedeli povedati nič hudega.

Včasi sta si prišla res malo navzkriž, toda poravnala sta kmalu in bilo je zopet dobro. Stara dva sta živela sicer na kotu,

vendar sta jedla pri mladih, ker sta delala. Prècej nista mislila iti na kot. Ko je pa mlada prišla takoj burkle, ko se je pri-možila, je dejala stara:

»Nama ne bo merila želodcev!«

In prenesla sta stara dva svoje reči v drugi konec. Celó kuhala sta si v začetku sama.

Eh, stari se neradi umikajo mlajšim in hišna mati le z veliko nevoljo in jezo izroči burkle snahi. Večje nezgode pa ni bilo.

Stara Novljanka je pazila vedno, kako kuha snaha, ali varčuje z moko in soljo, ali se ji smilijo drva in druge reči. Mica je to opazila in zato je varčevala z vsem. Ko je pa stara sprevidela, da snaha ne gospodinja prenapačno, se je omedila in ji je bila poslej dobra, kolikor je mogla.

Novljan je bil prodal tele mesarju. V nedeljo predpoldne mu je naštel mesar kupnino. Novljan vesel spravi denar. Popoldne po nauku krene v gostilno, da ga spiše polič ali dva, ker je dobro prodal tele. Vest mu je sicer dejala:

»Po njo pojdi!«

Toda odgovarjalo mu je nekaj:

»Kdo bo pa pri otroku? Sam bodi enkrat vesel!«

Novljan je poslušal zli glas, stopil sam v gostilno in sedel k mizi. Brž se je lesketalo rujno vince v steklenici in kozarcu. Prihajali so še sosedje in znanci in pričelo se je popivanje.

Novljanka je pa zibala, pela in prav željno čakala moža. Ozirala se je vedno skozi okno, toda mož se le ni prikazal. Skrbelo jo je, kam je šel, ker ji ni povedal. V cerkvi je vedela, da ni, ker so bile litanije minile že zdavnaj, za molitev pa tudi ni bil prevnet. Izprašuje ljudi, ki so prihajali pod oknom, ali ga je videl kdo, toda nihče ga ni videl niti vedel, kje bi bil. Jezila se je, ker ji napravi take skrbi. Naposled pride mimo soseda Rožička.

»Ali si videla kje našega?« vpraša v veliki skrbi Novljanka.

»Kaj ne veš, kje je?« začudi se soseda. »Ali ne veš, da je pri Skobcu in pije... pije.«

»Pije? Ni mogoče!« odmaje neverjetno Novljanka.

»Saj sem ga videla! Saj sedi pri Skobcu za mizo! Misliš, da pije vodo? Mnogo jih je tam, moj je tudi, in pijó, hudo pijó... Oh, reve smo me žene, nihče se ne briga za nas, delamo in se potimo, toda možje zapravljajo,« nadaljuje Rožička vzdihujoča, ko je videla, da je znanki hudo. »Jaz sem že vajena, ker sem dolgo poročena — pa ti? No, ti se moraš šele privaditi.«

Po teh ne pretolažljivih besedah odide, ker se ji je mudilo.

»Oh, v gostilni sedi in pije,« vzdihne bridko mlada žena. »Mene pa je pustil samo doma. Prodal je tele, denar pa zapiva. Uh, kaj bode! Pa mi niti ne pové, kam gré!«

In hipoma ji je bilo hudo, kakor še nikdar ne, kar je poročena. Željno je pričakovala moža domov, toda njen mož, po katerem je tako hrepenela, pustil jo je doma ter šel v gostilno, česar ji niti povedal ni! Nasloni se na mizo in se zamisli.

Vajena je bila, da ni storil brez njene vednosti ničesar in ni šel nikamor. Ná, sedaj pa táko naredi, da gre v gostilno, njo pa pusti domá! Oj, da bi bil vsaj dejal: »Micika, pojdi z menoj, da tudi ti piješ!« Pa nič, niti ne pové mi ne! Gotovo bi ne bila šla z njim, naj bi bil šel sam, kakor je šel sedaj, samo povedal naj bi bil! Oh, pokazal je, da me ne pogreša, da mu je pijača več kakor jaz. Tudi denar se mu ne smili, kakor da bi ga imel preveč. Za tele je izkupil nekaj, a sedaj misli, da mora pognati.

Dete se je zbudilo in zajokalo, ker ni tekla več zibel. Mlada mati se nagne čez zibel, da potolaži in zopet uspava dete.

»Kje je pa Matija? Kam je šel?« vpraša stara Novljanka, ko pride čez nekaj časa v hišo.

»Pit!« odvrne Mica nevoljno.

»Ali sta se kaj sporekla, ker se držiš tako jezno?«

»Nič sporekla. Menite, da bom vesela, ker zapravlja denar? Saj ga nimamo toliko odveč! In to tele tudi ni bilo predrago!« odvrne osorno.

»Zakaj se jeziš, ako si ga privošči mero? Ali ne dela?«

»Dela? Kajpak! Jaz pa s prekrižanimi rokami sedim za pečjo, kajne?«

»I, ne huduj se! Gospodar je le on. Stori lahko po svoji volji, saj je vse njegovo.«

»In mojega ni nič? Kaj sem pa jaz pri hiši?« zavpije razžaljena mlada žena in zajoka. »Oh, gorjé meni, pa tudi vam pred Bogom, ker mi ščujete moža, da je sedaj tak!«

»Kakšen je? Zakaj ga opravljaš? — Dober je bil vedno, popival ni nikdar in, ako je danes šel na kozarec, zato še ni pijanec. — Naj ga izpije, kolikor mu ga je treba!« zagovarja Novljanka sina, ker ni mogla premagati materinske narave.

Vest njena pa je bila čista, ker sina ni nikdar ščuvala zoper snaho, kar se je dozdevalo snahi le v naglici in razburjenosti.

»Naj pije torej? Zapije naj vse? Sedaj vem, da ste ga vi naščuvali, ker doslej še ni bil tak. Kaj sem vam storila žalega? Kaj sem se pregrešila? Ali sem vam mor-da kaj očitala?«

»Pa pojdi ponj, če misliš, da ne moreš biti pol ure brez njega,« zavpije mati in gre iz hiše v svoj konec.

»Ponj ne grem, kakor bi ne vedel sam, kam domov,« misli sama pri sebi. »Smejali se mi bodo ljudje in mi privoščili. Oh, mar bi bila ostala rajši doma pri očetu in materi!«

In tožilo se ji je po sončnih Babjih Gredéh, kjer je preživela lepa dekliška leta.

Vzdigne otroka iz zibeli in gré na vrt. Pomladansko sonce je prijazno obsevalo Krajino; iz tal so klile cvetice in odpirale pisane svoje glavice; na cvetočem drevju so šumeli bučelni roji in krilati pevci so se kosali v napevih. Vse se je veselilo, vse radovalo novega življenja.

Le Novljanka, mlada Novljanka v Hudem Koncu ni bila vesela in se ni radovala pomlajujoče se narave. Bridkosti in težave zakonskega življenja so ji grenile sleherno veselje in ji rosile bujna lica s solzami. Iskala je na vrtu samote, da bi je ne videl nihče in bi sama premišljevala svoje žalostno stanje. Nikdar se ji še ni zdelo na svetu tako hudo kakor to nede-ljo popoldne. Pritiskala je ihteč svoje drobno dete k sebi in vzdihovala:

»Oh, da imam vsaj tebe, sinek moj! Ne, ti me ne zapustiš, nikdar me ne boš žalil in jezil tako kakor tvoj oče! — Oh, dete, ljubo dete!«

In poljubljala je sinka iskreno in se tako tešila.

Toda Matija Novljan je bil v gostilni svojo ženo pozabil popolnoma. Ker ni bil vaje pijake, je postal kmalu židane volje ter je vesel objemal svoje sosedo, kateri so slastno pili za Novljanov denar. Bili so pravi bratci, kakršnih je mnogo v Hudem Koncu, katerim se denar za pijačo ne smili nikdar. Trkali so z Novljanom, peli zdravice in mu dopovedovali, da je Matija Novljan šele sedaj pravi mož, ko je prišel v njihovo družbo. In Novljanu je to govorjenje tako ugajalo, da so mu stopale solze v oči. Nespameten se je zdel samemu sebi, da je doslej ostajal doma.

»Tako je, Matija, tako! Kdo bi vedno stražil ženo doma in zibal!« pravi sosed Medén in ga udari na ramo.

Vsi se zakrohotaajo in urežejo za starim Kozarčkom, kateri je krožil staro Kančnikovo:

Ne dajte ženám,
da b' hlače nosile,
da bi prot' vam
oblast zadobile!
Varujte vsaj to
največje blago!

»Kaj? Ali jaz nisem mož? Ali ne nosim hlače?« vzroji Novljan, ko razume pomen pesmi. »Kdo tega ne ve? Vina na mizo!«

»Tako! Tako! Novljan! Pijmo, dokler je denar in nedelja!«

Pa so zopet pili in zopet peli. Denar je ginil Novljanu iz mošnjice, glavo mu je polnilo vino in tako ni videl nič drugega kakor pijačo v steklenicah in vrtoglave sosedo okoli mize. Zatonilo je zlato sonce in tihi mrak se je spuščal na zemljo. Treznjši so drug za drugim izginjali iz gostilnice in bežali skrivaj domov, kamor jih je podila vest. Po nekatere so pa prišle žene in jih odtrgale od pijače.

V mraku je bila Novljanka zakurila in pristavila večerjo. Celo popoldne ni bilo moža domov; celo popoldne je popival. To je bilo mladi ženi vendar že preveč. Zdelo se ji je, da jo zaničuje in draži nalašč, ker je ni povabil s seboj, niti povedal, kam gre. To dozdevanje jo je tako jezilo in žalostilo, da je prejokala skoraj vse popoldne. Smilil se ji je tudi denar, katerega daje za pijačo. Mati je nekaterikrat pričela pogovor, toda ker ji snaha ni odgo-

varjala, je obmolknila in se na tihem jezila nanjo.

Kaša je že vrela, njega pa le še ni bilo. Sedaj se pa nikakor ne more več premagovati.

»Mati, pogledjte malo v peč, da se ne zasmodi,« veli stari in gre po moža.

»Meni nič mar,« zavrne jo mati jezna, ker prej ni hotela govoriti z njo.

In tako se je kuhala kaša sama pri ognju.

Trda tema je bila že po vasi, ko je hitela Novljanka po moža. Premišljevala je, kaj bi govorila v gostilni, kako bi ga spravila domov. Ugibala je, kdo bi bil še v gostilni in kakšen je mož, ali je že hudo vinski ali še ne.

Pride do gostilne. Glasno vpitje in govorjenje se razlega v tiho noč. Postoji in posluša, da bi ujela glas svojega moža. Ko spozna moški glas, osupne, zakaj v tem kratkem času, kar ni slišala moža, se je bil njegov glas spremenil, da ga je komaj spoznala. Bil je hripav, votel in odljuđen glas, kakršnega ni bila vajena.

Gostilničarka stopi na prag, Novljanka pa gre bliže, da bi Skobčevka ne slutila, da je poslušala.

»Ali je naš notri?« vpraša na videz mirno in brezskrbno.

»Oh, lej jo, lej! Kaj mu ne zaupaš, da bi prišel sam domov? Ali je tako daleč? Notri je, notri!« pravi Skobčevka, nekatere besede žaljivo naglasujoč.

Novljanka je čutila zaničljivi odgovor, odvrnila pa ni ničesar, le mislila si je: »Oh, ti nesramnica, vse bi ljudem izpihala rada iz mošnjčkov.«

Vstopi.

Slab, z vinskim duhom, s smradom goreče sveče in z dimom pomešan zrak ji pade na pljuča. Okoli mize so sloneli nekateri pivci, ali tolkli po mizi in vpili, ali so pa dremali. Oči so jim že slabo svetile, na žarečih obrazih jim je odsevala nekaka dušna topost.

Gostilničar jo ugleda in ogovori:

»Ali si prišla tudi ti ponj?«

»Oh, recite mu, recite, naj gre domov,« poprosi žena in stopi nazaj med vrata.

»Novljan, pojdi!« pravi Skobec in namigne k vratom.

»Kaj hočeš?«

»Pojdi!«

»Kaj praviš?«

»Matijec, pojdi, pojdi! Noč je in večerja te čaka,« ogласi se Mica.

»A—a, noč je, večerja je? — Ná, pojdi pit!« spregovori počasi Novljan, ko spozna ženo.

»Nisem žejna, plačaj in pojdi domov!« prosi ona.

Ujezila ga je, ker ni hotela piti.

»Pokaj pa hodiš sem, ako nečeš vina?«

Z usti se je smejala,
v srcu se jokala,

kakor poje pesem, pa mu užaljena na videz veselo in mirno odgovori:

»Matijec, nikar se ne huđuj, večerja se hladi, pojdi!«

»Ti in tvoja večerja!«

»Le pojdi, le pojdi, da ne bodo vsi tebe čakali,« poseže gostilničar Skobec vmes, ker se ni hotel zameriti Novljanki, ako bi moža kaj ustavljaj.

»Meniš, da nimam več denarja, ker me podiš iz hiše? Pa pojdiva, saj vidim, da še jesti ne morete doma brez mene! Vse poravnano?«

»Vse.«

Sedaj vstane in gre, opotekajoč se, iz gostilne za ženo.

»Oh, kakšen je,« vzdihne Novljanka po tihem in hiti pred možem, saj se ni mogla hliniti več, da bi govorila z njim prijazno, ko jo notri jezi in kolje. Postal ji je kar zoprni.

»Počakaj! Kam bežiš tako?« vpije mož za njo in se opoteka po temni poti. Ona pa le hiti, da bi se z njim ne sporekla že na poti.

Ko stopi v vežo, udari ji v nos zoprni duh po smodu. Hitro stopi pred peč in odstavi kašo, toda bilo je že zamujeno; kaša je bila predolgo pri ognju. Vedela ni kaj početi. Jeza jo zgrabi še bolj, ker je slutila, da je mati to naredila nalašč ali je pa premalo pazila.

»Kakršno so skuhal, tako naj jedó, on pa tako ni zaslužil boljšega!«

Po tem odločnem sklepu strese kašo v skledo in takrat že stopi tudi Matija v vežo.

»Kje je večerja, ker se je tako mudilo?«

»Précej prinesem, le pojdi k mizi!«

Kmalu je kaša na mizi in Mica pokliče tudi stara dva.

Mati je že gredé vihala nos, ker je nekaj neprijetno dišalo.

Molijo in začnó. Stara komaj zajame dvakrat, položi žlico na mizo, rekoč:

»Slaba je.«

»Prav nič ni vredna,« dostavi sin in zažene žlico po mizi. »Zato me je bilo treba pač klicati!«

»Sedaj ko imaš vsega zadosti, seveda ti ne tekne kaša.«

»Molči!«

»Ej, ni dobra; kaše ne znaš kuhati, pa je. Ta, ki si jo nocoj skuhala, ni za ljudi,« méni stara, nič huđega ne sluteč, in vstane. Tako stori tudi stari.

Kaj hujšega bi človek mogel storiti ženski, kakor očitati ji, da ne zna kuhati? Ker sta odšla stara, bruhne razkačena žena vso jezo na moža, ki je bil stopil k postelji in se spravljaj spat. Vsa iz sebe skoči predenj, pomoli mu pest pred oči pa zakriči:

»Le sam si kuhaj, ker ti ne znam več!

Druge poslušaj, mene ne, in pometati hočeš z menoj, pa ti že ne boš. Rajši grem proč, da se ne vidiva nikdar več.«

»Pojdi, kamor hočeš,« odvrne mož ravnodušno in nekoliko zamahne nad njo s suknjo, katero si je bil ravno slekel. »Molči, da prej zaspim.«

»Pretepati me tudi že misliš, kajne, lep mož si!«

Žena mu iztrga suknjo iz rok in jo zadrvi v kot pod posteljo.

»Védi, da si me udaril prvič in zadnjič. Tu mi ni obstanke, kjer me vsi zaničujete in sovražite. Kuhajte si sami bolje, kakor sem vam kuhala jaz! — Oh, oh, jaz neumnica, da sem se dala pregovoriti in sem prišla sem uživat jezo in žalost!« Tako je tožila v svoji jezi nad svojo nesrečo.

Teh besed pa Matija že ni več slišal ali vsaj razumel ne, zakaj zibal se je že na pol v sladkem spanju.

Mica Novljanova pa se ni tako hitro upokojila. Zbere nekaj obleke, poveže trdnjeje zibel in se odpravi od hiše, ker si je v jezi in žalosti domišljajala, da pod to streho ne more več živeti. Bala se ni noči, ampak še prav ji je bilo, ker vsaj ljudje ne bodo vedeli takoj vsega. Zibel zadene na glavo, culo z obleko natakne na roko in gre. »Pa sam bodi, ker sem ti odveč! Živela bom še laže.«

S temi besedami se poslovi od moža.

Mati je poslušala, kaj imata v hiši, in ko je čula ves prepir in slišala tudi grožnjo snahino, da gre proč, pravi staremu:

»V pustiv misli iti.«

In nista se bila še dobro pomenila, bila je snaha že pred hišo. Urno skoči mati na vežni prag in zavpije za njo:

»Ali se ti bléde? Kam divjaš? Nazaj pojdi!«

Toda nihče ji ne odgovori, le nagle stopinje se slišijo s pota.

»Kdo bi si mislil, da je tako nagla?« spregovori starec čez nekaj časa. »Ti pa nisi šla za vsako malenkost v pustiv, hehe.«

»Strašno je občutljiva! Pa da si upa ponoči od hiše!«

V hišo gre, da bi govorila s sinom, toda ker je že trdo spal, pospravi z mize, pogleda, kaj je vse vzela s seboj, in pravi:

»To bo Matija zjutraj gledal, ko je ne bo!«

Stara dva nista nocoj dolgo mogla zaspati.

III

Matija je spal nenavadno dolgo. Ko se zbudi, je imel težko glavo in je bil res nekam potr. Ozre se po hiši, ni li žena notri. Ali čudno in nenavadno se mu je danes videlo vse, dasi je še enkrat premel zaspane oči. Žene ni bilo. Postelja je bila še lepo zrahljana, zibeli z otrokom pa ni bilo nikjer, dasi je pretaknil z očmi vse kote in stične.

»Kam bi bila šla z otrokom?« premišlja, ko se preoblači in misli na prejšnji dan. Spomnil se je pač, da je bil prejšnji dan v gostilni, a kaj se je zgodilo potem, tega se že ni več spominjal. V veži začuje hojo, katero spozna za materino. Gre ven.

»Kje je pa ona?« vpraša nekaj nemiren.

»Oh, ali še tega ne veš? Kam je izginila, ne veš? V pustiv je šla!« pové starka važno in precèj zaničljivo.

»V pustiv je šla?« začudi se mladi Novljan neprijetno iznenaden. »V pustiv je šla? Kdaj pa? Zakaj?«

Snoči je šla. Prècej po večerji se je odpravila. Vpila sem sicer za njo, toda ni hotela nazaj. Hudo je zamerljiva in od sile svojeglava. — Veš, lepo pa tudi ni, da te ves božji dan ni domov in te mora iskati po gostilnah,« pripoveduje in kara mati.

Sin pa ni vedel, ali bi se jezil ali klet ali bi bil žalosten.

»V pustiv je šla,« šumelo mu je po glavi in v duhu je videl posmehljive in škodoželjne obraze, poslušal je roganje in norčevanje ljudi. Ves je bil zmešan.

»Kje je pa otrok?«

»O, s seboj ga je vzela! Menda ni taka, da bi majhnega otroka pustila samega.«

»Oh, še tega mi je vzela!« vzdihne glasno ves srdit. »Tudi otroka mi ne privošči! Hu, to jo bom! Pokažem ji, čigav je otrok.«

»Kaj robantiš in se srdiš, saj ti midva nisva nič kriva. Ponjo pojdi pa se zme-nita!« oglasi se oče, stopivši v vežo.

»Kajpak, ponjo moraš.«

»Ne grem. Ni vredna, da bi šel kdo ponjo. Dobro ve, kje nas je pustila. Zakaj mi niste povedali snoči, kaj namerja? Zakaj niste zaprli vrat? Hu, le čakaj, zlobo!«

Zagrozi se ves razkačen in gre v hlev pokladat živini. Vse je vrelo po njem od sramote in togote; toda ni vedel, nad kom bi se znesel.

»Lej, ni mu tako hudo zanjo, le jezen je,« reče stara možu.

»I nu, kaj pa hoče? Ali naj joka? Jezen je pa po pravici. Skoraj v največjem delu smo, a delati ne bo imel kdo, ako brž ne pride. Ako bi bil Matija pameten, ponjo bi stopil.«

»Meniš? Potem bo pa še bolj prevzetna, ker bo mislila, da brez nje ne moremo živeti. — Gotovo ji dajejo doma potuho, zato ji je bilo tako hitro zadosti. Sama se naj vrne, kadar se naveliča, kakor je sama šla!«

»Eh, saj ni takó, kakor se ti zdi. Morda pride kmalu nazaj, morda tudi ne. Brez nje pa ne moremo biti, ker nimamo dek-le. In koliko bo šele govorjenja med ljudmi, ako se ne vrne skoraj! — Najbolje bi bilo; ako bi šel prècej ponjo.«

»Reci, reci mu še enkrat, naj jo gre iskat!« sili mati, ker so jo prepričale mo-ževe besede.

Izprva si je mislila, naj je snaha, kjer hoče, naj poskusi živeti nekaj časa tako kakor nihče, da bo videla, da ni nikomur prav, ako neče nekoliko več potrpeti. Dozdevalo se ji je tudi, da ji doma dajejo potuho; zato si je mislila, naj jim je na glavi, ker so toli nespametni.

Morda jo je pa obšla čez dolgo časa zopet želja po gospodinjstvu? Kdo ve?

Urno je napravila kosilo.

Pri kosilu — pri nas kosimo zjutraj ob sedmih — se je držal Matija od sile jezno in čemerno. Zajel je nekolikokrat in odložil žlico.

»Le jej! Le jej! — Ali ni dobro? Ali ni táko, kakršno ti skuha ona?« ponuja mati.

»Dobro je, toda imam dovolj.«

Vzame klobuk in hoče iti.

»Matija,« spregovori oče resno, »stopi ponjo. Veš, grdo je, ker bi dejali, da pri nas ne more živeti. Pa tudi brez nje ne moremo biti, kaj bi tisto! V dveh urah sta nazaj in nihče ne bo vedel ničesar.«

»Oče, ali sem ji kaj storil, da me je pustila in šla? Ali je lepo to in prav? Res sem se bil napil precèj, toda kolikokrat se pa napijem?«

»Prizanesi ji! Storila je v naglici in v jezi. Mlada je še in neizkušena.«

»Pa pojdi ponjo, Matija, morda bo tako res najbolje!«

»Ne grem! Tam naj ostane, kamor je šla! Gospodinjte vi, ako hočete, namesto nje; ako pa nečete, tudi dobro,« ustavi ju Matija in gre.

Človek kaj hitro stori kak trden sklep in ravno tako hitro svoj trdni sklep razdere ali ga celó pozabi.

Novljanove kokoši so bile tega jutra sila nemirne. Spreletavale so se po kašči, silile v vežo in hišo, zletavale na okna in vpile, da jih je stara vedno odganjala. Lepi belolisasti maček je postajal na vežnem pragu, migal in vil z repom ter se pozorno oziral na vse strani; včasih je prav zategnjeno zamijavkal. Potem je skočil na okno in bolščal skozi šipe v hišo.

Te, ki je krmila kokoši in tolikokrat božala mačka, ni bilo in to je pogrešala krotka žival.

Prihajale so sosedé, nekatere po opravku, druge na pomenek.

»Kje je ona? Kje je Mica? Kje je mlada gospodinja?« spraševale so Novljanove ljudi.

Izprva so bili Novljanovi v zadregi, da so se kar spogledovali.

»Na njivi,« odgovarjala je mati neodkritosrčno, kar se je poznalo na glasu.

»Pleve! — Koplje! — Sadi!«

Sosede v Hudem Koncu so pa čudne ženske. Uganile so brž, da nekaj ni prav pri Novljanovih. Nekatere so vedele, da je Matija prejšnji večer precej junaško popival in je Mica vse popoldne prekokala. To se jim sevè ni zdelo prav. Ko se pa naposled za trdno zvé, da pri Novljanovih tudi

zibeli z otrokom ni doma, se je ženam nekaj zasvetilo in uganile so po svoji prebrisnosti, kam je šla Novljanka. Takoj je počilo po Hudem Koncu:

»Novljanka je šla v pustiv!«

Zakaj po zdravi pameti ženic v Hudem Koncu žena ne more in ne sme iti drugam kakor v pustiv, kadar pride z možem navzkriž.

Vsa vas se je smejala, norčevali so se ter delali dobre in slabe dovtype. Hodili so nalašč okoli Novljanovih, drugi so celó vasovali, samo da so gledali zadrego Novljanov.

Matija se je rotil in krel, da bo Mici izplačal vso sramoto, katero mu je naredila, in umikal se je posmehujočim se ljudem v hlev, v klet, na skedenj in v druge zatišne kote.

»Bog vé, zakaj je šla v pustiv?« ugbali so ves dan v Hudem Koncu. »Kaj sta neki imela?«

Skuhali so čudne, prečudne stvari. Budalaste čenče so šle od hiše do hiše, od ust do ust.

Osaméli mož leže zvečer brez večerje počivat, čemerén, jezen in nevoljen nase, na ženo in na ves svet. Skušal je zaspati, da bi pozabil, kar je doživel podnevi. Drugikrat je naglo zaspal, ker je bil truden, a nocoj, dasi je delal ves dan, ni mogel zaspati. Razne misli so mu vznemirjale kri. Nemirno se je premetaval po postelji in zdelo se mu je silno dolg čas in neznano prazno. Govoril bi bil rad, toda ni imel s kom, niti zibati ni imel koga. Uh, kak dolg čas, kaka pusta praznota! — In zakaj tako? Le zaradi nje, ki ga je pustila tako sramotno, v posmeh vaščanom. Zaradi tega je plalo po njem od jeze, da se ji je grozil in rotil... In ko se je zopet nekoliko umiril, ko je mislil nekoliko treznejše, zastavil si je vprašanje:

»Od kod pa je vendar vsa ta neprijetnost?«

In čez nekaj časa si je priznal, da ni sam brez krivde, da ni tako nedolžen, kakor bi bil rad. Njegovi duši se je prikazala cela slika.

Bilo je v nedeljo popoldne. V žepu je imel lepe denarce, katere je bil prejel od mesarja. Oh, kako lepo so vriskali v žepu zveneči denarci! Oh, kako so mu silili vinski duhovi v nos! Zapeljali so ga v gostilno, kjer je pil in pel, kjer je rajal in bil

preširoke volje. Pozabil je bil ženo, pozabil otroka, pozabil ves svet. Trdo in grdo je govoril potem doma z ženo, kar ji je tako segalo v srce, da je ni bilo zjutraj več, da jo je noč vzela z otrokom.

»V pustiv je šla!« opominjala ga je nemirna vest.

»Ali je storila prav? Ali ni ravnala nepremišljeno!«

Obsodil jo je zopet in kdo vé, koliko-krat še.

»Nikdar ne pojdem ponjo, ker je nisem podil; nikdar ne vprašam po njej,« sklene trdno.

»Če se pa vrne skesana ter me prosi, odpustim ji rad. Ponjo pa ne grem nikdar!«

Tako je odločila Novljanova moška zavest. Zavil se je in spal po sili. Užival je divno spanje. Vso noč je gledal posmehljive ljudske obraze, vso noč mu je bilo na ušesa krohotanje in smejanje. Obračal se je na postelji na to in na ono stran, pa bilo je vse zaman. Ko prisveti v hišo beli dan, je bil že oblečen.

Drugi dan se mu ni godilo nič bolje. Povsod isti prizori, le še več nereda je bilo okoli doma in v hiši. Umikal se je še bolj ljudem in sam premišljeval mnogo in vsestransko. Zazdelo se mu je, da je vendar sam tudi precēj kriv, in zato se je kesal bridko, da je šel v gostilno ter tam pil. Ni maral jedi in pijače, ni se razgovarjal s starima, tudi branil se ni iti — po ženo, ko sta ga silila. Le pretežka se mu je zdela pot tja na Babje Gredi, pot brez potrebe, saj bi vendar lahko prišla sama nazaj.

»Kmalu pojde ponjo,« nasmehnil se je oče materi, ko je opazil skesanega sina.

Spanje naslednje noči je bilo še slabše kakor prejšnje. Skoraj ni zatisnil očesa, le premišljal je in ugibal:

»Kdo je kriv, jaz ali — ona?«

Tretji dan je bil popolnoma prepričan, da je sam vsega kriv, bil je prepričan, da se mora vse spraviti skoraj v pravi stari tir. Zdelo se mu je vse v največjem neredu zlasti v veži in hiši, kjer se je poznala najbolj ženina skrbna in izurjena roka.

Nekako miren je bil čez dan, dasi se ni preveč kazal ljudem in mu tudi jed še ni dišala.

Zvečer pa ne gré počivat, ampak slo-
neč na oknu gleda na večerno nebo, dokler

ne izgine zadnji pramen zarje. Ko se zgodi to, vstane in gré.

»Ali ti nisem pravil?« pobaha se stari proti ženi in zamrmra še sam s seboj: »Prav je tako!«

IV

»Za božjo voljo, kaj pa ti — o tej uri? Kaj te je prineslo? Zakaj si prišla — z otrokom?« so spraševali Strokovi na Babjih Gredéh, po pravici hudo vznemirjeni.

Vsi so bili pokonci in čakali nestrpnost, kaj jim pové.

Mica postavi oprezno zibel na tla, vrže culico na klop, sede k peči, zakrije si obraz in zaihti tako bridko, da je segalo vsem do srca, zlasti pa zbudilo in preplašilo njeno mater.

»Mica! O, za pet ran! Mica!« zjavka mati v strahu ter jo prime za roke. »Povej, kaj pa je vendar!«

»Zakaj si prišla domov v tem času? Kaj je?« vprašuje oče.

»Tam ne morem prebivati več,« zajeca z veliko težavo in še bolj zaihti.

Čudili so se vsi, zakaj doslej se še ni pritožila nikdar, nikoli še niso slišali nič hudega o Novljanih. Seveda so silili vsi, naj brž pové, kako in kaj je bilo tam doli, da ji ni več obstanka pri možu.

Ko se dovolj izjoka in uteši, pové natančno vse to, kar mi že vemo. Pripovedujoč je nekatere neznatne reči pretiravala precēj, da bi starše bolj prepričala o moževi zlobnosti in surovosti. Tako je trdila, da je ne mara več, in je povedala, kako grdo jo je pretepal, ko ni hotel in ni mogel večerjati.

Pač je oče nekoliko zmajeval z glavo, ko je pripovedovala, zakaj dobro je poznal ženske. Slutil je, da hči menda preveč pravi. Toda dobra majka je iz dna duše pomilovala svojo nesrečno in trpinčeno hčerko in zaničevala njenega trdosrčnega moža, zakaj bila je prepričana, da je res tako, kakor pripoveduje hči. Solze so rosile njena zgrbančena lica, bridke solze ljubeče matere, ko objokuje nesrečo svojih otrok.

»Oh, nesrečna moja hči! Uboga Mici-ka!« izvije se materi iz grla, ko dokonča ubežna hči. »Oh, pa da nam nisi prej ničesar povedala! Zakaj si trpela tako dolgo? Zakaj nisi že prej prišla?«

Hčeri je ugajalo materino pomilovanje in, v srcu je bila hvaležna za preveliko so-
čutje. Čakala je, kaj reče oče.

Toda resnega očeta ni tako brž ganilo hčerino pripovedovanje. Pogleda jo ostro in spregovori počasi:

»Tako? Za to nespamet in otročarijo si morala domov? — Uh, sramuj se! Mislil sem, da si že res žena, a sedaj vidim, da si še vedno nepoboljšljiva in lahkomišelnica Micika.«

Mati in hči sta imeli pripravljene polne oči solz, da bi z njimi pritrdili očetovemu pomilovanju, kakršnega sta pričakovali. Sedaj pa tako nepričakovano grajanje! Zakaj ne hvali in ne pomiluje oče svoje hčerke?

Toda mati se ni dala tako hitro premagati možu.

»Oh, neusmiljeno srce! Še lastni otrok se ti ne smili! Ali si jo res zato dal temu Novljanu, da bi jo sovražil in pretepal? Oh, saj sem vedela, da nimaš srca, kakor ga še nikoli imel nisi!«

»Kaj pa je bilo tako hudega, da je morala proč in ti sedaj tako javkaš, kakor bi se svet pogrezal?«

»Nikdar ti ni dovolj hudo! Ali ni dovolj, da jo je pretepal? Kajne, Micika moja, da te je?«

»Kolikokrat pa jo je? — Enkrat! Zaman je pač ni! Slušaj ga in strezi mu, tvoj mož je!« nadaljuje obrnjen proti hčeri. »Kaj ti je bilo treba zaradi majhnega prepira domov hoditi! Kaj pa misliš, da se srdiš in kujaš!«

»Sedaj jo hočeš pa še ti, kajne?« ustavi ga mati. »Ali ni zadosti, da ima že moža takega? Oh, ti si oče, ti!«

»Kaj se ženeš! Jaz ji le pravim, kar je res. — Kam pa pridemo, ako bo za vsako malenkost uhajala možu? — Dostikrat sem že dejal, da ve ženske še toliko ne mislite naprej, kolikor vidite!«

»Ako bi bilo po tvojem, naj bi jo skoraj ubil!«

»Ne govori vendar tako nespametno, saj si stara dovolj,« razjezi se mož, ker si mati le ni dala dopovedati. »Potrpi naj z njim, ti ji pa ne dajaj potuhe, ampak pouči jo.«

»Oh, ti! Micika, umakniva se,« veli silno ihtenčič se hčeri in pograbi zibel. Šli sta v stropno izbico in se zaklenili.

Oče Strok je pa zamišljen hodil po sobi gori in doli. Čudno se mu je zdelo in prav mu ni bilo, ker je prišla hči domov. Ni mu hotelo v glavo, kaj bi se bilo v Hudem

Koncu zgodilo takega, da je morala proč. Kolikor je poznal zeta, je vedel, da je pаметen možak, in tudi hči ni do nocoj nikdar dejala ničesar čezenj, celo stara dva je hvalila, da ji gresta na roke. Sedaj ni mogel odločiti, kateri je kriv, ali Matija ali Micika; previdno je pa sodil, da najbrž vsak nekaj, kakor je že navada v takih primerih. Da je pa šla precej v pustiv, je bil jezen, ker je vedel, da se domače nasprotje s tem le še povečuje, ako se takó ljudem razglaša. Sklenil je, ne poditi je nazaj, ampak počakati, da zvé natančno, kako je bilo.

»Oh, oh, oh,« vzdihne mlada žena, ko pride v izbico in se zgrudi na klop. Solze ji lijó curkoma po gladkem licu in ji lajšajo bol. Očetove resne besede so jo skoraj ozdravile. Žal ji je bilo, da je prišla domov.

»Oh, ti Micika moja ljuba, zakaj mi nisi prej črhnila ničesar o svojem trpljenju? Kako si mogla toliko časa prebivati tam doli, zakaj nisi že prej pustila vsega tam in prišla domov?« sprašuje jo mati. »Sedaj te pa ne pustim nazaj in, kadar pride pote, povem mu jih, da bo pomnil. — Le potolaži se! — Ej, veš, oče ne misli nič hudega, govori kar brez premisleka. Nikar mu ne zameri! Rajši mi povej, kako je bilo vendar!«

Micika je morala, dasi nerada, ponavljati vse. In mati je zopet pomilovala svojo hčer. Ker se pa Micika ni hotela več razgovarjati, zapusti jo mati, naj bi se ulegla in počila od hoje, naj bi za nekoliko pozabila svojo nesrečo.

»Oh, kaj sem storila! — Kaj mi je bilo, da sem prišla domov?« izviije se mladi ženi iz prsi. Nasloni se ter bridko vzdihuje in joka.

Nato premišlja zadnje dogodke, zlasti, kaj jo je pripravilo, da je bežala od hiše. Sedaj šele vidi, da so bili vzroki precej malenkostni, da ni bilo treba zaradi njih od moža. Res je pil nekoliko preveč, res mu ni bila všeč večerja, ali komu pa vendar tekne prismojena kaša? In tepel? — Kako jo je? Suknjo je vrgel nanjo, to je bilo vse. — In zato je šla v pustiv? Vest ji je dejala, da ni storila prav, da se je prenaغلila. Kaj bi storila sedaj? Pač ji je velevala pamet, naj se vrne, k možu jo je vleklo tudi srce, a tega ji ni dopuščal ponos. — Hotela ni, da bi se norčeval z njo,

češ: »Ali si se rada vrnila? Ne moreš biti brez mene? Hahaha!« Hotela ni slišati posmeha starih dveh in zasmehovanja vaščanov. Tako je obvisela na Babjih Gredéh.

Drugega dne ni hotela nikamor iz hiše, pa je tudi silili niso.

»No, ali si še kaj modrejša?« vprašal jo je oče zjutraj, potem je pa ni več nadlegoval.

Mati ji je nosila jedi in jo vedno tolažila, zakaj silil jo je vedno jok. Tolažila jo je, da ji bo bolje poslej pri možu, ko bo videl, da neče več toliko trpeti. Vzbujala ji je upanje, da skoraj pride ponjo. Ubežnica je pestovala otroka, pritiskala ga k sebi in poljubovala, kadar je bil pa v zibel, tedaj je šivala. Solze so ji kapljale na šivanje, pogled ji je pa uhajal skozi majhno okno, koder se je lepo videlo tja na Hudi Konec.

»Oh, da bi bila že kmalu tam!«

Kadar je šel kdo mimo okna, odmaknila se je naglo, da je ne bi opazil, zakaj sram bi jo bilo, ako bi jo videl kdo doma. Ljudem je pa skriti težko kaj. Ta in oni je slišal pri Strokovih otroški jok. To je bilo pa čudno, ker Strokovi niso imeli tako majhnih otrok. Nekaterim ženskam, ki so bose prihajale pod oknom, skrivala se je Novljanka prepozno, tako so izvohale kmalu, kdo je v izbici. In stikale so glave, skrivnostno si namežikovale in se čudile, kaj to pomeni, da je Strokova Micika doma. Oj, to je bilo govorjenja po Babjih Gredéh kakor prej že celo leto ne. Ko je pa prišla kokošarica Marijanka s svojim košem po piščeta na Babje Gredi, je povedala, kar je slišala v Hudem Koncu.

In ženske so dejale prècej:

»Oh, saj smo vedele, da bo tako! Pravile smo jim, da ji ne bo dobro, pa so jo le ponujali ven in ven na Hudi Konec. Ná, sedaj pa imajo! Izpolnjuje se, kar smo jim prerokovale.«

Strokova Micika je pa vedela, da ni tako hudo pri Novljanu, kakor so si domišljale klepetave sosedé. Komaj en dan ni videla moža in domovanja v Hudem Koncu, že ji je bilo tako hudo dolg čas, da skoraj ni mogla prebijati.

»Oh, da bi bila že skoraj tam doli!«

Drugi dan ji je bilo še huje. Preudarjala je, kako bi poravnala storjeno napako. Ni ji kazalo drugega, kakor skesano iti k možu. A ponos ji ni dopuščal tega koraka.

Tretji dan ji pa kar ni bilo več živeti. Spraševala je mater, kaj naj stori. Ker je mati mislila, da si hči ne želi ničesar bolj, kakor biti daleč proč od moža, ji prigo-varja, naj ostane, dokler ne pride sam pohlevno ponjo. Hči si je pa mislila: »Oh, kdaj šele bo to!« in jokala je še huje.

Vest ji je dejala: »Pojdi domov!« — Toda neki zli glas ji je odgovarjal: »Nikar! Ti ne veš, kako se ti bodo posmehovali!« Zopet je zmagal ponos.

Zvečer se pa kar odloči, češ nazaj grem, naj je kar koli. Odpravi se, poveže otroka trdneje, hoče ga zadeti na glavo, oh, pa se še nekoliko obotavlja in pomišlja, in lejte: vrnitev se ji je zdela nemogoča in tako sramotna, da rajši ostane na Babjih Gredéh.

V

»Bog vé, kaj počne sedaj on, ali kaj misli name ali nič, ali je kaj hud in jezen, ker sem šla, Bog vé?« ugiplje ubežna žena v temni izbici in ziblje dete svoje in njegovo.

»Bog daj, da bi bila kmalu pri svojem možu, nikdar ga ne zapustim več, potrpeti hočem z njim,« obeta sama pri sebi, potem pa moli in prosi Boga, da bi ju zopet združil.

Ko je bila tako zatopljena v molitev, začuje pod oknom znano hojo in kmalu nato se odpró vrata v hišo in nekdo spregovori:

»Kje je pa ona? Ali je ni pri vas?«

Pri tem glasu Novljanka poskoči, srce ji zatrepeta od radosti in po vsem životu jo prešine nepopisno veselje. Še so ji solze rosile lica, toda bile so solze radosti.

»Moj Matija! Moj Matija!« vzklikne polglasno predse. Skočila bi mu bila naproti, objela bi ga in ljubo pritislila k sebi. Oh, pa ta vest ji je ustavljala korak. Kdo vé, ali ji je odpustil, ali je prišel ponjo z dobro mislijo v srcu? Pokazati ni hotela niti svojim niti njemu, kako težko ga je pričakovala, kako je hrepenela po njem, kako ji je bilo hudo in bridko, ker se je bila prenaglila. Zato je sedla nazaj na stol, poslušala vsako besedo ter ga pričakovala nestrpnó. Dobro se ji je zdelo, ker je že vsa odpravljena na pot.

»Kam pak naj bi bila šla, ko ni pri tebi!« odvrne majka osorno, vsa razvnetá za srečo svoje hčere in jezna na njenega moža.

»Kaj pa sta vendar imela?« vpraša oče počasi.

»Eh, malenkost,« začne težko Novljan; ko pa vidi hlapca, deklo in svojo svakinjo, postalo mu je pripovedovanje še težje.

»Kje je pa vendar ona, da je ni tukaj?« Takrat se pa vrata izbice odpró in Mica se prikaže:

»Tukaj sem, le sem pojdi!«

Čutila je, v kaki zadregi je mož, zato ga je poklicala; bala se je pa tudi, da bi ga oče in mati kaj ne oštevala, kar se ji je zdelo krivično; saj si je očitala, da je sama vsega kriva, da je on nedolžen.

Hitro stopi v izbico in ji šepne:

»Ali greš nazaj? Nocoj?«

»Prècej,« odvrne ona.

Zatem prideta oče in mati, da bi morda poravnala, ako bi se še kaj pričkala, svetovala jima to in ono ter jima povedala, da ni lepó, ako se ne z bogata. Zlasti mati je imela celo kopo krepkih besedi, s katerimi bi oprijela neusmiljenega zeta. Bala sta se, da bi se hči branila vrniti se. Toda, oj čudo! Videla sta, da je hči že vsa odpravljena. Mati ni vedela, kaj bi dejala. Oče pa vpraša:

»Kdaj pa bosta vendar pametna? Zakaj se ne z bogata?«

»I nu, saj ni bilo nič takega! Pojdiva, Matija!« sili ona.

»Pa pojdiva. Ali boš ti nesla? Ne bo li pretežko?« vpraša jo ljubeznivo Matija in si hoče oprtati zibel.

»Pusti! Pusti! Nesla bom jaz laglje! Nesi rajši tole!«

Vrže mu culo.

Nekoliko sramovala sta se starih dveh,

sramovala sta se drug drugega, zato sta bila tako malobesedna, tako nagla.

Oče in mati sta bila kar osupla, ker sta se mlada sprijaznila tako hitro. Čudila sta se, da se jima je tako mudilo, da se nista hotela ustaviti tudi na njune prošnje.

Molčé sta korakala vstřic ali pa drug za drugim, kakor je bila pot. Nobeden ni mogel začeti razgovora, dasi sta si imela povedati mnogo, ker že dolgo nista govorila, niti se videla. Kako sta se kesala sedaj, da je bil prišel razpor, kako sta se pa tudi veselila; ker se je vse tako hitro in lepo poravnalo!

Ko prideta na pol pota, spregovori Novljanka:

»Odpočijva si! Peče me že v glavo!«

Novljan ji pomaga postaviti zibel na tla. Nekaj časa stojita molčé, nato pa spregovori Matija, rahlo očitajoč:

»Zakaj si bila vendar šla?«

Mica ne odvrne ničesar, le neka moč jo potegne k njemu, razprostré roke in ga živahno objame.

Pozabljeno je bilo med njima vse, ljubezen je bila še iskrenejša. Sramovala se nista več, veselo sta se razgovarjala do doma.

Novljan je imel zopet ženo in otroka in bil je srečen.

V zadovoljnosti in ljubezni živita še dandanes, včasih se tudi malo spreta, ako že mora biti, vendar ne gre Mica nikdar več v pustiv. Pozabiti ne moreta, kako jima je bilo takrat hudo, in se skrbno ogibljeta vsega, kar bi ju razdrlo.

Ne! — Mica Novljanova ne gré v pustiv nikdar več!

Mavrica

SIMON GREGORČIČ

*Biserna lestva se vzpenja v oblak,
spušča se ónkraj na zémeljski tlak,
mavrica pisana, božji prestol.
Angeli hodijo gor in pa dol,
zlate kropilnice v rokah drže,
zemljo prežejno hladé in pojé.
Gori na stólu pa Večni sedi,*

*kapljici vsaki on srečo deli:
pade na polje — rodi zelenjad,
kane na drevje — obilen dá sad,
kaplja na njivi — dá žito zlató,
kaplja na trti pa — vince sladkó.
Sreča se spušča na sleherno stvar,
kadar zaliva nebeški vrtnar.*

Dramilo

VALENTIN VODNIK

*Sloven'c, tvoja zemlja je zdrava
in pridnim nje lega najprava;
polje, vinograd,
gora, morje,
ruda, kupčija
tebe rede.*

*Za uk si prebrisane glave
pa čedne in trdne postave.
Išče te sreča,
um ti je dan,
našel jo boš, ak'
nisi zaspan.*

*Glej, stvarnica vse ti ponudi,
iz rok ji prejemat' ne mudi!
Lenega čaka
strgan rokav,
pal'ca beraška,
prazen bokal.*

Kmet govori mastilcem

ALOJZIJ GRADNIK

*Žetve dnevi so končani,
so končani dnevi mlatve,
zdaj je prišel čas trgatve.*

*Čebri, sodi so oprani,
vrata kletna so odprta,
voz prihaja s polj in vrta.*

*Mošt naj zdaj se v brente staka.
Pridite, mastilci, strite
s čvrsto nogo grozdov kite!*

*Je mastilec, ki še čaka.
Nihče njega ne povabi,
on na nas pa ne pozabi.*

*Kadar smo za njega zreli,
on vse bolje in vse brže
vse po vrsti nas potrže.*

*Ali če na trti veli
naše je zorenje kratko,
naj bo vino večno sladko.*

Mir

JOSIP MURN-ALEKSANDROV

*Zvezda nebroj
blešči pokoj,
lahko zlati
noč pod seboj.*

*Vse brez glasu,
polno miru...
In bolj žari
se plašč Bogu.*

O Vrba...

F. S. FINŽGAR

Nobenega oblaka. Zvezde goste in nemirne kakor kresnice nad pomladnim travnikom. Pol meseca visi nad Triglavom.

Za popotnikom, ki je šel počasi po cesti iz Otoka proti Jesenicam, se je zibala dolga črna senca. Na razpotju pri Lazarjevem znamenju je črna senca obstala. Popotnik se je ozrl proti vzhodu. Rodinski zvonik se je svetil v mesečini. Popotnik je snel z glave klobuk in potegnil z roko čez čelo. Vse oblake, ki jih je dahnilo življenje na to lepo čelo, bi bil rad izbrisal. Kako davno je že, odkar se je poslovil od te steze, po kateri je hodil z materjo in sam proti Rodinam. Zdela se mu je, da so lipe zašumele in ga pozdravile. Tiste košate lipe ob stezi, mimo katerih je hodil kot deček, pod katerimi je ležal kot deček z leseno tablico ob sebi, kamor se je učil pisati prve črke. V lipah je skrivnostno šepetalo, vonj po cvetju se je pretakal po zraku. Deček je poslušal z na pol priprtimi očmi. Kalin debeloglavec je prifrčal v lipo, kos je sedel na vejo, pogledal dečka, se začudil, zazvižgal in odletel.

Dečku, Ribičevemu Francku, se je budila v srcu velika slutnja. Šumenje lipe mu je pripevalo. Nemiren je vstal in šel med žitnim valovjem. Kakor zeleno morje je bilo to žitno polje, ki ga je vabilo, da bi se spustil vanj in zaplul nekam daleč, daleč.

Popotnik, France Prešeren, se je rahlo nasmehnil, potegnil še enkrat z roko po čelu, se pokrtil in krenil s ceste na kolovoz. V Pečéh je žalostno trikrat zalajal lisjak.

Pod popotnikovim korakom se je pri-pogibala vlažna trava. Murenčki so se prestrašili in umolknili. Izpred luknjic so gledali skozi bilke. Črna senca se je zibala po kolovozu in se oddaljevala.

Krog popotnika je zadehtelo po senu. Zrela pšenica se mu je priklonila in ga pozdravila. Beli stolpič sv. Marka se je zgani-l in mu namignil kakor bela roka, polna skrbi in ljubezni: »Pridi, preljubi!«

Popotnik je odzdravil beli roki. Njegove ustnice so zašepetale pozdrav: O Vrba, srečna, draga vas domača...

Črna senca se je z na prsi sklonjeno

glavo počasi zibala dalje. Krog popotnika je vse oživel. Ni jih klical, ni jih želel, pa so nepoklicani prišli njegovi dnevi, ki so mu nosili grenke kelihe, osuto cvetje in viharjev jeze. O, vse te čaše je izpraznil do dna, vse to cvetje se je osulo k njegovim nogam in v njegov čoln sreče so se uprle sape; zaman ga je obračal proti vetru, valovi so mu trgali veslo iz rok.

In nocoj? Pred njim bela roka cerkvice sv. Marka, za njim stare lipe, vse polne pravljič. Popotnikovo srce se je stisnilo, vse rane so zakrvavele. Drsa trudne noge je pela po izhojeni stezi. Bilke so jo škropile z rosnimi solzami.

Že se je dvignil pred njim stolpič sv. Marka. Tih čuvar. Pod njim sanja vas. Vse spi. Srca so mirna, v dušah ni viharjev, v njih je vera brez dvomov...

Popotnik je zavil v lopo cerkvice sv. Marka in se naslonil na zid. Pred oltarjem je brlela luč.

Ali smem v to mirno ladjo — jaz nemiren popotnik? Ali smem k tej luči — jaz z mračnimi mislimi? Kako bi me pogledali tisti, ki so z menoj vred priklili na tej grudi pod mило nebo? Njihove oči, ki niso videle dalje, nego se vidi z lin sv. Marka, bodo zagledale v mojih solze in bolečino. Ostrmele bodo, pogledale soseda, se ozrle name in porekle: »Kaj ta tujec? Žalostne oči ima. Da bi prebival med nami? Saj ni naš.«

Šli bodo mimo njega in se za oglom še enkrat ozrli.

»In še stoji tujec sredi vasi! Naj gre!«

Take misli so obletavale popotnika v lopi sv. Marka. In še drugačne so prišle.

Kot popotnik pojde skozi vas s povešenimi očmi, s svojega sveta, s sveta svojega očeta.

Konec vasi morda sreča kosce. Velike fante z ožganimi lici, z mišicami, da bi razrinile kožo. Pred njimi gre grabljica, ki nese vrč vode. Grabljica se ozre vanj, ker je njegovo blede lice zanimivo. In črna gosposka suknja ne hodi po vasi o sv. Jakobu. Tedaj grabljica zadene z boso nogo ob kamen. Fantje pa v smeh.

»Kaj gledaš za tujcem?«

On pa bi stopil k njej in jo pobožal po

zagorelem licu. Fantje bi se zasmeli in Bog ve, kaj bi mu rekli.

Popotnik se je razžalostil. Glava mu je klonila, z obema rokama jo je podprl.

»Zakaj si me izpeljala iz tega sveta — uka žeja? Zakaj — goljufiva kača?« Mir in nebo bi nosil v srcu, kakor ga nosijo ti, jaz pa imam kragulja. Če bi bil ostal doma in nakladal hlod na voz, bi pristopil sosed: »Počakaj, Francè, pomorem ti! Pa še kónja ti posodim, da priprežeš. Po klancu ne izpelješ s samcem.«

Sedaj pa k meni ne pride sosed. Od daleč stoji in pravi: »Težko pelje po strmi in samotni poti. Zavrimo mu voz! Klado zavalimo na cesto, da ne pride preko nje.«

Zakaj si me izpeljala...

Kladivo iz brezniškega zvonika je predramilo popotnika. Naravnal se je za vasjo. Tiho je hotel mimo, da se ne prebude, ki bi ga več ne poznali.

In vendar! Tukaj stoji hiša mojega očeta. Vsaka travica na vrtu, vsako drevo, pesek na dvorišču, stopnice pred hišo — vse ga kliče in vabi: »Pridi! Pozdravljamo te! Ne hodi mimo! Poglej ta nagelj, ki visi skozi lino. Kakor nekdanj še dehti, ko si mu ti prilival. Morda je tisti že odmril in to je vrh njegovega vrha, ki se je razrasel, se obesil skozi lino in cvetè v isti goreči ljubezni kakor njegov oče. Pridi, utrgaj si cvet in si ga zatakni za trak kakor nekdanj...«

Popotnik je zavil na levo. Tiho je šel ob plotu po travi, da bi ne zašumel pesek pod nogami. In sedaj stoji pred rojstno hišo. Vsa bela je v mesečini — kakor nekdanj. Nič se ni postarala. Na oknu je zataknjena lipova vejica. Že vela in suha je. Kakor pred dolgimi leti, ko je šel binokšno soboto sam po take vejice in jih prinesel materi, da jih je potaknila po oknih. Beli golobček, Sveti Duh, bo priletel in sèdel nanje, da nam podari pravega uma in pameti.

Skozi okno sije še luč — edina v vasi. Popotnik se je vznemiril: Pa ne, da bi bila sestra obolela?

Napotil se je po stopnicah in rahlo potrkal na vrata. V hiši se je zganilo, po veži so zadržale boste noge.

»Kdo je?«

»Francè.«

Sestra Mina je od veselja vztrepetala, roke so se ji tresle, ko je odprala vrata. Ko je odprla vrata, je obstala pred bratom Francetom, ki je stal na podčju vrh stopnic, osvetljen z medlimi luninimi žarki. Sestra je z žuljavo roko poiskala Francetovo desnico in mu jo stiskala.

»Oh, ljuba duša, ti si, France! Pa takole sam in ponoči? Zakaj nam nisi nič pisal? Bi stopil on v Otok do pošte. Saj ni tako silnega dela in mlada kobilica dobro teče.«

»Mina, samo mimogrede pogledam k vam in te pozdravim.«

»Čaj, koj pokličem njega. Na izbi spi.«

»Nikar! V hišo stopim, da vidim tvoje otročičke.«

»Le pojdi in poglej! Jaz ti pripravim posteljo in mleka bi ti zavrela. Kaj bi ga?«

»Ni treba, Mina. Pojdem dalje. Jutri se morda vrnem, morda tudi ne.«

»Dalje bi hodil? Kako si čuden! Vsak čas udari polnoč. Če že hočeš, bi šel jutri.«

»Ne, še nocoj pojdem v Žirovnico. Ovsenkov Matija je doma.«

»Vem, da je. Čemu bi sredi noči...«

France ni odgovoril, sestra je umolknila. Stopil je v hišo in truden sedel na klop pri peči. Ob klopi je bila posteljica. V njej je spal otrok. Roko je držal izpod odeje pod glavico, kakor bi se igral s kodri. Usta so se mu smehljala, po licu mu je žarel mir, kakor bi mu svetil angel z nebeško svečico.

Sestra je molčè in s skrbjo gledala v bratovo blede lice. Sedla je na klop pod oknom, dejala nogo na rožanec zibke in zibka se je enakomerno točila po podu.

Tihota...

Samo zibka je trktrkala. Sestrine skrbne oči so visele na žalostnem bratovem licu. Popotnik je gledal speča otroka.

»Francè, pa nisi bolan?« je pretrgala sestra molk.

Brat ni dvignil glave in ni trenil z očmi, da bi se ozrl na sestro in ji odgovoril.

Spet je bil skrivnosten mir v tihi sobi ob brleči lojevki, ki se je kadila z velikim utrinkom v levi za vrati.

Popotnikove ustnice so se začele komaj vidno gibati. Sestra je prisluhnila. Upala je, da ji kaj pové. Pa je ujela tu in tam polglasno besedo. France ni govoril njej, govoril je sebi. In vendar je njeno srce občutilo vse, kar je šepetalo bratovo.

»Mi ne bila bi vera v sebe vzeta...«

Sestrino srce je občutilo, česar doslej še nikoli ni. Domislila se je bratovega pisma z Dunaja: »Ko bi bil od konca to vedel, kar zdaj vem, to skusil, kar sem zdaj skusil — — — al zdaj je prepozno — — —« Kolikokrat je brala to pismo! Do dna ga zdaj šele ume. Oči so se ji široko razprle, gledala je brata in niti besedice si ni upala črhniti.

Vera vase — — — Imel je tako visoke cilje, ki jih je slutil samo on. Šel je za njimi, samotni romar. Ob desni in levi so ga gledali drugi popotniki. Z ramami so skomizgali, med seboj šepetali. Ko je odšel dalje, so se mu posmehnili: »Kaj hočemo? Revež je.« Kazali so s prstom na čelo. »Ne bo vse prav. Nápak se mu je naredilo. Škoda zanj.«

Vozili so po starem izvoženem kolovozu. Samotni romar se je ozrl nazaj. Ustrašil se je. Ni se ustrašil, da je cilj tako daleč in tako visoko. Ustrašil se je, da je prepad med njim in med drugimi tako strašno širok.

»Nikogar ni za meno! Vsaj eden, vsaj dva naj bi prišla, da me opreta, ko truden omahnem kraj pota. Vsaj eden ali dva. Pa ni nikogar.«

Popotnika je spreletel strah. V njem se je dvignil dvom. Nanj je legla bridka teža, noge so postale trudne, glava mu je klonila.

»...vera v sebe vzeta...«

Nočni popotnik v Ribičevi hiši se je zdramil kakor iz sanj. Ozrl se je v sestrin obraz in se tiho srečal z njenimi očmi.

Kakšna vdanost in vera vase! Nič obupa, nič viharjev! Lice je vse razorano od potnih srag, roke žuljave, gube na delovnih sklepih, hrbet nagnjen pod težo. In vendar toliko upanja in vere. Ena roka objema dojenčka pri srcu, druga dela. Prvi svit zazori njej, zadnji ji ugašne večerna luč. Nobenega mrmranja, nobenega vzdihovanja! Mir na licu, ljubezen v očeh in v srcu...

Da, tu na očetnem svetu kraljuje ljubezen. Pod slamnato streho, za ozko ograjenim plotom — taka ljubezen. Nobena pot ji ni prestrma, nobeno sonce prevroče, nobena noč predolga... Zadnjo kapljo krvi zanj in za svoje. Vse iz ljubezni...

Popotnikovo oko je zažarelo. Po licih sta pritekli dve solzi.

Sestra je gledala brata popotnika. V prsih ji je bilo tesno. Obrnila se je v steno, da bi skrila solze, ki so se ji ulile.

Tudi brat France je vstal, se obrnil v peč in si otrl solze. Domislil se je svojega stanu. Ob sestriini ljubezni je zagorela njegova. Njena ljubezen vse prenese, tudi moja mora — mora!

France je segel v žep in vtaknil pod zglovje vsakemu otroku križani tolar.

»Zbogom, Mina. Lepo je pri tebi. Lepo mi je bilo nocoj... Po svetu ni tako... Zbogom, sestra!«

Vrata so zaškripala, črna senca je izginila med vrtovi, na pragu pa je ihtela sestra, ko je gledala za bratom — popotnikom.

Na okno Ovsenekove čumnate v Žirovnici je potrkalo: »Matija!«

»France! Od kod?«

»Odpr!«

Sedla sta na skromno posteljo v tesni sobici Čop in Prešeren.

»Matija, doma sem bil in jokaj sem.«

»Jokal? Ne verjamem.«

»Zares, jokaj sem in ni me sram.«

»Zakaj?«

»Daj mi kosček papirja!«

Prešeren je sédel k mizici in pisal...

»Beri, prijatelj!«

Čop vzame in bere:

»O Vrba, srečna, draga vas domača...«

—

Ta črtica je zajeta iz pripovedovanja matere Gromke, nečakinje pesnika Prešerna. Pravila je, kakor ji je povedala teta Mina, Prešernova sestra, da je dohtar nekoč prišel ponoči domov, posedel v hiši pri peči, malo govoril in le otročičke gledal. Nazadnje je začel tiho jokati in je vsakemu otroku pod vzglavje dejal tolar pa odšel kar ponoči k Ovsenekovemu. Da je Ovsenekov prihajal časih domov, mi je pravil moj oče. Moj ded je šivaril po hišah in tudi pri Ovsenekovih. Nekoč je bil takrat doma profesor Matija in si je izposodil očetovo dletce, ki ga je imel zato, da je prebijal z njim gumbnike. S tem dletcem je popravil nekaj pri puški. Dleto pa je zlomil. Za odškodnino je dal dedu blazinico, obšito s steklenimi koraldami, na katero je ponoči polagal žepno uro. To blazinico je moj oče imel, pa sem jo otrok razdejal, da sem dobil za igračo pisane kroglice. Seveda letnice ni povedala ne Gromka ne moj oče. Utegne pa se le ujemati, ker sta bila tedaj oba v Ljubljani — Prešeren in Čop — ko je Prešeren zložil sonet Vrbi.

O Vrba

FRANCÈ PREŠEREN

*O Vrba, srečna, draga vas domača,
kjer hiša mojega stoji očeta;
da b' uka žeja me iz tvoj'ga sveta
speljala ne bilà, golj'fiva kača!*

*Ne vedel bi, kako se v strup prebrača
vse, kar srce si sladkega obeta,
mi ne bilà bi vera v sebe vzeta,
ne bil viharjev nótranjih b' igrača.*

*Zvestó srcé in delavno ročico
za doto, ki je nima mil'jonarka,
bi bil dobil z izvoljeno devico:*

*mi mirno plavala bi moja barka;
pred ognjem dom, pred točo mi pšenico
bi bližnji sósed vároval — svet' Marka.*

Nezakonska mati

FRANCÈ PREŠEREN

*Kaj pa je tēbe treba biló,
dete ljubó, dete lepó,
meni mladi deklici,
neporočēni materi? —*

*Oče so kleli, topli me,
mati nad mano jokali se;
moji se mēne sram'vali so,
tuji za mano kazali so,*

*On, ki je sam bil ljubi moj,
on, ki je pravi oče tvoj,
šel je po svetu, Bog ve kam;
tebe in mene ga je sram!*

*Kaj pa je tēbe treba biló,
dete ljubó, dete lepó!
Al te je treba biló al ne,
vendar prisrčno ljubim te.*

*Mēni nebo odprto se zdi,
kadar se v tvoje ožrēm oči,
kadar prijazno nasméješ se,
kar sem prestala, pozabljeno je.*

*On, ki ptice pod nebom živi,
naj ti dá srečne, vesele dni!
Al te je treba biló al ne,
vedno bom srčno ljubila te. —*

Skodelica kave

IVAN CANKAR

Velikokrat v svojem življenju sem storil krivico človeku, ki sem ga ljubil. Taka krivica je kakor greh zoper Svetega Duha: ne na tem ne na onem svetu ni odpuščena. Neizbrisljiva je, nepozabljiva. Včasih počiva dolga leta, kakor da je bila ugasnila v srcu, izgubila se, utopila v nemirnem življenju. Nenadoma, sredi vesele ure ali ponoči, ko se prestrašen vzdramiš iz hudih sanj, pade v dušo težak spomin, zaboli in zapeče s toliko silo, kakor da je bil greh šele v tistem trenutku storjen. Vsak drug spomin je lahko zabrisati s kesanjem in z blago mislijo — tega ni mogoče zabrisati.

Rad bi človek lagal sam sebi v dušo: »Saj ni bilo tako! Le tvoja nemirna misel je iz prosojne sence napravila noč! Malenkost je bila, vsakdanjost, kakor se jih sto in tisoč vrši od jutra do večera!«

Tolažba je zlagana; in človek občuti sam in z grenkobo, da je zlagana. Greh je greh, če je storjen enkrat ali tisočkrat, če je vsakdanji ali nepoznan. Srce ni kazenski zakonik, da bi razločevalo med pregreškom in hudodelstvom, med ubojem in umorom. Srce ve, da »zavratnež ubija s pogledom, z mečem junak«; in rajši bi dalo odvezo meču nego pogledu. Tudi ni srce katekizem, da bi razločevalo med malimi in naglavnimi grehi, da bi razločevalo med njimi po besedi in zunanjih znamenjih. Srce je pravičen in nezmotljiv sodnik. Sodi in obsodi grešnika po skriti, komaj zavedni kretnji, po hipnem pogledu, ki ga nihče ni opazil, po neizgovorjeni, komaj na čelu zapisani misli; celo po koraku, po trkanju na duri, po srebanju čaja. Le malo grehov je napisanih v katekizmu in še tisti niso poglobitveni. Če bi bilo srce izpovednik — dolga in strašna bi bila izpoved!

Odpustljiv je greh, ki ga je mogoče povedati z besedo, izbrisati ga s pokoro. Težak in pretežak, do zadnje ure krvaveč je greh, ki je ostal samo v srcu kakor spomin brez besede in brez oblike. Le sam sebi ga človek izpoveduje, kadar strmi v noč in mu je odeja na prsih težja od kamna.

»Ne kradel nisem, ne ubijal, ne prešestvoval; čista je moja duša!«

Lažnivec! Ali nisi lupil jabolka, ko si

šel mimo lačnega ter si ga pogledal brez sramu? Huje je bilo, nego da si kradel, ubijal in prešestvoval! Pravični sodnik, srce, bo rajši odpustil ubijalcu, ki je gredoč pod vislice pobožal jokajočega otroka, nego tebi čistemu! Zakaj srce ne pozna malenkosti in tudi ne paragrafov...

Pred petnajstimi leti sem prišel domov in sem ostal doma tri tedne. Ves tisti čas sem bil potrjen in zlovoljen. Stanovanje smo imeli pusto; v nas vseh je bilo, zdi se mi, nekaj težkega, odurnega — kakor vlažna senca.

Prve noči sem spal v izbi; včasih sem se ponoči zbudil pa sem videl v temi, da je bila mati vstala iz postelje in da je sedela za mizo. Čisto mirno, kakor bi spala; dlani je tiščala k čelu, njen beli obraz se je svetil, tudi če je bilo okno zagrnjeno in ni bilo zunaj ne lune ne zvezd. Poslušal sem natanko in razločil, da to ni sopenje spečega, temveč mukoma zatajevano ihtenje. Odel sem se preko glave; ali skozi odejo in tudi še v sanjah sem slišal njeno ihtenje.

Preselil sem se pod streho, v seno. V ta svoj dom sem plezal po strmih, polomljenih stopnicah, lestvi podobnih. Postlal sem si v senu, pred vrata na klanec pa sem si postavil mizo. Razgled moj je bil siv, razglodan zid. V zli volji, v potrtosti in črnih skrbeh sem pisal takrat svoje prve zaljubljene zgodbe. Siloma sem vodil svoje misli na bele ceste, na cvetoče travnike in dišeča polja, da bi ne videl sebe in svojega življenja.

Nekoč sem si zaželel črne kave. Ne vem, kako mi je prišlo na misel; zaželel sem si je. Morda le zategadelj, ker sem vedel, da niti kruha ni doma, kaj šele kave. Človek je v sami razmišljenosti hudoben in neusmiljen. Mati me je pogledala z velikim, plahim pogledom in ni odgovorila. Pust in zlovoljen, brez besede in pozdrava sem se vrnil pod streho, da bi pisal, kako sta se ljubila Milan in Breda in kako sta bila obadva plemenita, srečna in vesela.

»Držeč se za roke, obadva mlada, od jutranjega sonca obžarjena, v rosi umita...«

Začul sem tihe korake po stopnicah. Prišla je mati; stopala je počasi in varno,

v roki je nesla skodelico kave. Zdaj se spominjam, da nikoli ni bila tako lepa kakor v tistem trenutku. Skozi vrata je sijal poševen pramen opoldanskega sonca naravnost materi v oči; večje so bile in čistejše, vsa nebeška luč je odsevala z njih, vsa nebeška blagost in ljubezen. Ustnice so se smehljale kakor otroku, ki prinaša vesel dar.

Jaz pa sem se ozrl in rekel z zlobnim glasom:

»Pustite me na miru!... Ne maram zdaj!«

Ni še bila vrhu stopnic; videl sem jo samo do pasu. Ko je slišala moje besede, se ni ganila; le roka, ki je držala skodelico, se je tresla. Gledala me je prestrašena, luč v očeh je umirala.

Od sramu mi je stopila kri v lica, stopil sem ji nasproti s hitrim korakom.

»Dajte, mati!«

Prepozno je bilo; luči ni bilo več v njene oči, smehljaja ne več na njene ustnice.

Popil sem kavo pa se tolažil:

»Zvečer ji porečem tisto besedo, tisto ljubeznivo, za katero sem ogoljufal njeno ljubezen...«

Nisem ji rekel ne zvečer ne drugi dan in tudi ne ob slovesu...

Tri ali štiri leta kasneje mi je v tujini tuja ženska prinesla kavo v izbo. Takrat me je spreletelo, zaskalelo me v srcu tako močno, da bi vzkriknil od bolečine. Zakaj srce je pravičen sodnik in ne pozna malenkosti...

Papagajček Kiki

IGO GRUDEN

Pet otrok ima prijatelj Joža, dan na dan teh orglic glas posluša; ko s pogledom milim jih poboža, kakor roža se odpre mu duša: dva sta majhna, trije so veliki in težko mu je to breme nesti, a zato jim je tovariš šesti papagajček Kiki.

Nizka hiša v strmi breg oprta, jablane krog nje, molk in samota;

s senco strehe okenca zastrta mračno zrejo v sonce preko plota: ko v tišino planejo voznički, pet otrok spusti se v tek po cesti, ves preplašen pa ne ve kam sesti papagajček Kiki.

Grad vrh griča v zarjo uprt večerno: tam prijatelj Joža se rodil je; kakor ptiča ga v prostost nemirno glas srcá in krik krvi podil je. Mlad je bil, se zdi mu, le na sliki: pet otrok zdaj vidi v mraku cvesti, grad in sonce — vse jim drug je zvesti papagajček Kiki.

Kakor pesem je pomlad v teh krajih, v njo se človek poln sokov pretegne, čez morje cvetov po gričih, gajih, v šum vetróv, bi želel, da pobegne: daleč, daleč cerkvice z zvoniki, k njim pogled otrok se je utrnil — tja je letel in se ni več vrnil papagajček Kiki.

Moj sin

IVAN TAVČAR

Stari Anton Kimovec je bil ves čas svojega življenja velik revež na zemlji! Za svojim očetom je dobil podrti koč in raztrgan laz tam gori na Rebri, da se je moral truditi in truditi, če si je hotel pridobiti vsakdanjega ovsenjaka.

Ko pa je stopil v sveti zakon, ga je naš gospod Bog udaril s tako žensko, da me je še sedaj groza, če se je spominjam. Pri delu mu ni prav nič pomagala. A v hiši mu je ukradla, kar je dosegla. In to, kar je ukradla, je kolikor največ mogoče zapila z žganjem. In če se je Anton zvečer vračal proti domu od trdega dela, je naletel pogostoma svojega zakona slabšo polovico v jarku ali pa sredi pota ležečo. Vaški otročaji pa so kriče hrumeli krog nje. Ali potrpečljivo jo je vselej naložil na svoje rame, jo odnesel v koč ter ji odpuščal — ker je bila mati njegovemu otroku.

In ko jo je pobrala smrt in ko smo jo bili zagrebli v tisto rumeno prst tam gori pri svetem Lovrencu, je stal Anton Kimovec žalosten pri strani in po licih so mu rinile debele solze.

»Možje,« je dejal, »škoda je je, da je umrla! Človek se vsega privadi. In če sem zaboje in predale dobro zaklepal, mi še vzeti kaj ni mogla. Škoda, da je reva umrla!«

Za njo mu je ostal otrok, sin. Tega svojega otroka pa je imel Anton Kimovec silno rad. Nekega jutra, ležeč na trdem svojem ležišču, pa se je hipoma domislil, da je njegovo življenje, če se stvar natanko pretehta, vendarle težavno! In tedaj je Anton Kimovec prišel do sklepa, da mu mora sin v šolo, da ne bo moral nositi gnoja v košu na plečih in da mu ne bo treba stradati.

V resnici ga je vlekel v Ljubljano. In stopil je pred patra Kalista, ki je bil tedaj gospodar pri frančiškanih, in poljubil mu je belo roko ter izprosil, da je smel sin

vsako opoldne prihajati na tisto slabo, ali vendar dobro kosilo.

Anton pa je potem, kadar je le mogel, lezel v Ljubljano »Tončka gledat«. S sabo je jemal kos črnega kruha, da ga je jedel med potjo. Pil pa je iz studencev kraj ceste. Včasih si je oprtal koč, v katerem je bila »hrana« za sina, in potem sopol v sončni vročini do mesta. Gotovega denarja ni zapravil nikdar. Pač pa so ga končno pričeli spoznavati dobrosrčni vozniki in ga vabili, kadar je požiral prah po cesti, da je odložil in prisedel. In tedaj bi ga vi bili morali čuti, kako je tem voznikom vestno pripovedoval, da hodi sina gledat; da je to otrok, kakor si ga le želeti more; kako da so očetje gospodje frančiškani zadovoljni z njim in kako da mu napravlja le veselje in veselje.

In res, otrok je dobro delal. Leto za letom je bil »prvi« in prinašal zlate knjige domov. Z očetom sta prihajala skupno v cerkev. Staremu pa se je videla velika sreča na obrazu, da smo mu zavidali vsi, ki smo imeli slabe in razposajene otročaje.

Ko pa je bilo dokončanih osem šol, je moral Kimovec prodati svoj laz, in ko je sin dokončal visoke šole, je bila prodana tudi koč. Stari je potem po vasi gostoval ter se živil od svojih rok. A vi si ne morete misliti, koliko del da je bil učen. Pozimi je pletel koše, po večerji pripovedoval za kos kruha otrokom pravljice ali pa molil družini posebne in dobrodejne molitvice. Iz bezgove grče je rezljal pipe, iz lipovega lesa pa žlice. In če je ravno tako prišlo, je legel spat, dasi ni bil ves dan nič gorkega zaužil. Pomladi je zahajal na delo ter kosil ali kopal za malo denarjev ves ljubi dan. Poleti pa je nabiral borovnice, kril slamnate strehe, popravljaj in vezal lonce, prodajal sol od hiše do hiše ter živel skoraj ob samem kislem mleku. Jeseni je zopet smukal brinje, iskal maline, strgal smolo od smrek ter pobiral žir po bukovju. Tako si je napravljal krajcarjev, katere je potem sinu pošiljal. Ali sam je bil siromak, da večjega ni treba iskati. Če se je takisto bos, s sklonjenim telesom in z globoko ležečimi očmi plazil okrog, se je moral smiliti vsakemu. In smilil se je tudi nam vsem.

Leto za letom je preteklo in leto za letom je postajal Kimovec večji siromak. Sin pa mu je bil medtem nekje tam v Nemcih postal velik gospod in denarjev si je služil, kolikor je le hotel. Vsaj tako so pravili! Na starega svojega očeta pa je bil čisto pozabil. Otrok pozna svoje roditelje le toliko časa, dokler mu morejo kaj dati. Potem pa kot ptica na veji odrfči ter pozabi na domače svoje gnezdo.

Mi pa smo stikali glave in govorili, da je takov sin malovreden, takov sin, ki pusti takega očeta stradati in revščino trpeti. Če pa je kdo staremu Antonu kaj enakega znil, tedaj je Antonu priklopela kri v lice in raztogotil in razsrdil se je: »Kaj, moj sin nehvaležen? Moj sin! Moj Tonček! Boste že videli, kako me bo še podpiral na stara moja leta. Sedaj, sedaj pa še ne more. Ko bi le vi imeli take otroke!«

Nekega dne je ta sin res prišel v vas. Tako skrivno je prišel, da ga nihče ni pričakoval. Nosil je svetlo brado, katera mu je segala čez prsi do obširnega trebuha. Močno se je bil zredil. A z očesom je gledal srpo kakor jež. In nam vsem se je prav prav zelo grd zdel. In grd je bil tudi!

Na gosposkem vozu se je bil pripeljal. Pri županu je obstal ter ondi z učiteljem in drugimi gospodi popival ves dan.

Doma pa je čepel stari in od veselja se je tresel, ker njegov sin je bil prišel!

»No, sedaj vidite, da je prišel moj sin. Moj Tonček! Ko bi le vi take otroke imeli!«

Pa preteklo je popoldne in sin se ni spomnil, da ima v vasi starega očeta. Šele zvečer, ko je že bila tema, je pritaval k svojemu očetu ter mu potrkal na duri.

»Oče, ali spite?« je vprašal osorno.

»Kaj bom spal? Kako bom spal, če si ti tu, Tonček! Nikar tako ne vprašuj!«

Drugo jutro smo stali pred županom ter gledali, kako se je odpravljaj Kimovčev Tonček. Pri strani tik voza je stal stari oče praznično oblečen in z odkrito glavo. A sin, zvalivši se na voz, ga je komaj pogledal. In prav imenitno je dejal: »Oče, vam sem pa pri županu nekaj pustil!«

Potem se je odpeljal in starec je z žarečim obrazom zrl za vozom, dokler se ni skrnil za ovinkom. »Morda ga ne vidim nikdar več!«

In solze so mu silile v oko. Potem je stopil k županu. Ta pa mu je izročil trideset srebrnih dvajsetic. In te je prinesel

k nam ter jih razkazoval in hvalil svojega sina, da ni bilo konca.

»Sedaj vidite! Sedaj vidite, kako me podpira na stare dni. To mi je sin! To mi je hvaležen sin! A vi ste govorili, da me je pozabil. Moj sin naj bi mene pozabil!«

Ali mi smo stvar bolj pregledali. Župan mu je bil sicer izročil trideset dvajsetic. A tega mu ni bil povedal, da mu je sin naročil, naj »staremu« vsak mesec daje le po eno dvajsetico! In laz in kočo mu je bil snedel s šolo! Sedaj pa mu je z dvajseticami plačeval skrbno, ali nespametno ljubezen. Od tedaj pa se nam je ta sin še veliko grji zdel, še veliko grji! Ali očetu si nismo upali povedati, kako je bilo, da bi mu ne kalili veselja. Saj mu je moralo pravo spoznanje tako ali tako priti.

In to spoznanje je prišlo! Še tisto leto, ko je bil prijel prvo sinovo podporo, tiste dvajsetice. Proti jeseni se je stari Kimovec kakor cvet po tratinah hipoma posušil. Star je bil, a tedaj se je v malo dneh še veliko bolj postaral. Ko pa je prvi sneg padel, je moral leči. In takoj smo vedeli vsi, da pomladi ne dočaka več. Na golih deskah je ležal skoraj in primanjkovalo mu je vsega. Sosedje smo imeli usmiljenje z njim. Ali človek, bolan človek in od mloščine živeč, to vam je uboga stvar! In dejali smo mu: »Piši sinu, da ti kaj pošlje! Laz in hišo ti je snedel, naj ti kaj dá!«

»Kaj snedel? Kdo pravi snedel?«

In ves bolan in slaboten se je raztogotil ter nam dajal slabe priimke.

Ali končno je pa le poklical kruljavega Dolinčevega Tomažka, ki nam je tedaj pisaril pisma, kadar je bila potreba. In ta je v tistih kruljavih, njemu podobnih črkah sključal pismo na Kimovčevega Tončka. In pisal mu je, da je oče bolan, da nima ne jesti ne piti, tudi ne postrežbe in ne gorke in mehke postelje; in da naj torej kaj pošlje, kaj dá bolniku!

In čakali smo deset dni, čakali smo dvajset dni — in ali mislite, da je prišel odgovor? Oni še odgovoril ni!

»Vidiš, ničesar ti ne pošlje, ničesar ti dati noče, ta grdi tvoj sin!«

Tako smo govorili. Pa takoj je bil ves razjarjen: »Molčite mi! Pisma ni prejel. Saj se še pisma z denarji izgube, pa bi se navadno ne! Pismo se je izgubilo! Da bi me moj sin zapustil, tega še misliti ni treba. Tako vam povem.«

A Dolinčev Tomažek je moral spet sesti in zopet je skljuval pismo in poslali smo ga sinu.

In prišel je tudi odgovor. V nedeljo popoldne smo sedeli v tisti Gabričevi podstrešni luknji, kjer je bil Kimovec vzel svoje stanovanje. In v čumnato je birič, Sadarjev Korle, ki je takrat pisma prinašal, hipoma pomolil svojo glavo. Ali v roki je držal pisemce, tenkó kot jesenski list.

Bolnik na postelji pa je od veselja vzkliknil: »Vidite, da mi piše! Sedaj vidite!«

Dolinčev Tomažek pa je vzel tisto pisemce, razpečatil pečat in privlekel na dan, kar je bilo v pismu pisanega. In list je razgrnil, obračal ga na vse strani ter gledal pod mizo, če ni pri razpečatenju kaj padlo na tla. Ali denarja ni bilo!

»Denarja ni!«

»Kaj mi hoče denarjev pošiljati! Sam pride! Sam pride! Beri, Tomažek, le beri!«

In staremu se je napol obraz. Tomažek pa je pričel kovati besedo za besedo:

»Ljubi oče! Pišete mi, da ste bolni. Res je, da ste stari in pričakovati vam je vsak trenutek smrtne ure. To je že tako na svetu in božja volja. Pišete, da naj bi sam

prišel. Ne morem, imam preveč opravila. Pa če boste morali umreti, umrete tako ali tako, če jaz pridem ali ne. Kam pa ste tiste dvajsetice dejali? Po mojem mnenju bi jih morali vsaj polovico še imeti!«

Potem je še nekaj govoril, da mu zdravja želi in potlej je končal.

Starec pa je zaječal na trdem ležišču: »Ali je še kdo med vami, ki lahko prebere pisano pismo?« Oglasil se je Vrtarjev Martinček. In vzel je list v umazano svojo roko ter trgal iz njega besedo za besedo. Ali vse je bilo tako, kakor je bil Tomažek prebral!

Stari je silno prebledel in globoko vzdihnil: »Zdi se mi, da res ne mara záme!«

In kako težko je spravljaj besede iz grla! Potem pa se je obrnil proti steni in nič ni hotel odgovoriti. Šele ko smo odhajali, se je obrnil in spregovoril zamolklo: »Pa mu nikar ne pravite, da sem težko, prav težko umrl!«

Ponoči je umrl. Prav ubožno smo ga pokopali. Na grobu ni spominka. Vsako pomlad zraste na njem nekaj trave in osata. Ali po tem grobu nihče ne popraša.

Taki so ti naši otroci!

Mutec osojski

ANTON AŠKERC

*»Pozdravljam te, oj temni stoletni samostan,
pozdravljam te, zelena jezerska tiha plan!
Prelepi skriti biser koroške ti zemlje,
bo li mirú kraj tebe tu našlo mi srce?«*

*Popotnik, kdo si, tuji, ki sam s seboj golčiš,
ob jezeru osojskem po cesti mi hitiš?
Junaška ti je hoja in plemenit je stas,
oči žaré ti živo, a bled je tvoj obraz.*

*Priromal je pod goro do samostanskih vrat,
pred samostanom sivi sprehaja se opat.
A romar ta je mutec, nagovora ne zna;
odgovor on menihu na listu pisan dá.*

*»Kaj čitam v pismu toojem? Iz Rima si prispel?
In tu pri nas ostati, počiti bi si hotel?
Le z mano, mož pobožni! Če srce ti zvestó,
za hlapca nam očetom boš služil ti lahkó.«*

Molče gre za opatom čez samostanski prag.
Najnižje posle v hiši on dan opravlja vsak.
Najprvi je na nogah, ko jutro se rodi,
poslednjemu na večer sèn stisne mu oči.

In nihče več ne vpraša, kdo on je in od kod,
kje zibelka mu tekla in kje njegov je rod.
Neznani, kot bil je prišel, in tuj ostane vsem.
Kdo pač bi z njim se menil? Saj mož je tih in nem! —

Bolnika dnes previdet osojski gre opat:
tam v celici tesnobni leži mu nemi brat,
na postelji ubožni je mutasti bolnik;
s popotnico približa se mu izpovednik.

»Oh, oče moj častiti, poslušajte me zdaj!«
Čuj, govori li mutec? ... Godi se čudo — kaj?
Ni bil li v samostanu nad sedem dolgih let?
In zdaj zna govoriti, kar mogel ni popred!

S počasno govorico si olajšuje vest ...
O dneh preteklih burnih — oj, dolga je povest!
Povest o škofu svetem — Stanislav mu ime —
ki z mečem on je nekdanj prebodel mu srce ...

In ko je na Osojah napočil tretji zor,
mrtoške pesmi v cerkvi menihov pel je zbor,
na sredi cerkve v krsti je hlapec nemi spal,
za njega v plašču črnem opat je mašo bral.

Pel mašo oče Tenho in molil je takó:
»Naj pride njega duša, o Bog, tja gor v nebo!
Glej, delal je pokoro naš nemi samotár,
brat Bóleslav, kralj poljski ... zapreči ga nikár!«

Na pot

JANKO GLASER

S kamenjem posute
ceste so in sprane —
glej, da si obuješ
čevlje podkovane!

S kamenjem posuta
pot življenja, sreče —
glej, da si ne raniš
duše hrepenečel ...

Lahko nogi drobni:
varno se obuže;
težko duši nežni:
bosa v svet potuje.

Srečanje

JANEZ MENCINGER

Krasno je bilo jutro tistega imenitnega ponedeljka. Krenil sem o pravem času na pot, da dospem do sedmih do čakališča, kamor mi je bilo hoditi po drugem potu negoli mojima tovarišema. Na strmi bližnjici od Broda do

»Senožeti« sem poskusil in pohvalil svoje nove, gosto podkovane škornjice, ki sem jih bil naročil za to hojo; ker dobro bodi podkovan, kdor hoče priti na Triglav.

»Senožeti« so položna, travnata ravan, v sredi med in nad spodnjo in zgornjo Bohinjsko dolino. Bila je tam občna košnja ter veselo gibanje v jutru, ki obeta lepo vreme za ves dan. Moški so v dolgih vrstah enakomerno mahali s kosami in podirali travo v goste skóredice; ženske, pol praznično oblečene, so pele in, urno se kretajoč, razgrabljale travo v ograbke; dečki so nosili mrzle vode okoli koscev, nagajali grabljavicam in trgali v grmovju na pol zrele lešnike; male deklice so sedele za grmi, pletle pisane vence iz nabranih cvetic in karale razposajene dečke.

Blizu moje steze stoji šotor iz gosto naloženih smrekovih vej. V šotoru plapola ogenj in brdko oblečena ženska postavlja lonce okoli žerjavice. Videl sem samo nje hrbet, goste, dolge kite, drobne čevlje in nad petami nad poldrugi decimeter pravičnih meč, vlitih v bele, napete nogavice.

Spodobi se, da to žensko, ki po vnanjosti sodečemu ne more biti stara, prijazno ogovorim, da ne bo danes nesreče, ki se rada pripeti, kadar je prvi človek, ki naletimo nanj v goro gredoč, ženska in ako se ji ne primilimo s prijaznim pozdravom, zlasti če je že v poznih letih. Sicer je pa mlad človek radoveden in meni je bilo povrh do tega, da si izprosim ognja za prvo jutranjo smotko, ki naj mi prijetno diši, ko bom dalje hodil po položni stezi med grmi, cvetovi, košeninami in veselimi senoseki.

Stopim pred šotor in izrečem pozdrav in prošnjo. Ženska se obrne z gorečo trsko v roki. Pogledava se, njej pade ogorek iz roke in meni smotka. Žena smukne, kakor bi trenil, izpod šotora in zakliče na vse grlo moža, ki je tam blizu koso klepal pod bradatimi vejami visoke smreke, samujoče sredi prostrane košenine. Mož, jak, zal in mlad, prihiti krepkih, težkih korakov in žena vzklikne:

»Lej, Joza, to je tisti Janez, o katerem sem ti toliko pravila. Kako je zrasel! Pa nekaj bled je; to morajo biti hude šole tam na Dunaju!«

Mož me je gledal zvedavo, ker me nemara še ni poznal; in meril me je s tisto plašnostjo ali previdnostjo, kakor bi čakal mojega odgovora, da bo potlej vedel, ali naj me vika ali tika. No, jaz ga do tedaj nisem poznal, torej sem ga vikal. Vikal me je takisto on in gaz med nama je bila narejena. Prikupno mi je pripovedoval, kar mu je žena govorila o svojih in mojih detinskih letih: kako sva hodila blizu dve leti v lepem in grdem vremenu v vsakdanjo šolo na Bistrico, ogibajoč se družbe součencev; da sem ji posojal knjige, katerih ni imela; da sem jo na njenem domu učil računstva; da sem jo sleherni dan v šolo gredoč izpraševal, kar nama je trebalo znati, in ponavljal z njo, česar ni popolnoma umela ali pametovala; in da je dobila konec šolskega leta pri slovesnem izpraševanju častno darilo ter bila zapisana v zlato knjigo. Vso to védo in čast sem ji baje samo jaz pridobil in mož mi je zato izrekal iskreno zahvalo, trdeč, da me žena ni nikoli zadostno zahvalila.

Neprisiljeno, prirodno zadovoljstvo je igralo na zdravih licih govornikovih. Mlada poslušalka pa je sramežljivo zrla v tla in, če se je ozrla vame, sem videl v nji še prav tiste ljubeznive oči kakor v otroških letih. Moral sem zavrniti pretirano hvalo in, sedši na prteno rjuho, ki jo je Mina razgrnila v senci pred šotorom, sem govoril mnogo več, nego je tu pisano.

Rekel sem med drugim: »Mina je povedala nekaj preveč, nekaj premalo. Res sva hodila vkupaj pol ure do šole in pol ure domov. Ko sem prišel gredoč do nje

doma, me je že čakala na pragu in često sem ji bil prekasen. Dalje gredoč, je ona mene prav tako učila kakor jaz njo. Bila je pridnejša in karala me je, če nisem znal nauka tako dobro kakor ona. Nekoč se nisem naučil katekizma, zanašajoč se, da ne bom vprašan. Kako huda je bila takrat Minica! Moral sem sesti pod stog poleg ceste. Tam je pri meni sedela in nauk ponavljala in me izpraševala, dokler ga nisem znal popolnoma. Rekla je tedaj: »Lepše je, da naju klečat dado zaradi zamude, nego da bi te bilo sram, da manj znaš kakor me dekleta!« Zamudila sva, klečala sva, vprašana sva bila oba in najbolje odgovarjala. Gospod katehet so nama dali polžlačeni podobici in meni celo lepšo kakor Minici. A me ni zavidala zaradi lepšega darila. — Kajne, tega vam ni povedala? Gotovo tudi tega ne veste, kar vam moram še povedati. Domačo šolo sem izgotovil in odriniti mi je bilo v Ljubljano. Ko sem odhajal, pride Minica po slovo. Iz nedeljske rutice odviije štiri knjige, zlato obrezane in po dve zvezani s svilenim trakom, prav take, kakor jih je prejela pri delitvi šolskih daril. Položila je knjige na mizo in prosila mojo mater, naj mi denejo te knjige v skrinjo, da se bodo z menoj peljale v Ljubljano in me spominjale Minice, ki mi ne more podati drugega spomina. Milo se je storilo materi, trdo so morali govoriti, da je Minica knjige zopet zavila v ruto. Odšla je ihteč in očitala moji materi, da ne ravna jo prav, češ knjige so po pravici moje: jaz sem jih zaslužil, ne ona. — Od tistega solznega razstanka se nisva videla do danes, ker minilo je trinajst let. Ali ni bilo res tako, Mina?»

Mina je zardevala in molče gledala v stran. Mož mi pa ni zameril, da sem mu razodel, česar do zdaj ni vedel, in vidno je bil zadovoljen, da je čul tajnost prve ljubezni svoje žene iz mojih ust in ne iz njenih.

Preveč sem se že zakasnil; toda nisem se mogel ločiti, ker sta me zadrževala žena z ljubeznivostjo in mož s krepko roko. Izvedel sem dalje, da se je Mina tisto jesen, ko sem bil odšel v Ljubljano, preselila v zgornjo dolino z vdovo vred, pri kateri je bila rejenka. Tista vdova je pred tremi leti umrla in zapustila vso imovino svoji rejenki, česar poprej nihče ni slutil, in te ostaline je bilo več, nego so pri-

čakovali vdovini sorodniki. Tedaj je pridna, ponižna Minica postala lepa, oboževana Mina, uboga rejenka bogata zamožnica in oglašali so se snubači, česar poprej nikoli ni pričakovala. Volitev ji ni bila težka, ker sosedov sin Joza je bil najlepši za oči, najblajši za srce, najumnejši za glavo in najimovitejši za veljavo kmetskega doma. Poslednji pust sta se poročila. Mina je rekla, da bi bila — da mi vrne neko moje vabilo — tudi mene povabila v svate, ko bi se ne bil izgubil tam daleč na Dunaju.

»Kako vabilo?« vprašam jo hudo radovedno.

»Ali ne veš, kako si takrat, ko sva hodila v šolo, štel leta, kdaj boš posvečen v mašnika; in kolikrat si meni obetal, da me boš povabil na novo mašo za družico? Saj sva imela že vse domenjeno, kako bomo tedaj oblečene jaz in tvoji sestri. Vse tri enako, kajne? Kako je pa zdaj drugače izšlo! Oče in mati in vsi sorodniki so se veselili časti in sijajnega dneva. Tudi jaz sem se veselila in srce mi je bilo, ko sem se skrivaj nate ozirala, kadar si hodil po zgornji dolini, čeprav me nisi več videl, kakor ti praviš, ali več pogledal, kakor jaz pravim. Seveda, ti si bil mlad gospod, jaz sem ostala uboga rejenka. Morebiti se še spreobrneš in tedaj ti pridem na novo mašo z možem vred, čeprav naju ne vabiš, bodisi celo v Ljubljano, ako se Bohinja sramuješ... Slišala sem, kako ženske zapeljujejo študente, da ne gredo v seminar. Prav rada bi vedela, katera je tebi glavo zmotila. Pa vendar ne tista rjavka, ki letuje že štirinajst dni na Bistrici? Srečala sem jo davi, pa povem ti, da je zate prestara in za tvoja lica pregrda.«

Ko sem prišel do besede, sem tako odgovoril: »Ni vselej res, da ženske vplivajo na stan, ki si ga izbere neizkušen mladenič. Vendar mene je pač zavedla neka ženska, da ne bom mašnik. Tista ženska je bila mojih let; prav lepa je bila. Zdaj je veliko lepša kakor nekdanj in stokrat lepša od tiste Tržačanke, ki jo moram danes spremiti na Triglav. Moja zapeljivka me je iz srca rada imela in jaz takisto njo. Potlej se je omožila in živi zdaj bolj srečno in zadovoljno kakor jaz, samec. Čez dolgo časa sem se sešel po naključju z njo in se veselil njene sreče. A ona me je karala, zakaj nisem oblekel duhovskega plašča. Kajne, to je trdosrčna ženska?«

»In nepoštena,« pristavi Mina, »če tebe odvrne od duhovniškega stanu in se potlej omoži z drugim!«

»Ne sodi prenašlo, Mina! Tukaj ni šlo za študentovsko ljubezen ali za zvestobo, ampak za nekaj posebnega, za sramoto! Takoj boš vse čula.«

Nadaljeval sem: »Mene in tisto mojo zapeljivko je vodila nekdaž do skupne šole oba ena pot. Učila sva se peti. Jaz sem pel kakor mutec, ona kakor nebeški kri-latec. Zamaknjen sem jo poslušal in iskreno hvalil. Ona pa ni bila zadovoljna samo s svojim petjem in z mojo hvalo, ampak po vsej sili je hotela, naj pojem tudi jaz, da me bo poslušala in hvalila tudi ona. — Jaz, revež, za petje nisem imel posluha niti poziva. Vedno me je nagovarjala, naj poskušam peti in, kadar sva iz šole grede prišla v gosto vrbnatice pri šumeči reki, mi je često pot zastavila ter prav odločno zapovedala, naj pojem z njo vred kakor ona. Če ne gre prvič, se mi posreči morda drugič ali tretjič; če ne danes, nemara jutri. Ako pa ne pojem vsega prav, tudi nič ne de; saj naju nihče ne vidi in ne sliši. Zapela je in zopet zapela zdaj ta napev, zdaj oni. Jokala in togotila se je nad menoj. Vse je bilo zaman. Jaz sem mutast stal pred njo in vokal in zavijal glasove, ki so pevko docela prepričali, da bi pri meni samo čudež kaj opravil. — Pri poslednjem takem poskusu je uprla vame svoje velike črne oči, v katerih je gorela jeza in se topila žalost, ter je bolestno vzdihnila: 'Oj štor ti štorasti! Kako me bo sram, ko boš novo mašo pel, pa peti ne znaš!' Zdaj govori, Mina! Ali še pomniš te svoje besede?«

»Na to sem popolnoma pozabila. Morebiti ni res,« odgovori Mina, preprosto se smeje. A nje smeh ni bil odkritosrčen.

Odgovoril sem, tudi smeje se:

»Da, tako je bilo! Jaz sem resno premislil tvoje besede, ko sem prebil osmo šolo in še vedno nisem bolje pel nego vrbov štor. Torej nisem mogel drugače, nego da grem mimo seminarja na Dunaj in si iz-

berem stan, kjer se ne poje, ampak govori in piše. Ti pa mi bodi hvaležna, da sem te obvaroval tiste sramote, ki si se je bala že tedaj, ko si imela jedva devet let.«

Slabo sem naletel. Iz Mininih veselost-nih vzklikov sem posnel samo očitjanje, da se na Dunaju učimo prazne šale uganjati in da ni pametnega človeka v Bohinju, ki bi mi verjel, da zato nisem šel v duhovni seminar, ker nisem znal peti. Sploh sem razvidel, da moji in njeni nazori hodijo daleč narazen, odkar se skupno ne šolava, in da ona do mene nima več tistega za-upanja kakor pred trinajstimi leti; samo zapovedovala bi mi tako kakor nekdaž. Tako mi kratko in malo ni dopustila, da nje možu ponudim smotko, hkrati čudeč se, kako sem se mogel jaz, ki sem baje pameten človek, privaditi smrdljivemu du-hanu. Smešna se ji je zdela celo moja brada; in ko sem potem nje možu rekel, da bi mu prav lepo pristajali zavihani brki pod nosom, je odgovorila, da bo od-slej pazila nanj, da ga ne pohujšam ali na Dunaj ne odpeljem. Nje strah za moža pa ni bil istinit, ker sem moral naposled obljubiti, da precej drugo nedeljo, ko po-kose seno po senožetih, obiščem srečno dvojico na njenem domu.

Srčno, iskreno smo si segli v roke in še »za jedan časak radosti« sem pasel svoje oči na vitkem, v polpraznično obleko vlitem stasu, na podolgovato okroglem, zamolklobelem obrazu, na velikih, črnožar-nih očeh in na bujnih valovitih laseh dru-žice iz detinskih let. Nje lepota mi je bila danes zanimivejša od nekdaž, ker zdaj odseva iz nje plemeniti značaj jugozem-skega podnebja, ki se v Bohinju redko nahaja: Z enako radostjo sem meril visoko, krepkoplečnato postavo, okroglati, cvetoči obraz, modraste oči in rjave, gladke lase mladega korenjaka, ki je bil pravi lik zdrave, nepokvarjene gorenjske strani. Po-slovil sem se, kakor bi mi bila oba k srcu prirasla, in želel sem jima božji blagoslov ter sinov, podobnih očetu, in hčera, po-dobnih materi.

Želja

SIMON JENKO

Sava znad pečine
goni bele pene,
père stare stene
in hiti v doline.

Kakor moč neznana,
ki valove žêne,
v daljo sili mene
želja neprestana.

Šel bi čez planjave,
šel bi čez višine,
da me žalost mine
in srca težave.

Po slovesu

SIMON JENKO

Temán oblak izza goré,
privlekel se je nad poljé,
nad poljem v sredi je obstal,
nebó je čez in čez obdal.

To ni oblak izza goré,
to tudi ni ravnó poljé;
to misel le je žalostna
na sredi srca mojega.

Obraza

SIMON JENKO

I

Z glasnim šumom s kora
orgle so donele,
druži se s donenjem
glas soseske cele;

»Bodi počesčena
rajska ti devica,
vseh nebes in zemlje,
naših src kraljica!«

Tak soseska poje
in na prsi bije.
Skozi visoka okna
jasno sonce sije.

II

Zelen mah obrašča
zrušene zidove,
veter skozi diha
žalostne glasove.

Pôdej, razvalina,
v soncu zatemnela,
kaj je moč človeška,
kaj so njena dela?

In živiljenje naše,
ki tak hitro teče,
al so same sanje?
— Sanje — jek mi reče.

Očiščevanje

IVAN ZOREC

Neko kasno popoldne — nikomur nisem povedal — sem šel v frančiškansko cerkev. Pognal me je tudi materin nauk, naj se Materi božji priporočim, kadar bi mi bilo posebno hudo.

Kakor sveti Aleš pod stopnice sem se skril v teman kot, molil in se zbiral.

Patri so spovedovali.

Srce mi je velelo, naj brž odložim, kar me tišči, češ saj sem se namenil tako. Pa jaz sem kleče mežal v dlani in si nisem upal pokazati oči.

Dolgo dolgo sem ždel in se odločeval.

»Oh, duša še ni pripravljena za veliko kopel,« sem se spominjal Ivana, ki mi je razodeval, da sta pravo spoznanje in resnični kes le velika milost božja. »Pregrda mi je vest — ne morem,« sem naposled neumno obupal in odklamal domov.

»Če se spovem ateizma in materine žalosti, spovednik od strahu poskoči, da se podre spovednica!« sem spotoma tehtal težino svojega velikega greha.

Tisto noč nisem dosti spal. Vse misli so mi bile v spovednici in pri materi.

Čez dva, tri dni se spet ojunačim. Tudi tačas so patri spovedovali.

Z očmi sem plaho šel od spovednice do spovednice, izbral sem si patra Lacka.

Pater Lacko je bil posebnež, že prav star, belolas, hromoten gospod. Bil je še zadnji živeči profesor stare frančiškanske gimnazije v Novem mestu. O njem je svet vedel, da je učen slovničar in klasik. Mož se ni nikoli kaj menil za ljudi in njihove marnje. Po stari glavi mu je blodila učnost in ga predelovala za ljubeznivega čudaka, a njegove posebnosti so mestna zijala videla nemara samo zato, ker je bil vsem znan, vsem viden in od vseh spoštovan gospod.

Njemu ni bilo nič, treščiti iz spovednice in zlasati dijaka, če se mu je na vprašanje spovedal, da se nalog sproti ne uči in pre-

paracij ne piše. Spoved pri njem je skoraj veljala kar za očitno spoved. — Nekoč, tako so pravili, se je neka Podgorka spovedala, da si je prilastila sosedino kokoš. Pater Lacko ji glasno godrnja je dá odvezo, pozabi pa naročiti, naj popravi škodo. Ženica odstopi, pater Lacko buši iz spovednice in zavpije: »Baba, vrniti pa moraš kokoš, ki si jo ukrala!« — Ob nekem pogrebu, ki se ga je udeležil tudi frančiškanski konvent, se ti pater Lacko sredi Velikega trga spomni, da mu je doma zmanjkalo tobaka za pipo. Z gorečo svečo stopi iz vrste in jo počasi mahne v glavno trafiko. Preden opravi, se pogrebci že stegnijo v klanec Ljubljanske ceste. Pater Lacko — to sem sam videl — jo počasi maha za njimi z gorečo svečo v eni roki, z zavitkom tobaka v drugi. Ko presodi, da jih ne doide, se obrne domov in si v oglavnico pod tilnikom spusti zavitek s tobakom, svečo pa pozabi ugasniti. — Dijaki so ga imeli radi. Tistih neumnih mladostnih grehov menda še poslušal ni dosti, vpiti in pretiti pa je vselej začel zaradi nalog in preparacij.

Da, tega sem si izbral. »Če me očitno osramoti, naj mi bo za pokoro!« sem se ponižal. »Učen mož je, profesor je bil, razumel, razsvetlil me bo,« sem si mislil in pokleknil v njegovo spovednico.

Sapa mi je šla čisto na kratko, srce mi je bunkalo — prebiti mi je bilo tesno.

Pater Lacko je odrinil lino in vprašal: »Kdo?« — »Dijak,« sem dihnil in začel s spovedno molitvijo. In komaj sem ji pritisnil piko, že se me je polastil: »No, zdaj se pa spovej razločno in lepo!«

Požrl sem slino, šel po sapo in povedal, da sem bil ateist in da sem morda še.

»V kateri šoli si že?« me je pogledal. »V prvi.«

»V prvi?« ga je privzdignilo.

Privzdignil sem se tudi jaz, da bi jo uprasnil iz cerkve, če bi se bil gospod ustrelil venkaj in zaprašil vame.

Pa ni bilo nič, le rame, kakor bi se tiho smejal, so se mu nekoliko tresle.

»Razločneje povej, ne razumem te, učeni prvošolec!« me je spet pogledal. »Ateist — kdo je to?«

»Kdor ne veruje v Boga in v neumrljivost duše, je ateist,« sem povedal, čeprav sem vedel, da se norčuje z menoj.

»Čemu pa si prišel, če si — kako si rekel? — ateist?«

In sem spet ponižno povedal vse o svojih bojih in o materini žalosti.

Nič več me ni zasmehoval, začel se je lepo lepo meniti z menoj. Da prav za prav nisem ateist, pač pa nekoliko zmešan po slabi družini; prav da me je učila le mati, slušam naj jo.

Za pokoro mi je dal: »Zmoli en sam

očenaš, prav zbran ga zmoli, besedo za besedo premisli, nobena druga misel naj te med molitvijo ne moti!«

Ko sva opravila, je res stopil venkaj, pa me ni zlasal, le pobožal me je in zagodrnjal: »No, le priden bodi in mater slušaj!« Svetopetkam, ki so tiščale v spovednico, pa je odmahnil in šel.

Ampak tista pokora! Pater Lacko, tja v nebesa vam povem, da je še nisem opravil, kakor ste mi zabičili. Prehuda je bila... Ali je že kdo na svetu prav zmolił očenaš?

Anka

ANTON AŠKERC

Gre po stezi čez polje zeleno
Anka mlada, dete zapuščeno.
Kovčeg lahek nese mi v levici,
solze z desno briše si po lici;
joče milo mi sirota Anka,
stoče milo, toži brez prestanka:
»Oj, cvetice, srečne ve sestrice,
jasno vedno vam je lepo lice;
jad noben vam srca ne pretresa,
solza vam ne kane iz očesa.
A gorje mu, kdor od doma mora,
kdor na domu nima več prostora,
komur starše v hladni grob dejali,
kogar kruha služiti so poslali!
Morete mi, rože, razodeti,
kaj sirote delamo na sveti?«

A cvetice cvétejo, dišijo,
Anki mladi ne odgovorijo.

Stopa dalje po stezici Anka,
bol premišlja svojo brez prestanka;
ptici vsaki žalost svojo toži,

ptici v grmu, ki veselo kroži:
»Kaj vam pravim, pevke moje mile,
kaj vesele bi pač ve ne bile!
Skrb vam nikdar srca ne pretresa,
solza vam ne kane iz očesa.
A gorje mu, kdor od doma mora,
kdor na domu nima več prostora,
komur starše v rani grob dejali,
kogar kruha služiti so poslali!
Hočete li, ptice, razodeti,
kaj sirote hodimo po sveti?«

A veselo ptice žrgolijo,
Anki mladi ne odgovorijo.

Ide Anka, pride do potoka,
pak na brovi zaihti, zajoka:
»Potok bistri, voda žuboreča,
bol neznana tebi je skeleča.
Kak lahkó mi todskakljaš po polji,
sonce, tema — vse ti je po volji!
A gorje mu, kdor od doma mora,
kdor na domu nima več prostora,
komur starše v temni grob dejali,
kruha služiti pa siroto dali...
Potok bistri, veš li razodeti,
čemu pač smo reveži na sveti?«

Sliši voda to ihtenje proče,
čuti solze, vanjo padajoče;
teče potok šumno po livadi,
reče potok hladno Anki mladi:
»Daleč mene pot po svetu vodi,
dosti potok vidi, koder hodi.
Tole ve ti, dekle, razodeti:
Prva nisi — zadnja ne na sveti!«

Martin Krpan z Vrha

FRAN LEVSTIK

Močilar mu je časi kaj razkladal od nekdanjih časov, kako so ljudje živeli in kako so imeli to in to reč med sabo. Enkrat v nedeljo popoldne mi je v lipovi senci na klopi pravil naslednjo povest:

V Notranjem stoji vas, Vrh po imenu. V tej vasi je živel v starih časih Krpan, močan in silen človek. Bil je neki tolik, da ga ni kmalu takega. Dela mu ni bilo mar; ampak nosil je od morja na svoji kobilici angleško sol, kar je bilo pa že tistikrat ostro prepovedano. Pazili so ga mejači, da bi ga kje nehotoma zalezli; poštenega boja z njim so se bali ravno tako kakor pozneje štempiharja. Krpan se je pa vedno umikal in gledal, da mu niso mogli do živega.

Bilo je pozimi in sneg je ležal krog in krog. Držala je samo ozka gaz, ljudem dovoljna, od vasi do vasi, ker takrat še ni bilo tako cest kakor dandanes. V naših časih je to vse drugače seveda, saj imamo, hvala Bogu, cesto do vsakega zelnika. Nesel je Krpan po ozki gazi na svoji kobilici nekoliko stotov soli; kar mu naproti prižvenketa lep voz; na vozu je pa sedel cesar Janez, ki se je ravno peljal v Trst. Krpan je bil kmečki človek, zato ga tudi ni poznal; pa saj ni bilo časa dolgo ozirati se; še odkriti se ni utegnil, temveč prime brž kobilico in tovor z njo pa jo prenese v stran, da bi je voz ne podrli. Menite, da je Krpana to kaj mudilo, ka-li? Bilo mu je, kakor komu drugemu stol prestaviti.

Cesar, to videvši, veli kočijažu, da naj konje ustavi. Ko se to zgodi, vpraša silnega moža: »Kdo pa si ti?«

Ta mu dá odgovor: »Krpan mi pravijo, doma sem pa z Vrha od Svete Trojice, dve uri hodá od tukaj.«

»I kaj pa nosiš v tovoru?« cesar dalje vpraša.

Krpan si naglo izmisli in reče: »I kaj?

Kresilno gobo pa nekaj brusov sem naložil, gospod!«

Na to se cesar začudi in pravi: »Ako so brusi, pokáj so pa v vrečah?«

Krpan se ne umišlja dolgo, ampak urno odgovori kakor vsak človek, ki vé, kaj pravi: »Bojim se, da bi od mraza ne razpokali; zato sem jih v slamo zavil in v vrečo potisnil.«

Cesar, ki mu je bil menda silni možák vseh, dalje pravi: »Anti véš, kako se taki reči streže. Kaj pa, da si konjiča tako lahko prestavil? Res nima dosti mesa, pa ima vsaj kosti.«

Krpan se malo zareži in pravi: »Vem, da imajo vaši konji več mesá; pa vendar ne dam svoje kobilice za vse štiri, ki so tukaj napreženi. Kar se pa tiče prestavljanja, gospod, upam si nesti dve taki kobilici dve uri hoda in tudi še dlje, če je treba.«

Cesar si misli: To velja, da bi se zapomnilo — in veli pognati.

Minilo je potem leto in nekateri dan. Krpan pa je zmerom tovoril po hribih in dolinah. Kar se pripeti, da pride na Dunaj strašen velikán, Brdáv po imenu. Ta je vabil kakor nekdanji Pegam vse junake našega cesarstva v boj. Ali cesar pa tudi ni imel tako boječih ljudi, da bi dejal: nihče si ni upal nadenj; toda kdor se je skusil z njim, gotovo je bil zmagan. Velikan pa ni bil mož usmiljenega srca; ampak vsakega je umoril, kogar je obvladal. — To je cesarju začelo iti po glavi: »Lejte si no! Kaj bo, kaj bo, če se Brdavs ne ukroti? Usmrtil mi je že vso največjo gospodo. Presneta reč vendar, da mu nihče ne more biti kos!« Tako je cesar toževal, kočijaž ga je pa slišal. Pristopi tedaj z veliko ponižnostjo, kakor gré pred tolikim gospodom, in pravi: »Cesarost, ali več ne more pámetovati, kaj se je godilo predlansko zimo blizu Trsta?«

Cesar vpraša nekoliko nejevoljen: »Kaj neki?«

Kočijaž odgovori: »Tisti Krpan, ki je tovoril s kresilno gobo in brusi, ne veste, kako je kobilico v sneg prestavil, kakor bi nesel skledo na mizo? Če ne bo Krpan

Brdavs premogel, drugi tudi ne, tako vam povem.«

»Saj rés,« pravi cesar, »précej se mora ponj poslati.«

Poslali so veliko, lepo kočijo po Krpana. Ta je bil ravno tačas natovoril nekoliko soli pred svojo kočo: mejači so bili pa vse čisto ovédeli, da se zopet napravlja po kupčiji. Pridejo tedaj nádenj ter se ga lotijo, bilo jih je petnajst. Ali on se jih ni ustrašil; pisano je pogledal in prijel prvega in druge z njim omlatil, da so vsi podplate pokazali. Ravno se je to vršilo, ko se v četver pripelje nova, lepa kočija. Iz nje stopi cesarski sel, ki je vse videl, kar se je godilo, in naglo reče: »Zdaj pa že vém, da sem prav pogodil. Ti si Krpan z Vrha od Svete Trojice, kajne?«

»Krpan sem,« pravi ta; »z Vrha tudi, od Svete Trojice tudi. Ali kaj pa bi radi? Če mislite zavoljo soli kaj, svétujem, da mirujte; petnajst jih je bilo, pa se jih nisem bal, hvala Bogu; samo enega se tudi ne bom.«

Sel, pa, ki gotovo ni vedel, zakaj se meni od soli, reče nato: »Le urno zapri kobilo v konják, pa se hitro pražnje obleci, pojdeva na Dunaj do cesarja.«

Krpan ga nevéno pogleda in odgovori: »Kdor če iti na Dunaj, mora pustiti trebuh zunaj, to sem slišal od starih ljudi; jaz pa ga menim s sabo nositi, koder bom tovoril in dokler bom tovoril.«

Služabnik mu pravi: »Nikar ti ne misli, da šale uganjam.«

»Saj bi tudi ne bilo zdravo,« reče Krpan.

Nato zopet govori sel: »Kar sem ti povedal, vse je res. Ali več ne veš, kako si bil umaknil predlansko zimo kobilico kočiji s pota? Tisti gospod na vozu je bil cesar, pa nihče drug, véš.«

Krpan se začudi in pravi: »Cesar? — Menda vendar ne?«

»Cesar, cesar! Le poslušaj. Prišel je zdaj na Dunaj hud velikan, ki mu pravimo Brdavs. Tak je, da ga nihče ne ustrahuje. Dosti vojščakov in gospóde je že pobil; pa smo rekli: „Če ga živ krst ne zmore, Krpan ga bo.“ Lej, ti si zadnje upanje cesarjevo in dunajskega mesta.«

Krpana je to s pridom utešilo ter jako dobro se mu je zdelo do vsega, kar je slišal, in reče tedaj: »Če ni drugega kakor tisti prekleti Brdavs, poslušajte, kaj vam

pravim! Petnajst Brdavsov za malo južno, to je meni toliko, kolikor vam kamen poriniti čez lužo, ki jo preskoči dete, sedem let staro; samo varujte, da me ne boste vodili za nos!« To reče in brž dene sol s kobile, kobilo pa v konják, gre v kočo, da se pražnje obleče, da bi ga pred cesarjem ne bilo sram. Ko se preobuje, ven priteče in sede v kočijo ter naglo zdrčita proti Dunaju.

Ko prideta na Dunaj, je bilo vse mesto črno pregrnjeno; ljudje pa so klavrno lazili kakor mravlje, kadar se jim zapali mravljišče.

Krpan vpraša: »Kaj pa vam je, da vse žaluje?«

»O, Brdavs, Brdavs!« vpije malo in veliko, možje in žene. »Ravno danes je umoril cesarjevega sina, ki ga je globoko v srce pekla sramota, da bi ne imela krona junaka pod sabo, kateri bi se ne bal velikana. Šel se je z njim skusit; ali kaj pomaga! Kakor drugim, tako tudi njemu. Do zdaj se še nihče ni vrnil iz boja.«

Krpan veli urno pognati in tako prideta na cesarski dvor, ki pravijo, da je neki silno velik in jako lep. Tam stoji straža vedno pri vratih noč in dan, v letu in zimi, naj bo še tako mraz; in brž je zavpila o Krpanovem prihodu, kakor imajo navado, kadar se pripelja kdo cesarske rodovine. Bilo je namreč naročeno že štirinajst dni dan za dnevom, da naj se nikomur in nikoli ne oglasi, samo tačas, kadar se bo pripeljal tak in tak človek. Tako so se veselili Krpana na Dunaju. Kaj bi se ga pa ne? Presneto jim je bila huda za nohti! Ko cesar sliši vpitje, précej vé, kdo je, in teče mu naproti, pa ga pelja v gornje hrame. Čudno lepo je tam, še lepše kakor v cerkvi. Krpan je kar zijal, ker se mu je vse tako grobo zdelo. Cesar ga vpraša: »Krpan z Vrha! Ali me še poznaš?«

»Kaj bi vas ne,« odgovori ta; »saj ni več ko dve leti, kar sva se videla. No, vi ste še zmerom lepo zdravi, kakor se na vašem licu vidi.«

Cesar pravi: »Kaj pomaga ljubo zdravje, ko pa drugo vse narobe gre! Saj si že slišal od velikana? Kaj déš ti, kaj bo iz tega, če se kako kaj ne preonegavi? Sina mi je ubil, lej!«

Krpan odgovori: »Kogá bo drugega? Glavo mu bomo vzeli, pa je!«

Cesar ga žalosten zavrne: »Menim dà, ko bi jo le mogli! Oh, ali ni ga, mislim, pod soncem junaka, da bi vzel Brdavsu glavo!«

»Zakaj ne? Slišal sem,« pravi Krpan, »da vsi ljudje vse vedó; na vsem svetu pa se vse dobi; pa bi se ne dobil tudi junak nad Brdavs? Kakor sem uboren človek, ali tako peklensko ga bom premikástil, da se mu nikdar več ne bodo vrnila hudobne želje, po Dunaju razsajati; če Bog dá, da je res!«

Kdo bi bil cesarju bolj ustregel kakor te besede! Le nekaj ga je še skrbelo; zato pa tudi reče: »Da si močán, tega si me prevéril; ali pomisli ti: on je orožja vaje iz mladih dni; ti pak si prenašal zdaj le bruse in kresilno gobo po Kranjskem; sulice in meča menda še nisi videl nikoli druge kakor na križevem potu v cerkvi. Kakó se ga boš pa lotil?«

»Nič se ne bojte,« pravi Krpan; »kako ga bom in s čim ga bom, to je moja skrb. Ne bojim se ne meča, ne sulice, ne drugega velikanovega orožja, ki vsemu še imena ne vém, če ga ima kaj veliko na sebi.«

Vse to je bilo cesarju pogodu in brž veli, prinesiti polič vina pa kruha in sira, rekoč: »Ná, Krpan, pij pa jej! Potlej pojdeva orožje izbirat.«

Krpanu se je to vele malo zdelo; polič vina takemu junaku; pa je vendar molčal, kar je preveliko čudo. Kaj pa je hotel? Saj menda je že slišal, da gospoda so vsi malojedni zató, ker jedo, kadar hoče in kolikor hoče kateri, zgolj dobrih jedi. Ali kmečki človek, kakor je bil Krpan, ima drugo za bregom. Ta tedaj použije, ko bi kvišku pogledal, ter naglo vstane. Cesar je vse videl in, ker je bil premetén mož, tudi precej spoznal, da takemu trupu se morajo večji deleži meriti; zato so mu pa dajali od tega časa dan na dan, dokler je bil na Dunaju: dve krači, dve četrti janca, tri kopune in, ker sredice ni jedel, skorje štirih belih pogač, z maslom in jajci oméšenih; vino je imel pa na pravici, kolikor ga je mogel.

Ko prideta v orožnico, to je v tisto shrambo, kjer imajo orožje, namreč: sablje, meče, jeklene oklepe za na prsi, čelade in kakor se imenuje to in ono, Krpan izbira in izbira, pa kar prime, vse v rokah zdrobi, ker je bil silen človek. Cesarja ob-

ide zona, ko to vidi; vendar se stori srčnega in vpraša: »No, boš kaj kmalu izbral?«

»V čem si bom pa izbiral?« odgovori Krpan. »To je sama igrača; to ni za velika, ki se mu pravi Brdavs, pa tudi za mene ne, ki mi pravite Krpan. Kje imate kaj boljega?«

Cesar se čudi in pravi: »Če to ne bo zate, sam ne vem, kako bi? Večjega in boljega nimamo.«

Na to reče oni: »Veste kaj? Pokažite mi, kje je katera kovačnica!«

Pelja ga hitro sam cesar v kovačnico, ki je bila tudi na dvoru; zakaj taki imajo vso pripravo in tudi kovačnico, da je kladivo in nakovalo pri rokah, ako se konj izbosi ali če je kaj drugega treba, da se podstavi, ali prekuje. Krpan vzame kos železa in najtežje kladivo, ki ga je kovač vselej z obema rokama vihtel; njemu je pa v eni roki pelo, kakor bi koso klepal. »Oj tat sežgani!« pravijo vsi, ki to vidijo; še cesarju se je imenitno zdelo, da ima takega hrusta pri hiši. Krpan kuje in kuje, goni méh na vse kriplje ter naredi veliko reč, ki ni bila nobenemu orožju podobna; imela je največ enakosti z mesarico. Ko to izgotovi, gre na cesarski vrt in poseka mlado, košato lipo iznad kamnite mize, kamor so hodili gospóda poleti hladit se. Cesar, ki mu je bil zmerom za petami, brž priteče in zavpije: »Krpan! I kaj pa to delaš? Da te bes opali! Ne veš, da cesarica rajši dá vse konje od hiše kakor to lipo od mize? Pa si jo posekal! Kaj bo pa zdaj?«

Krpan z Vrha pa, ne da bi se bal, odgovori: »Kar je, to je. Zakaj pa mi niste druge pokazali, če se vam ta tako smili? Kaj bo pa? Drevo je drevo! Jaz pa moram imeti les nalašč za svojo rabo, kakršnega v boju potrebujem.«

Cesar molči, ker vidi, da ne pomaga zvoniti, ko je toča že pobila; pa vendar ga je skrbelo, kako bi se izgovoril pred cesarico. Krpan tedaj naredi najprvo toporišče mesarici, potem pa odseka pol sežnja dolg ter na enem koncu jako debel kij, pa gre pred cesarja: »Orožje imam, ali konja nimam. Saj menda se ne bova peš lasala?«

Cesar, zastran lipe še zmerom nekoliko nevšečen, pravi: »Pojdi, pa vzemi konja, katerega hočeš. Saj vem, da le širokouštiš.

Kdaj bom jaz papež v Rimu? Takrat, kadar boš ti zmogel velikana. Če misliš, prami ga, pa mu odstriži glavo, ako si za kaj, da bo imela moja država mir pred njim, ti pa veliko čast in slavo za njim!»

Krpan je bil malo srdit, pa vendar jezo pogoltno in reče: »Kar se tiče Brdavsa, to ni igrača, kakor bi kdo z grma zapodil vrabca, ki se boji vsakega ocepka in kamna. Koliko junakov pa imate, da bi si upali nadenj? Zapomnite si, cesarost, kar sem obljubil, storil bom, čeprav od jeze popokajo vsi obrekovalci, ki me mrzijo pri vas. Da bi le vsi ljutje vselej držali se svojih besedi tako, kakor se mislim jaz, ako me Bog ne udari; pa bi nihče ne vedel, kaj se pravi laž na zemlji! Toda svet je hudoben ter ne pomisli, da je Bog velik, človek majhen. Zdaj pa le pojte, greva, da konja izbereva. Nočem takega, da bi pod mojo težo pred velikanom počenil na vse štiri noge, vam v sramoto, meni v sitnost. Dunajčanje bi se smejali, vi pa rekli: »Poglejte ga, še konja mi je izpridil!«

Cesar je kar obsteklel, poslušaje modrost Martinovih ust, in potem gre z njim. Ko prideta v konjāk, povpraša: »Po čem bodeš pa konja poznal, je li dober ali ne?«

Krpan odgovori: »Po tem, da se mi ne bo dal za rep čez prag potegniti.«

Cesar pravi: »Le skusi! Ali daravno si, prekanjeni tat, storil mi dovolj sitnosti pred cesarico, svarim te, vāruj se, da te kateri ne ubije; konji so iskri.«

Martin Krpan pa izvleče prvega in zadnjega in vse druge čez prag; še celo tistega, ki ga je sam cesar jahal samo dvakrat v letu, namreč: o veliki noči pa o svetem Telesu; to se je menda cesarju posebno pod nos pokadilo. Potem reče Krpan: »Tukaj ga nimate za moje sedlo! Pojva k drugim.«

Cesar odgovori zmēren: »Če niso ti zate, se moraš peš bojevati. Ti nisi pravdanski človek! Vem, da ga nimam v cesarstvu takega, da bi ga ti, zagovēdnež, ne izvlekel!«

»Ta je pa že prazna!« pravi Krpan. »Jaz imam doma kobilico, katere ne izvleče nobeden vaših junakov, stavim svojo glavo, če ni drugače; da ne porekō Dunajčanje z Brdavsom vred, da lažem.«

»Pa ni tista,« vpraša cesar, »ki si z njo plesal po snegu?«

»Tista, tista!« zavrne on.

Cesar pa se razhudi, rekoč: »Zdaj pa že vidim, da si bebec ali pa mene delaš bebec! Vāruj se me, Krpane! Moja roka je dolga.«

Krpan pa mu v smehu odgovori: »Če je s tem dalja, pa vendar ne seže velikanu še celo do pasa ne, nikar že do brade, da bi ga malo oskubla in zlasala. Ampak pustimo šale takim ljudem v napotje, ki nimajo drugega dela, kakor da z njimi dražijo svojega bližnjega; meniva se rajši od Brdavsa, ki še zdaj nosi glavo. Pošljite mi hitro po kobilo; ali pa naj grem sam ponjo. Toda potlej ne vem? — Ko bi mene več ne bilo nazaj? — Bogu je vse mogoče!«

Cesar, ko to sliši, urno pošlje na Vrh po Krpanovo kobilico. Ko jo pripeljajo na Dunāj, Krpan reče: »Zdaj pa le vkup dunajski junaki, kjer vas je še kaj! Moje kobilice, kakor je videti slaba, vendar nihče ne potegne do praga, nikar že čez prag!«

Skušali so jahači in konjarji in vsi tisti, ki so učeni, kako velja v strah prijeti konja, bodi si hud ali pa krotak, pa kobilice ni nihče premaknil z mesta; vsakega je vrgla na gnojno gomilo. »Bes te lopi!« reče eden in drugi. »Majhno kljuse, velika moč!«

Prišel je čas boja z velikanom; bilo je ravno svetega Erazma dan. Krpan vzame kij in mesarico, zasede kobilico pa jezdi iz mesta na travnik, kjer se je Brdavs bojeval. Martina je bilo čudno gledati: njegova kobilica je bila majhna, noge je imel velike, tako da so se skoraj po tleh za njim vlekli; na glavi je pa nosil star klobuk širokih krajev, na sebi pa debelo suknjo iz domače volne; vendar se nobene ni bal; celō sam cesar ga je rad poslušal, kadar je kakšno prav žaltovo razdril.

Ko ugleda Brdavs jezdeca, svojega sovražnika, začne s krohoto smejati se in reče: »Ali je to tisti Krpan, ki so ga poklicali nadme tako daleč, tam z Vrha od Svete Trojice? Mar bi rajši bil ostal doma za pečjo, da bi ne cvelil svoje stare matere, ako jo še imaš, da bi ne žalil svoje žene, ako ti jo je Bog dal. Pojdi mi izpred oči, da te videl ne bom, pa le naglo, dokler mi je srce še usmiljeno. Če me zgrabi jeza, ležal boš na zemlji krvav, kakor je sam cesarjev sin in sto drugih!«

Krpan mu odgovori: »Če nisi z Bogom še spravljen, urno skleni, kar imaš; moja

misel ni, dolgo čakati, mudi se mi domov za peč; tvoje besede so mi obudile v srcu živo željo do moje kože in do moje peči; ali poprej vendar ne pojdem, da tebi vzamem glavo. Pa ne zameri! To mi je naročil moj gospod, cesar; jaz nisem vedel ne zate ne za tvoje velikanstvo in za vse krvave poboje. Prijezdi bliže, da si podava roke; nikoli si jih nisva poprej; nikoli si jih ne bova pozneje; ali pravijo, da Bog nima rad, če pride kdo z jezo v srcu pred sodni stol.«

Velikan se nekoliko začudi, ko to sliši. Naglo prijezdi ter mu poda svojo debelo roko. Krpan mu jo pa tako stisne, da precej kri izza nohtov udari.

Brdavs malo zareži, pa vendar nič ne pravi, ampak misli si: ta je hud in močan; pa kaj bo — kmet je kmet; saj se ne zna bojevati, kakor gre junakom.

Urno zasukneta vsak svojega konja ter zdirljata si od daleč zopet naproti. Brdavs visoko vzdigne meč, da bi že o prvem odsekal sovražniku glavo; ali ta mu urno podstavi svoj kij, da se meč globoko zadere v mehko lipovino; in preden ga velikan more izdreti, odjaha Krpan z male kobilice, potegne Brdavsa na tla, pa ga položi, kakor bi otroka v zibel déval, ter mu stopi na vrat in reče: »No, zdaj pa le hitro izmoli en očenášek ali dva in pa svojih grehov se malo pokesaj; izpovedal se ne boš več, nimam časa dolgo odlašati, mudi se mi domov za peč; znaj, da komaj čakam, da bi zopet slišal zvon, ki poje na Vrh pri Sveti Trojici.«

To izreče pa vzame počasi mesarico ter mu odseka glavo in se vrne proti mestu.

Dunajčanje, ki so do zdaj le od daleč gledali, prideró k njemu, tudi sam cesar mu pride naproti pa ga objame vpričo ljudstva, ki je vpilo na vse grlo: »Krpan je nas otel! Hvala Krpanu, dokler bo Dunaj stal!«

Krpanu se je to kaj dobro zdelo, da je dosegel toliko čast, in držal se je na svoji kobilici, kakor bi šel v gostje vabit. Saj se je tudi lahko; še tu med nami, če kdo kakega slepca ali belouško ubije, že ne vé, na kateri grm bi jo obesil, da bi jo videlo več ljudi.

Ko pridejo v cesarsko poslopje vsi knezi, vojskovodje in vsa prva gospoda s Krpanom, spregovori najnaprvo sam cesar in

pravi: »Zdaj si pa le izberi! Dam ti, kar želiš, ker si zmogel tolikega sovražnika in otél deželo in mesto velike nadloge in nesreče. Nimam take stvari v cesarstvu, da bi dejal: ne dam ti je, če jo hočeš; celó Jerico, moje edino hčer, imaš na ponudbo, ako nisi še oženjen.«

»Oženjen sem bil, pa nisem več,« odgovori Krpan; »rajnica je umrla, druge pa nisem iskal. Sam ne vem, kako bi vendar, da bi ne bilo meni napak, Bogu in dobrim ljudem pa všeč. Vašega dekleta sem že videl. Če je tudi še tako pametna, kakor je lepa, potlej naj se le skrije moja babnica pred njo v vseh rečeh. Dobrote res da je navajena, tistega ne bom dejal, ker je od bogate hiše doma; pa saj na Vrh pri Sveti Trojici spet nismo zgolj berači; pri nas tudi skozi vse leto visi kaj prekajenega na ražnju. Samo to ne vem, kako bo. — Nesla sva bila z Marjeto v oprtnih košéh enkrat grozdje v Trst. Nazaj gredé mi je bila pa ona zbolela na potu. Tako se mi je sitno zdelo, da vam ne morem povedati. Rajši bi bil imel, da bi se mi bili utrkali v cerkvi naramnici obé kmalu, takrat ko bi ravno bil sveče prižigal. Ni bilo drugače: naložil sem jo v oprtni koš, koš pa na pleči ter sem koračil mastito z njo. Izhajal bi že bil; saj Mretačka je bila tako majhna kakor dekline trinajstih let — pa jih je nadloga vendar imela že trideset, ko sva se jemala — težka tedaj ni bila; ali kamor sem prišel, povsod so me vprašali, kakšno kramo prodajam. To je presneto slaba krama, babo po svetu prenašati! In ko bi se zdaj na cesti nama spet kaj takega nakretilo, vaši hčeri in pa meni? Od tukaj do Vrha se pot vleče kakor kurja čéva. Koša revež nimam, kobilica ima pa samo eno sedlo! Pa bi tudi ne bilo čudo, ko bi zbolela; saj vemo vsi, da take mehkote niso vajene od petih zjutraj do osmih zvečer cika coka, cika coka s konjem. Če se to prav do dobrega vse premisli, menda bo najbolje, da vam ostane cesarična, meni pa vdovstvo, čeravno prav za prav dosti ne maram zanj; ali kar Bog dá, tega se človek ne sme braniti.«

Cesarica pa še zdaj ni bila pozabila košate lipe nad kamnito mizo na vrtu; zato je tudi ni bilo zraven, poslušala pa je za vrati, kakor imajo ženske navado, ki bi

rade vse izvedele. Ko sliši, da cesar ponuja Krpanu svojo hčer v zakon, pride tudi ona in pravi: »Ne boš je imel, ne! Lipo si mi izpridil; hčere ti pa ne dam! Ljubeznivi moj mož, menda da ti je kri v glavi zavrela — ne morem ti dobrega reči — da govoriš take besede, ki sam dobro veš, da so prazne ena in druga. Pa tudi vas naj bo sram, vas, gospodje! Grdo je takó, da se mora kmet za vas bojevati! Še dandanes bi lipa lahko stala, pa tudi velikan več ne imel glave, ko bi vi kaj veljali. Pa saj vem: kar so se obabili možje, je vsaka baba neumna, katera se omoži! Res je, Krpan, otel si cesarstvo in tudi Dunaj si otel; zato boš pa dobil vina sod, ki drži petdeset malih véder, potem sto in pet pogač, dvajset jancev; in pa osem in štirideset krač ti bom dali. Dobro me poslušaj! To moraš pa vse domov na Kranjsko spraviti, ako hočeš. Prodati pa ne smeš cepêra, ne tukaj ne na potu. Kadar boš na Vrhu pri Sveti Trojici, potlej pa stôri, kakor se ti zdi. In ker zdaj nimamo tukaj nobenega Brdavska več, menda ne bo napak, če osedlaš imenitno svojo kozico, ki praviš, da je kobilica, pa greš lepo počasi proti Vrhu. Pozdravi mi tamkaj vse Vrhovščake, posebno pa mater županjo!«

Cesarica je to izgovorila pa je šla precej spet v svoje hrame. Vseh gospodov je bilo jako sram. Kaj bi jih pa tudi ne bilo? Prebito jih je obrenkala; prav kakor takim gre! Krpan se je pa držal, da je bil skoraj hudemu vremenu podoben. Kakor bi se za Mokrcem bliskalo, tako je streljal z očmi izpod srditega čela; obrvi so mu pa sršele ko dve metli. Da te treni, kakó je bilo vsem okoli njega čudno pri srcu! Še cesar je plaho od strani gledal, cesar! Pa vendar, ker sta bila vedno velika prijatelja, zato se počasi predrzne in mu reče: »Krpane, le ti molči; midva bova že naredila, da bo prav!«

Krpan ga pa nič ne posluša, temveč zadene si na desno ramo kij, na levo pa mesarico, stopi k durim in reče: »Veste kaj? Bog vas obvárui! Pa nikar kaj ne zamerite!«

Na te besede prime za kljuko, pa kakor da bi hotel iti.

Cesar poteče za njim: »Čakaj no! Daj si dopovedati! Bog nas váruj, saj menda nisi voda!«

Krpan odgovori: »Kogá? Menite, da nisem še zadosti slišal, ka-li? Meni bi gotovo segla brada že notri do pasa ali pa še dlje, ko bi se ne očedil vsak teden dvakrat; pa bo kdo pometal z menoj? Kdo je pome poslal kočijo in štiri konje? Vi ali jaz? Dunaja ni bilo meni treba, mene pa Dunaju! Zdaj se pa takisto dela z menoj? In pa še zavoljo mesa in vina moram očitke požirati? Že nekatere matere sem jel kruh, črnega in belega; nekaterega očeta vino sem pil: ali nikjer, tudi pri vas nisem in ne bom dobil take postrežbe, kakršna je v Razdrtem pri Klinčarju. Ni grjega na tem svetu kakor to, če se kaj dá, potlej pa očita! Kdor noče dati, pa naj ima sam! Pa tudi, kdo bi mislil, da lipove pravde še zdaj ni kraja ne konca? Ali je bilo tisto drevesce vaš bog ali kaj? Tak les raste za vsakim grmom, Krpana pa ni za vsakim voglom, še na vsakem cesarskem dvoru ne, hvalo Bogu! Darove pa spet take dajete, da človek ne more do njih; to je ravno, kakor bi mački miš na rep privezal, da se potlej vrti sama okrog sebe, doseči je pa vendar ne more. Petdeset malih véder vina, pet in sto pogač, dvajset jancev in pa osem in štirideset krač; tako blago res ni siromak; ali kaj pomaga! Prodati ne smem; z Dunaja na Vrh pa tudi ne kaže prenašati! Pa jaz bom drugo naredil, kakor se nikomur ne zdi! Deske si bom znesel na dvorišče in, ako jih bo premalo, potlej bo pa drevje zapelo. Vse bom posekal, kar mi bo prišlo pod sekiro, bodisi lipa ali pa lipec, hudolesovina ali dobroletovina, nad kamnito ali nad leseno mizo; pa bom postavil sredi dvorišča kolibo in tako dolgo bom ležal, dokler bo sod moker pa dokler bom imel kaj prigrizniti. Ampak to vam pravim: samo še enkrat naj pride Brdavs na Dunaj, potlej pa zopet pošljite pome kočijo in služabnika, ali pa še celó svojo hčer, ki ne maram zanjo malo in dosti ne; pa bomo videli, kaj boste pripekljali z Vrha od Svete Trojice! Ako bo Krpan, mesa in kosti gotovo ne bo imel; ampak iz ovsene slame si ga boste morali natičati; pa se ga ne bodo še vrabci dolgo bali, nikar že velikani! Mislil sem iti brez besedice govorjenja. Ker ste me pa sami ustavili, ne bodite hudi, če sem vam katero grenko povedal; saj menda veste, kako je dejal rajnik Jernejko na Golem: „Ali ga bom s pogačo pital, kadar se s

kom kregam! Kar ga bolj ujezi, to mu za-belim.' Zdaj pa le zdravi ostanite!«

Cesar pravi na to: »Martin, potrpi no! Vsaj ne bodi tako neučakaven. Ti ne poj-deš od naše hiše, verjemi, da ne! Saj sem jaz gospodar, veš!«

Krpan odgovori: »Vsak človek je tak, kakršnega je Bog dal; vsak ima nekaj nad sabo; kdor ni grbast, morda pa je tro-bast! Moje obnašanje ni za vas, že vidim, da ne. Tega se tedaj ne menimo, da bi jaz tukaj ostal. Saj tudi kobilica, ki se ji pravi kozica, ni vajena zmerom ob suhi krmi. Doma se je pasla po gozdu, na potu pa ob cestah!«

Na to pristopi minister Gregor, ki je imel ključke od cesarske kase, ker taki imajo za vsako reč posebej služabnika. Minister se oglasi: »Cesarost, veste kaj? Vaš norec Stehàn je umrl; včeraj smo imeli ósmi dan za njim, Bog mu daj nebeško luč! Stehan in Krpan, to si je nekam jako podobno. Kaj menite? Morda bi le-ta prevzel njegovo službo? Nič se ne vé. Zvito-repec je; debel je; smešen tudi, jezičen ravno tako; vse krščanstvo ga nima ta-kega!«

Krpan odgovori: »Magister Gregor, ve-ste kaj? Enkrat sem bil vaš bebec, dva-krat pa ne bom. Smejalo bi se malo in ve-liko meni in moji zarobljeni pameti, ko bi to naredil. — Zdaj pa dobro, da mi je prišlo na misel! Kmalu bi bil pozabil, kar imam že dolgo na jeziku. Cesarost, nekdam ste me bili srečali s kobilico v snegu, kajne?«

Cesar: »Bilo je tako, bilo!«

Krpan: »Kaj pa sem nesel na tovoru?«

Cesar: »Bruse pa kresilno gobo.«

Krpan: »To je bilo tačas, ko ste se vi peljali v Jeruzalem.«

Cesar: »Bosa je ta! V Trst sem šel; za Jeruzalem toliko vem, kolikor za svojo zad-njo uro.«

Krpan: »Jaz pa za kresilno gobo in za bruse ravno toliko. Takrat, veste, vam ni-sem bil resnice povedal, kar mi je še zdaj žal. Angleško sol sem prenašal. Saj se ni-sem bal prav za prav ne vas ne vašega kočijaža. Pa taka je le: kadar se človek zasukne s pravega pota, naj bo še tako močan, pa se vendar boji, če veja ob vejo udari.«

Na to pravi minister Gregor: »Ne veš, da je prepovedano? To je nevaren človek: državi dela škodo. Primite ga, zaprimo ga!«

Krpan odgovori: »Kdo me bo? Morda vi dolgopetec, ki ste suhi kakor raženj; ki je vas in vašega magistrovanja z vami ko-maj za polno pest? Z eno samo roko vas porinem čez svetega Štefana streho, ki stoji sredi mesta! Nikar praznih besed ne raz-dirajte!«

Cesar pravi: »Le ti meni povedi, če bi morda še kaj rad. Midva ne bova v sovraštvu ostala ne, če Bog dá, da ne. Minister Gregor, ti ga pa le pusti! Že jaz vem, kako je!«

Krpan odgovori: »Poslušajte me tedaj! Moje otepanje z Brdavsom vém, da je ime-na vredno. Kaj se zna? Morda bodo posta-vači še celó skladali pripovedovalke in pesmi, da se bo govorilo, ko ne bo ne vas ne mene kosti ne prsti, če ne bo magister Gregor dal drugače v bukve zapisati. Pa naj stori, kakor če; meni se ne bo s tem ne prikupil ne odkupil. Ampak vendar je vsak delavec vreden svojega plačila, to sem v cerkvi slišal. Če je vaša draga volja, dajte mi tedaj pismo, ki bo veljavno pred vsako duhovsko in deželjsko gospósko; pa tudi svoj pečat morate udariti, da bom brez skrbi nosil angleško sol po svetu. Če mi to daste, naj bom ves malopridnež, kolikor me je pod klobukom, ako vam bom kdaj kaj opotikal, dokler bom tovoril!«

Cesar je bil precej pri volji; minister Gregor pa nikakor ni pritegnil. Ali cesar ga ni poslušal, ampak še le dejal je: »Gre-gor, vzemi pero pa zapiši, kakor je Martin rekel!«

Minister Gregor se je kislo držal, branil se pa le ni, kar so mu veleli; zakaj cesarja se vendar vsak boji. Kadar je bilo pismo narejeno in zapečatenó, pravi cesar Krpa-nu: »Martin, ali prodáš meni pogače in vino pa kar je še drugih reči? Najlaže bo tako, lej! S cesarico bom že jaz govoril, da bo prav. Mošnjo cekinov ti dam; ti boš pa blago pustil. Kdo bo to prenašal z Du-naja do Svete Trojice?«

Krpan odgovori: »Poldrugo mošnjo pa še kakšno krono povrhu, vem, da je lepo vredno, ko bi prodajal brat bratu. Pa naj bo, no, pri vas ne bom na tisto gledal. Samo da jaz ne bom imel pri cesarici za-voljo tega nikakršnih ohodkov; ne lazim rad okoli gosposke! Pa saj imam priče, da ste vi prevzeli vse sitnosti, ki bodo prišle prvič ali drugič iz tega, dobro me poslušajte!«

Cesar mu de: »Nič se ne boj; to bom že poravnal sam brez tebe. Ná, mošnje; tu je pa še pismo. Saj nocoj tako še ne pojdeš iz grada, če le misliš iti; priklonil se je že dan ter noč se bliža.«

Ali Krpan odgovori: »Lepa hvala vam bodi najpoprej za pisemce, da ga bom v zobe vrgel vsakemu, kdor me bo ustavljal na cesti; pa tudi zavožjo mošnjička se ne bom krčil. Kaj se vé, kaj zadene človeka v neznanju? Morda mi utegne še na hvalo priti. Vselej pravijo: bolje drži ga, kakor lovi ga! Pri vas pa ne bom ostajal čez noč, ako se vam ne zamerim skozi to. Že hudo me ima, da bi spet enkrat bil na Vrh pri Sveti Trojici. Samo še nekaj bi vas rad prosil, ko bi mi dali človeka, da bi me spremil do ceste. Mesto je veliko; hiš je, kolikor jih nisem še videl, kar sol prenašam, akoravno sem že v Reki bil, tudi v Kopru,

na Vrhniki in v Ljubljani; ali tolikih ulic ni nikjer. S kočijažem sva se hitro vozila in toliko vem, kod sem prišel, kakor bi bil imel oči zavezane; pa sem vendar gledal na levo in tudi na desno; ali to ni dano vsakemu človeku, da bi vselej vedel, kje je.«

Cesar mu je obljubil svojega služabnika, potlej mu je roko podal pa tudi Gregorju velel, da naj mu jo poda. Minister se ni branil; ali vendar je bil zavoljo pisma ves zelen od jeze.

Krpan zadene kij in mesarico in to so bile njegove zadnje besede pred cesarjem: »Ko bi se spet oglasil kak Brdavs ali kdo drugi, saj veste, kje se pravi na Vrh pri Sveti Trojici. Pozdravil bom pa že Vrhovščake in mater županjo. Zdravi ostanite!«

»Srečno hodi!« pravi cesar, minister Grêgor pa nič.

Turki na Slevici

JOSIP STRITAR

Grmade po gorah goré,
v nebo njih plamen švigal
Privrel je Turek; koder gre,
rohani, mori, požiga.
Pred njim je jok, za njim je stok,
pomagaj zdaj nam večni Bog!
Če On se nas ne usmili,
ni nam pomoči v sili.

Kakor čez polje vodni val
divja ob hudi uri,
rohneča se vali drhal,
ne branijo ji duri.
Krovi pijani vrisakajo,
bridké se sablje bliskajo,

zdaj zdaj bo truma cela
v vasico prihrumela.

Križ starček je sè stene snel,
podobo smrti božje.
»Kaj boš s sekiro, sin, začel?
Križ nam je zdaj orožje.
Le urno, urno za menó
k Mariji gôri na goró,
tam bo Devica mila
v nadlogi nas branila.«

Otroka, ki v zibéli spi,
v naročje jemlje mati;
kako se, glej, na smeh drži,
a zdaj ni časa spatil!
In hčerko prime za roko,
sin krila se drži plahó,
mož pa očeta vzame
na mlade, krepke rame.

Iz smrečja temnega blešči
zvonik s cerkvico belo;
Marija milost tam deli
med romarjev krdelo.
V oltarju penčana stoji,
v naročju Jezusa drži;
pozdravljena, Kraljica,
kristjanov pomočnica!

Že begajočih je ljudi
vsa polna Slevska gora;
oh, cerkvice velika ni,
ne bode vsem prostora.
Otroci, starčki in žene
v hram božji plahi se dreve,
pred vrata se cerkvena
môž trdna ustavi stena.

Tako se stiskajo ovce,
ko gladni volk jih straši;
tako golobje koprne,
kadar jih jastreb plaši.
»V oltarju, Mati, tu stojiš,
v naročju Jezusa držiš;
o sliši nas uboge
ter reši nas nadloge!«

»Čuj, bliže se drvi drhal,
po krvi naši vriska;
kdo nam bo zdaj pomoči dal?
Na vrata že pritiska!«
Sekire s sabljami zvenčé,
že omagujejo možje,
razbiti so zapahi,
gorje zdaj trumi plahi!

Čez prag na kónju prirohni,
gorje, sam turški paša,
kroavi v roki meč vihti,
zdaj bije ura vaša!
A — čudo čudovito glej!
Konj ne premakne se naprej,
ne gane ga ostroga,
pribita mu je noga.

Marija — kdo se stavi v bran!
grozeče roko dviga;
glej, iz oči — pogled strašan! —
ognjen plamen ji šviga.
Plašán spusti se paša v beg,
za njim neverniki vsi vprek.
Otetí so kristjani —
Marija svoje brani.

Še dandanašnji priča vam
to zgodbo čudovito
za pragom v kamen konjsko tam
upodobljeno kopito.
V oltarju Mati tam stoji,
v naročju Jezusa drži;
češčena, ti Kraljica,
kristjanom pomočnica!

Smrt na vasi

VIDA TAUFER

Prišla je črna smrt v našo vas.
Uboga žena je pred njo zaspala.
Leži na odru v pražnjem oblačilu,
krog nje je vonj po cvetju in kadilu.
V življenju se je reva le jokala,
o mračni bedi tožil je njen glas.

Kropijo jo... in gručé žen in mož
stoje molčé ob oknih njene sobe,
prinašajo ji zadnjikrat pozdrave,
si brišejo oči, strme v daljave...
Večerni soj zelenkaste svetlobe
se plazi čez široke vence rož.

Lončene sklede gledajo s polic.
Iz njih ne bodo rôke zajemale.
Nič več ne bodo ustne se sklonile,
leseni rožni venec poljubile.
Noge ne bodo več zvečer klečale.
Za vedno je ugasnil v prsih klic.

Pozabljen kmalu bo na njo spomin.
Na ortu mrtvih večni sen bo spala.
Šumel bo gozd... orali bodo njive,
zavel bo peter čez oblake sive,
jesen bo z velim listjem trepetala,
a njej ne bo prinesla bolečin.

Zakrpana Višnja gora, raztrgani Žužemberk

JOSIP JURČIČ

Imel sem deda, sedem in sedemdeset let starega. Sedeli so vso božjo zimo za pečjó, z roko so podpirali pipico »z devetimi orli« (kajti zób niso več imeli, da bi jim bila pipica sama v ustih stala) pa pripovedovali so ven in ven, kaj se

v tem in tem kraju od »njega dni« pripoveduje, kaj so sami doživeli in kaj se je v starih časih godilo. Že od nekdanj in po vsem svetu imajo starčki navado, da pripovedujejo, kako je v prejšnjih časih — v časih, ko so bili še mladi — bilo grozno dobro na svetu. Tako so tudi moj ded rekli: »I, kaj menite vi mladi, »njega dni« je bilo dobro! Čeravno je zdaj tlaka in desetina proč, pa vendar bolj stradate in se trpinčite, kot smo se »njega dni« mi, ko je bila pšenica po štirinajst grošev, oves po tri in tako dalje.« Zlasti so radi pripovedovali pravljice in pripovedke. O tem jih ni nihče presegel v celi soseski. Imeli so pri vsem tem še (kakor bajé vsi stari ljudje) lepo navado, da so eno isto reč večkrat povedali; celó ako jih je kdo opomnil, da so to že pravili, ni jih to spravilo iz kolesnic, ampak hočeš, nočeš, moraš poslušati do konca. Časih tudi niso nobenega ugovora slišali, kajti oglušili so bili od gole starosti.

Nekdanj je bil sejem v Višnji gori. Zdi se mi, da je bil ponedeljek po svetem Tilnu, vendar svojeglavno ne bom tega trdil. Dejali so tedaj: »Jožek, pojdi z menoj na sejem! Boš videl raztrgano višnjansko mesto, kjer imajo polža priklenjenega.« In stari oče so vzeli tršlikovo palico izza vrat, deli klobuk z velikimi krajevci in širokim oglavjem na sivo glavo in jaz, vnuk, tačas kakih osem let star, nataknil sem čevlje, snel slamnik s trama, pa jo tako ureževa proti staremu mestu višnjanskemu. Prav počasi sva kobacala, jaz, ker sem delal

majhne stopinje, ded pa, ker so jim noge že slabevale. Toda jaz sem bil še zmerom bolj hiter od očeta starega, dasitudi so hodili po treh in jaz samo po dveh nogah.

»Brž, bálite no, oče!« priganjal sem jih ven in ven, kajti veljalo je videti mesto, kjer imajo, kakor so ded dejali, »polža priklenjenega«.

»I-i, če boš tako siten, ne boš šel nikoli več z menoj,« me zavrnejo stari oče in precej precej sem bil strpljiv in tiho sva stopala vstric. Ko se je vendar enkrat pokazal stari grad nad višnjanskim mestom, kazali so mi ded s palico: »Lej, vidiš tisti zid na hribu, ki je zarastel okoli in okoli?«

»Vidim, oče!«

»Tam je bil nekdanj velik grad. Notri so bili močni močni gospodje, ki so pod zemljo imeli cesto celó v tisto deželo, kjer so hudi Turki domá.«

»Kakovi so pa Turki, oče?«

»Turki? I, Turki so nekdanj bili hudi ljudje, še hujši kakor Pesoglavci.«

»Kakovi so pa Pesoglavci?«

»Pesoglavci so bili v starih časih iz daljnih dežel k nam prišli. Imeli so pasje glave in so grizli in popadali ljudi kakor psi in so jih lovili in klali. Turki so prišli pozneje kakor Pesoglavci v naše dežele. Pa so bili tudi hudi, nič manj ali pa še bolj od Pesoglavcev. Stare ljudi so na kole nabadali, mlade so pa s seboj jemali, da so morali delati daleč daleč v turški deželi.«

Tako so mi pravili ded; jaz pa sem si naslikal v mladi fantaziji (če sem že imel katero) te strašne pošasti, ki so jim rekli Pesoglavci in Turki, in nekoliko se še zdaj domišljam, kakove sem si jih mislil; toda častiti moji bralci bodo morda nevoljni pogledovali na naslov, meneči, da niso prav brali.

Med tem pripovedovanjem torej se je prikazala vsa Višnja gora, mesto in stari trg, izza hriba in ded so mi kazali: »Lej, Jožek, to je mesto »raztrgana« Višnja gora!«

»Oče, zakaj pa pravite »raztrgana« Višnja gora? Kdo jo je pa raztrgal?«

Ded so za vsako deveto stvarco, če je bila še tako majhna, imeli pripovedko na

jeziku pripravljeno. Tako so tudi zdaj pričeli pripovedko sledečo:

Žužemberčanje so bili že od nekdaj posebno pridni, varčni in umetalni, kakor so še dandanašnji — Bog jim daj srečo! Še zdaj Žužemberčan starino rad pokrpa, pogladi, posnaži in popravi pa za novo na sejmu proda. Na nobenem sejmu po vsej kranjski, štajerski in koroški deželi ni toliko starine naproday kakor na žužemberškem. Taki so bili tudi svoje dni. Niso pustili nobene mestne strehe prevotljene ali predrte, nobene kotanje v tleh, nobene luknje v zidu, ampak vse se je moralo zakrpati in zamašiti, zametati in popraviti. Vse druge, ki niso tako ravnali, so pitali z le-nuhi in tako dalje.

Višnjanje pa so bili vse druge nature, kakor so njihovi vnuki, sedanji meščanje, drugačni od sedanjih Žužemberčanov. Ti se niso zmenili za luknje niti v strehi niti v zidu niti kje drugje; ni jim bilo mar krpanja in šivanja, ampak hodili so po svojih opravkih, po kupčiji, po rokodelstvu in poljedelstvu. Pozneje še celó na polža niso dovolj gledali, ker jim je (kakor je tudi počasen) pobegnil izpod županove hiše. Takrat pa, ko se je godilo, kar hočem jaz povedati, je bil polž še varen, dobro priklenjen pri županovih. Že takrat so v okrožju kmetje Višnjanje dražili, rekoč: »Kje imate polža?« Žužemberčanje pa so še dostavljali: »Luknje si zamašite, Višnjo goro si zakrpaite, če ne, vam polž uide!« Za kmete so dejali meščani, da se ne zmenijo, naj rekó, kar hoté — »kmečki tesači«. Žužemberčanom, »cunjarjem in krparjem«, bomo pa že pokazali — hrustili so se.

Neko nedeljo popoldne zbere se ves mestni zbor pri polžu. Najprej se je glasil Jurij Počasné, ki je, čeravno meščan, na oprtah sol po svetu nosil »čez hrib in čez plan«. Takole je govoril Počasné: »Možje (pravi), ne dajmo se tem cunjarjem zmerjati in si nagajati! Nikar ne pustimo, da bi nam zmerom očitali našega polža, nedolžno žival, ki ni nikomur nič mar. Že naši očetje so jo imeli, mi jo imamo in naši otroci jo bodo imeli. Ven in ven nam očitajo, da smo — ne vem kakovi — da ne krpamo svojega mesta, dražijo nas s pčlžem in jaz sam ne vem, kaj še vse godejo. Ko sem jaz sol prodajal, zmerom zmerom so me pikali, da sem polžar iz raztrgane Višnje gore. Tega nisem mogel

poslušati in iz oči v oči sem jim v zobe vrgel, da smo mi Višnjanje več vredni ko devet in dešdeset Žužemberčanov in še eden povrh. Pa, lej Kurenta, kmalu bi bil tepen! Zares ni manjkalo več kakor nič, toda bal se jih nisem in niso mi mogli blizu. Kdor ne verjame, naj mojo staro vpraša!«

»Res je, res,« oglesi se iz množice Počasnela, »snoči je prinesel ves kitast hrbet domov. Take klobase ima na hrbtu, da se sam Bog usmili, ne vem, če bo mogel tri tedne solnega žaklja oprtati. Ne vem, kaj bova počela.« —

Tako sta končala Počasné in Počasnela. Možje pa so zagrmeli: »Tega ne pustimo, ne, za hudirja ne!« Mlajši in tudi bolj razkačeni so dejali: »Nocoj to noč gremo doli ob Bregu in ob Krki, premlatimo Žužemberčane do živca, polomimo jim rebra, podrobimo s cepcem buče in jim tiste zakrpane kolibe v Krko prekucnemo. Bodo že videli, kaj se pravi Višnjanom nagajati.«

Res bi bila tačas Žužemberčanom huda pela, če bi ne bilo Ribničianov na svetu. Na vso srečo pa se je bil naselil v Višnjo goro Ribničian Kozmek. Ta je bil kakor vsi Ribničianje silo umetalen in prebrisane glave. Delal je lonce, piskre, kozice, labore, nakladal tovor suhemu konju na rebra in hrbtnec in krošnjeval in drobiž od gospodinj pobiral po vsem božjem svetu, dokler so ga zastopili, ako jim je pošteno po ribniško »povajdal«. Hitro je torej Kozmek v svoji umetalni in prebrisani pameti preudaril: »Büzarona, če Višnjanje Žužemberk v Krko prekucnejo, bo zgüba. V Žužemberku ne küha nobena gospodinja v ubitem loncu, ampak zmerom nove küpuje. Tega ne vaj vsak, jaz pa vajm. Büzarona, potlej ne bom ne sklajde ne latvice ne lonca ne piskra prodal; še rejne pokrivače ne, kadar bodo po vodi Krki noter v Novu majstu odplavali.« Tako si je Ribničian tiho mislil; na glas pa je rekel: »Vajste kaj, prijatelji? I nu — nikarte se ne obájsite! Če Bog da in sveti Til, tako nam ne bodo ušli ne. Pa ako jaz mačka pri močniku naletim, vzdignem ga najprvo za rep, da ga v strah pripravim, potlej ga šele prestrojim. Zato vam jaz svajtujem: pošljimo jim ubit lonec in recimo: ker znate vse zakrpati, zamašiti in popraviti, pa nam še ta lonec zašijte, če ne, bomo prišli Višnjanje in vam bomo vsa rebra polomili. Jaz

vam povajm, prijatelji, da vsi Žužemberčanje ne zakrpajo starega lonca. Būzaro-na, saj ga še jaz ne zakrpam, ne rumenega ne črnega, in vsa Ribnica ne popravi starega lonca, nikar pa žužemberški cūnjarji. Tako jih bomo ravno v krparanju v kozji rog ugnali. Dobru bo, dobru!»

Ta svēt je bil vsem všeč.

Drugi dan je Ribničān stari svinjski pisker v krošnjo zadela, ki je imel toliko luknjo v vampu, da bi bil lahko obe pesti vanj vtaknil. Udaril konja, ki je bil suh kakor kresilna goba, napohev po rebrih in hajdi stopata proti Žužemberku.

Prišedši skliče vse tržane in jim razloži, kaj poročujejo sosedje Višnjani.

Za prvega so bili, sosebno mlajši, grozno hudi in so hoteli Ribničāna naravnost v Krko vreči. Ali tega še ni bilo volja s tega sveta piskrov in skled preseliti se na drugega. »Hencaj vas, v vodo pa ne, v vodo,« mislil si je Ribničān, zvita buča, in jih je takole pogovarjal:

»I nu — stojte, stojte — saj še nisem vsega povajdal! Saj vam menda ni neznan, da sem jaz domā iz poštene Ribnice, od koder prihajajo vsi lončarji, in da se najsem rodil v Višnji gori. Jaz sem pohlevne postave in dobrega srca in sem bil zmerom vaš prijatelj, zlasti ker radi od mene čepinje kūpujete. Sevajda, piskra res ne zakrpate, kakor hotē moji sosajdje Višnjānje, pa vam vendar jaz eno povajm, kako se lahko rajšite.«

»Le brž! Povedi,« vpili so tržanje, »če ne, pri Bogu je gnada, te vržemo v Krko!« — »I nu, nu, v Krko me nikar ne mečite, saj pravim, da sem pohleven in nikomur nič žalega ne prizadevam in nič slabega ne voščim, tūdi vam ne. V vodi pa tūdi ne znam kobaliti tako, kakor pravijo, da se plava; kaj bom htel tedaj v vodi? Pa če mi obljubite, da boste čepinje samo od mene kūpovali, pa vam povajm, kaj vam je storiti.«

»Obljubimo,« vpili so Žužemberčanje, ki so se Višnjānov vendarle bali.

»I nu, vajste, jaz bi rad kako pisanje, saj pravijo, da je potlej bolj gotovo, če je na pisanju. Podkrižajte!«

Župan napiše in tržanje se podkrižajo. Ribničān vzame pismo, potlej pa jih uči:

»Kajne, kadar se srajca šivat dá, mora se najprvo obrniti, potlej se šele zašije. Na lice se ne šiva, ampak narobe, kajne? Čevljar tūdi preobrne golenice, preden jih šiva. Zato tūdi vi pošljite pisker v Višnjo goro nazaj in poročite: Ljubi meščānje iz Višnje gore! Mi bomo vam radi ustregli in lonec zakrpali. Samo to vas prosimo, da nam ga narobe obrnete in potlej pošljete! — Jaz vajm, da ga ne obrnejo.«

Žužemberčanom je bilo to jako pogodu in poslali so pisker s tistim poročilom nazaj. Višnjānje niso vedeli, kako bi pisker preobrnil. Leto in dan so si glave belili, ali vse zaman, lonec bi se bil rad zdrobil, samo preobrniti se ni hotel. Kmalu so bili zvedeli, da jim je vse te skrbi Ribničān na glavo nakopal. Zato so ga izgnali iz mesta in preselil se je k svojim rojakom v Ribnico, kjer njegovi vnuki še dandanašnji prav umetno piskre zidajo.

Kaj pa se z ubitim piskrom godi dandanes, tega mi ded niso povedali, pa tūdi drugo ni dognano. Eni trdijo, da ga Višnjānje še dandanes hranijo in si glave ubijajo, kako bi ga narobe preobrnil. Eni pa zopet pripovedujejo, da ga je neki popotni človek, ki se je hvalil, da ga bo preobrnil, po nerodnosti zdrobil in da se zdaj samo še čepinje nahajajo pod hlevom »Kruļjavega Nandeta«. Kateri pa pravo trdijo, tega si jaz ne upam razsoditi, ampak prepuščam to prihodnjemu zgodovinarju majhnih mest po Slovenskem. Dostikrat ko sem šel skozi staro mesto Višnjo goro, bi bil rad vprašal, ali vselej sem se bal, da bi me napak ne razumeli in bi je ne skupil, če bi preveč vprašal.

Jesen

DRAGOTIN KETTE

Oj šumi, šumi, les, šumljaj, šumljaj,
potoček moj, oj sapica, pihljaj!
Trpi mi duša zapuščena, vzdise,
jaz mislim, mislim, v gozd grem tiho, tiše...

»Pozdravljen! Si li ti, moj ljubček, kaj?«
Strmeč in plašen se ozrem nazaj,
ne vidim nič! ... V obraz mi vetrce piše
in oznaša listje više, vedno više.

Kam greš, jesen? Nekoliko postoj!
»Na jasni jug jaz grem, v toplejše kraje,
na dvor zeleni, beli gradič svoj.

Krog oken, vrat visi sadje najslaje,
tam krasne so noči.« Jaz grem s teboj,
o starka ljuba, tam bi bil najraje!

O Bog svetlobe

DRAGOTIN KETTE

O Bog svetlobe, stvarnik harmonije,
tvoj izgubljeni sin je zopet tu;
o daj mu izgrešenega miru
v bližini svoje svete domačije!

O naj mu žarek milosti zasije
v tem osamelem, osamelem dnu
srca in duše, da po dvojnem zlu
zapoje zopet prejšnje melodije!

Glej, menil sem, da mogel bi živeti
brez tebe kdaj, brez svojega Boga;
a naj li rastejo vonjivi cveti

brez sonca sredi jasnega neba?
Zato prešini me, o Bog, zaneti
mi večni, žarki ogenj v dnu srca!

Oj, Emil, Emil

DRAGOTIN KETTE

Oj, Emil, Emil, detece veselo
priteče k meni v srajčki in sezuto,
da bi objel ga, da bi me objelo
in mi voščilo: »Tata, dóbo úto!«

Oj, Emil, Emil, v čelce tvoje belo
in v lice, s cvetjem dražestnim posuto,
in v očki gledal bi življenje celo,
a mislil bi, da gledam le minuto.

Poljubil si, objel me? Res, lepó!
Ná tudi ti na čelce, v ustni, lica!
Prav taka tvoja jih ima sestrice.

Sestrice tvoja je deklè ljubó;
da radi nje mi je srcé bolnó,
ne bode menda prazna govorica.

Mačkova očeta

JANKO KERSNIK

Poznal sem oba — starega Mačka namreč in sina njegovega.

Prvi tedaj še ni bil za »starega« pri hiši in akoravno je njegov štiridesetletni sin tudi že imel velikega sina, so dejali ljudje vendarle samo staremu »Mačkov oče«,

in stoprav ko je zatisnil oči, je dobil sin ta častni priimek, ki bo prešel tudi na vnuka kakor majorat šele tedaj, ko bo sedanjí »stari« pokopan gori pri podružnici Svetega Miklavža.

Maček je naš sosed in gotovo je malo dni v letu, da bi na izprehodu ne šel mimo njegove lesene neznatne hiše. In morebiti je minilo že dvajset let, ko sem korakal tam s prvo svojo pipo in ponosno pihal sivi dim v čisti pomladanski zrak. To je bil pomenljiv korak do moževske emancipacije in bil sem si ga popolnoma v svesti, zakaj do tedaj si s smotko ali pipo nisem upal drugam nego v temno goščo, kjer ni bilo nevarnosti, da bi me kdo srečal ali videl. Pa tudi stari Mačkov oče je to zapazil v veliko mojo zadovoljnost, ker do tedaj se ni bil nikdar zmenil zame in me je menda le pipa v njegovih očeh tako povzdignila. Danes je bil ves drug. Ko sem prihajal mimo, je stal mož kakor navadno sredi male tratine med cesto in hišo, bosopet, opravljen pa v star, raztrgan in umazan kožuh; roke je sklepal na hrbtu.

»Dober dan, gospod!« je dejal in raztegnil čudno svoje lice v kolikor moči prijazen smehlaj.

Odzdravil sem ves osupel, zakaj do tistega trenutka še nisva bila izpregovorila med seboj besede, akoravno me je on poznal, kar sem bil na svetu, in jaz njega, kar sem pomnil.

»Malo tobaka mi boste dali, če ga imate kaj odveč,« je nadaljeval starec.

Ponudil sem ga ves vesel, da je mož zapazil ta novi moj korak v življenje. Napolnil si je svojo drobno pipico, poleg tega pa

še stisnil nekoliko tobaka v pest ter mi vrnil mehur.

»Lepo vreme bomo imeli — za travo, za seno bo dobro,« je dejal, ozirajoč se po obnebju.

Hotel sem odgovoriti, a starec mi je obrnil hrbet in s kratkim »Zbogom, gospod« koracal proti svoji bajti.

Ta prizor se je ponavljal čestokrat, kadar me je ugledal stari Maček s pipo v ustih. Vselej je vpraševal po tobaku, vselej je govoril o vremenu; če je pa videl, da ne pušim, me je pustil v miru in niti pozdravil me ni.

Tedaj je bil mož še gospodar malega svojega posestva; imel je edinega sina, a tudi ta je bil oženjen in je z ženo in s svojim že šestnajstletnim sinom kmetoval na očetovem posestvu. Le enkrat v letu se je tem ljudem dobro godilo, pred pustom namreč, ko so zaklali prašiča; sicer so pa stradali in če so že pred svetim Jakobom iz novine kuhali zjutraj, opoldne in zvečer ječmenov sok, niso imeli zanj druge zabele nego z vodo pomešano kozje mleko. Med seboj tudi niso bili prijazni in marsikaterikrat je nastal prepir v hiši, ker stari ni hotel dati gospodarstva sinu.

Nekega dne sem jaz prvi ogovoril starega: »No, oče, boste li večno gospodarili? Čas je, da si odpočijete!«

»Počil si bom, kadar me tja gor poneso,« je zavrnil mož; »bajte pa ne dam! Zdaj imamo vsaj sok, četudi neslan in brez zabele — potem pa še tega ne bo.«

Nekaj let pozneje — prebil sem zopet počitnice doma — so mi pravili, da je stari Maček vendar le izročil svoje posestvo sinu in si izgovoril, kakor je to običajno, živež in stanovanje.

Ko sem prišel mimo njegovega doma, je stal kakor vselej na tratini pred hišo, bosopet in opravljen z znanim raztrganim kožuhom.

»Dober dan, gospod! Malo tobaka mi boste dali,« me je ogovoril kakor vselej.

»Kako se vam godi, oče — sedaj, ko ste za starega?« sem ga vprašal s smehom.

»Sedaj še dobro!« je dejal tudi veselo; »lepo vreme bomo imeli, dobro žito! Ječmen lepo kaže.«

Po teh besedah je odšel zopet proti hiši.

In zopet je minilo nekoliko let, da nisem bil dalj časa doma. Okoli božiča некоč se mi je nudila prilika prebiti tam nekoliko dni in to sem porabil; a na starega Mačka nisem mislil in tudi nihče domačih mi ga ni vzel v misel. Zvečer pred mojim odhodom pa pride starikava babnica iz vasi k meni s prošnjo, da vendar obiščem Mačkovega očeta, ki baje ne bo več okrevail. Šel sem takoj z njo, a kako sem se čudil, ko me je vedla mimo njegovega doma do drugega sosedu.

»Ni li več pri sinu?« sem vprašal ženo, ki je bila prišla pome.

»Oh, že dolgo ne! Pričkali in topli so se in tožili! Potem je pa stari šel iz hiše!«

Našel sem starega v temni sobici pri sosedovih, ležečega v borni postelji. Uvidel sem takoj, da gre h koncu z njim.

Stisnil mi je roko in s slabim glasom dejal: »Ej, gospod, tobaka ne morem več, tobaka! Pa tule ležim; še doma ne smem, ne morem umreti! In umrl pa bom — kmalu — jesti tudi ne morem, le pil bi malo vina, dobrega, pa nimam denarja!«

»Poslal vam bom vina.«

»Ej, gospod, hvala! Saj tudi ne vem, če ga bom mogel piti. Pa tudi ne prosim zanj — saj vas nisem nikoli drugega prosil kakor malo tobaka — ej, prosil pa nisem, prosil, če sem tudi stradal!«

»Česa pa želite, oče?«

»Precej vam povem. Slab sem pa težko govorim! Pa vedite, gospod, pri sinu imam še zaostali živež in poboljšek za pol leta — dvajset goldinarjev imam tam — pa tabuliran sem za ta živež — dajte mi teh dvajset goldinarjev in terjajte jih pri sinu, pri Jurju! Saj ne bo mogel plačati, terjajte ga in tožite in s posestva ga spravite, tega — prekletega sina!«

Starcu so se iskrile oči in sklonil se je v postelji na pol kvišku. Pretreslo me je to divje sovraštvo, ki je donelo iz njegovih besed.

»Kaj hočete s temi dvajsetimi goldinarji?« sem vprašal po kratkem molku.

»Vseeno! Za pogreb, za maše ali pa temule, ki me zdaj redi, vseeno — le mladi jih ne sme imeti. Saj si ne more pomagati — berač bo, berač naj bo, če ga spravimo iz bajte!«

»Odpustite mu,« sem dejal polglasno,

skoraj boječe ti divji, nebrzdani strasti nasproti, ki se mi je tu javila.

»Nikdar — nikdar!« je sopihal starec. »Saj sem zmerom dejal, da mu ne dam kajže, pa pregovorili so me in sedaj je tako! Pa čakajte — oh, vi boste še učakali! Če drug ne — sin njegov ga bo vrgel iz bajte na cesto kakor ta mene! Oj, zakaj mu nisem stopil na vrat, ko se je rodil!«

Onemogel je pal nazaj.

»Pa tistih dvajset goldinarjev? Mi jih boste li dali?« je vprašal čez nekoliko časa s slabim glasom.

»Saj jih ne potrebujete, oče! Izročite to terjatev sosedu, ki vas sedaj redi! — Za odškodovanje ali kakor hočete!«

»Bom!«

Poklicali smo še potrebni priči in stari Maček je napravil oporoko ter imenoval sosedu Matevžku dedičem svojega imetja — tiste vsote dvajsetih goldinarjev.

»In precej jih mora plačati, precej; če ne — naj ga toži in rubi — slišiš, Matevžek? — Le zarubi ga precej!« —

Ko sem odrinil drugega dne od doma, je že zvonilo gori pri Svetem Miklavžu staremu Mačku; umrl je, ne da bi odpustil sinu.

Minilo je zatem dokaj let, da me ni bilo domov, in tudi tistega strastnega starca in sinu njegovega se nisem spominjal; saj o zadnjem nisem nikdar ničesar čul. Ko me je pa usoda čez nekaj let stalno umestila v domačem kraju, so se mi tu vzbujali s starimi znanci vred zopet mladostni spomini.

Tudi Mačkovega očeta — sedanjega namreč — sem videl. Bil je takšen kot njegov rajni. Postajal je na tratini pred kajžo, navadno bosopet in vedno raztrgan, in če sem prišel mimo, me je prosil tobaka in govoril o vremenu. Časih je bil pa tudi siten, namreč kadar se je žganja napil; in to je bila slabost, ki je rajni oče ni poznal.

Nekoč sem ga bil povprašal: »Kaj pa je s tistim dolgom, ki so ga oče pustili Matevžku?«

»Ej, gospod, plačati sem ga moral! Pa drugod sem zato dolg naredil! Ej, gospod, oče so bili poredni, ej, poredni!«

»Kaj pa vi, ali boste večno gospodarili? Sina oženite, če ne, vam bo prestar!«

»Tega pa ne — gospod! Sedaj imam še sok, četudi brez zabele — in časih malo žganja; — potem pa nič — nič!«

Lanskega leta pa so ga bili vendar pregovorili, da je oženil sina in mu izročil borni imetek — sebi in ženi pa izgovoril živež pri mladih.

»Ej, gospod, enkrat mora biti,« je dejal, kakor bi se zaradi svoje nedoslednosti hotel izgovarjati; »in fant je priden, saj bo lepo ravnal z mano.« — »Pa kaj,« je pristavil čez nekoliko časa, »dolgo tako ne bom — star sem, star in dobro se mi ni nikoli godilo na svetu.«

Tako je govoril lani.

A ni dolgo tega, ko je prisopihal k meni ves opraskan po obrazu in s cestnim blatom ometan.

»Pomagajte mi, gospod, če ne, me bo ubil ta vrag!« je kričal.

»Kdo?«

»Sin, ej, kaj sin — vrag je to, prekleti! Takega me je naredil — tepel in po cesti valjal!«

Starec je škripal z zobmi ter trkal s pestjo ob prsi. Skušal sem ga pomiriti, a zaman. Naposled sem postal nejevoljen.

»Kako je bilo pa z vašim očetom?«

»Z mojim?« je dejal mož počasi; »ej, oče so bili pa poredni!«

Povesil je glavo in odšel, ne da bi bil izpregovoril besedico več.

Domov se ni vrnil, ampak k sosеду je šel, k mlademu Matevžku, in tam hiral v jezi in sovraštvu do svojega sina. Tožil ga je, a sodbe ni učakal.

Danes mu zvoni gori pri podružnici Svetega Miklavža in jutri ga bodo zagrebli v rjavo prst tam blizu njegovega starega.

Ledene rože

SILVIN SARDENKO

Umrla možu mlada žena,
umrla deci mati zlata;
in tretjo noč po smrti grenki
prišla je trkat spet na vrata.

Nihče domačih ni je slišal:
preveč je bilo v sobi joka.
Pogledala je skozi okno
prikazen nema, bleda, sloka.

Nihče ni v oknu je zagledal:
preveč v očeh solzá je bilo.
In mož je zibal, pel in božal.
A kaj bo tako tolažilo!

Preraskave so roke bile —
so materine bile glajše;
prehrapave so pesmi bile,
so materine bile slajše.

Adela, dete zlatolaso
popraša: Atej, kje je mama?
Adelica, le tiho, tiho
poslušaj, kmalu pride k nama!

Poslušalo je dete verno
in vse je bilo vedno tiše.
A mati v oknu zadrhtela,
izginila jim izpred hiše.

A v ranem jutru, v oknu tistem
ledene rože so cvetele,
v spomin so morda materinske
naslikale jih roke bele. —

V mlinu

KSAVER MEŠKO

Ozka gorska so-
teska. Široka rav-
no dovolj za po-
tok, cesto in mlin.
Na obrežju poto-
ka na obeh stra-
neh grmičevje; ne-
koliko odmaknjeno
se pričenjajo smre-
kovi gozdovi, sta-
ri in temni, ki se
vzpenjajo v košati
in bahati moči sko-

raj do vrha gore, a sleme je golo, sivkasto
skalovje. Majhne pol ure spodaj, proti
vzhodu, se tesen širi ter se razlije v zmer-
no prostrano dolino, v kateri leži kakor na
razprti dlani božji vas z osmimi hišami.

Ob potoku mlin. Star že, nekoliko za-
puščen in zanemarjen. Stari mlinar Jakob
je tako vjen takšnega, kakršen je, tako
je zrastel z njim, da bi njega zbolelo in
bi se mu zdelo, da njega sekajo in žagajo,
če bi dovolil, da bi kaj podirali, prena-
rejali, popravljali. In mislil je, večkrat, če ga je
kdo dobrohotno opozoril, da bi kazalo to
ali ono popraviti, tudi govoril: »E, do
moje smrti že bo; potem naj drugi na-
redijo, kakor vejo in znajo.«

Za koga naj bi tudi popravljaj? Sam
je na svetu; spodaj v vasi mu pač živi še
bratranec, ki ima res venec otrok in ne
preobilo obloženo mizo, enemu izmed teh
bo že treba mlin zapustiti, dobro bi morda
bilo, če bi se kateri izmed fantov izučil za
mlinarja, a da bi se učil pri njem, takih
skrbí in takega nemira si v svojem eno-
ličnem, samotnem življenju nič ne želi. V
mladosti je razmišljal in sanjaril pač tudi
on, da bi bilo morda dobro, privedi mlado
nevesto v mlin. A oče je umrl, ko je bilo
njemu že nad štirideset let. Ostal je sam
z materjo. Ta pa je bila tako dobra ženica
in tako pridna in skrbna gospodinja, da bi
nobena mlada ne mogla biti boljša in pri-
ročnejša. Kar greh se mu je zdel, da bi jo
odrinil in na njeno mesto postavil tujko,
in čeprav bi bila njegova izvoljena nevesta
in žena... Tako so leta minevala. Ko je
še mati, malone devetdesetletna, zatisnila
oči, je bil za ženitev že prestar in tako

vajen samote in samskega življenja, da na
ženitev niti več resno mislil ni.

Tako se je postaral. In je vso skrb in
ljubezen posvečal delu, mletvi. Ker je bil
pravičen pri delu in meri, so mu zaupali in
nosili in vozili v njegov mlin ne samo
vaščani spodaj v dolini, ampak tudi iz od-
daljenih vasi in iz vseh hiš in bajt, po
hribovju naokoli raztresenih.

Vročega julijskega popoldne, tudi po-
poldneva je že prešla večja polovica, je
stopil Jakob pred mlin, ves zaznamovan od
svojega poklica in dela, bel po obleki, z
belo staro kapo, z belimi rokami, z moko
nekoliko oprasen še v obraz, le drobne oči
so bile kakor pravkar umite in so bliskale
živo in bistro iz suhega obličja. Stopil je
pred mlin in se zaskrbljeno zazrl na nebo,
če bi vendar že opazil kje kako znamenje,
ki bi kazalo in obetalo dež, ki ga tako hre-
peneče pričakuje on kakor pač tudi drugi.
Saj je vročina tolikšna, da je na cesti prahu
skoraj do gležnjev, kar tu v hribovih ni tako
pogosto, in je zemlja že vsa razpokana,
zlasti kjer ni trave ali je bila slabotna in
so jo sončni žarki že vso požgali in s temi
ranami kar vpije v nebo po dežju. Raz-
gledal se je s počasnimi, pretehtujočimi po-
gledi in se razveselil, kajti glej, nad goro
proti severu kipe iz nevidnih globočin temni
oblaki! »Morda bo pa Bog vendar dal
dežja, saj vidi, kako smo ga potrebni,« je
pomišljal, krepkeje potegnil iz stare pipice
s kratko cevjo, zadovoljno pokimal gor
proti nebu in se počasi vrnil v mlin.

Čez kake pol ure je prišel spet pogledat.
Pa si je, ko se je malo razgledal, kakor v
nenadni skrbi potisnil čepico bolj na teme,
ker glej, oblaki se kopičijo na nebesnem
oboku v grozeči mračnosti, ob robež ožar-
jeni z nič dobrega znanečo rdečico. Razgle-
dal se je še po tesni naokrog in po gozdo-
vih, ki so stali negibni kakor v nemi, pri-
huljeni tesnobi. Pomajaval je z glavo, pi-
pico vzel iz ust, kakor mu v trenutku ne bi
šla več v slast, in poltiho, kakor so pač
vajeni sami s seboj govoriti samotni ljudje,
je mrmral: »Nič mi niso po volji ti oblaki!
Da bi le kaj hudega ne bilo — po taki
pripeki!« Nič več tako zadovoljen kakor
prej se je vračal v mlin.

Ne dolgo, in že je zaslišal, kako je zunaj v grmovju in gori po gozdovih završal vihar. S silnim sunkom je butnil skozi odprta vrata v mlin. Jakob je stopil na prag, gledal nekaj trenutkov, kako se zvija grmovje ob potoku in se pozibavajo krošnje smrek pod sunki vetra, in se je pobožno pokrižal, ko je blisk zažarel, da ga je v oči speklo, in se je grom valil čez vrhove lesov in po tesni, kakor bi se rušilo nebo nad dolino. Naglo je spet zaprl vrata.

S prvim mrakom je že lilo. Voda v potoku je naraščala, spočetka počasi, a kmalu hitreje in hitreje.

Jakob je prižgal leščerbo, ker je bila v mlinu že popolna tema, le bliski so skozi motni, ker z moko zaprašeni okni bežno razsvetljevali temino. Pritrdil je drugo sito pod žleb nad kašto, iz kašte skrbno pograbil in pometel sorzično moko; ko je napolnil zadnjo merico, ki je bila njegovo plačilo, je tudi to vsul v vrečico in pomišljal: »Za hlebec vernim dušam!« Vsakokrat, kadar je mlel Jeri, je storil tako. Bila je uboga kočarica nekoliko nad mlinom, vdova, brez otrok in brez vsake opore in pomoči na stara leta, na pol že slepa. Ob bajti je imela zaplato njive, za krompir, koruzo ali proso, plela je še pri kmetih, za drugo delo tako ni bila, ter si s tem toliko pridelala in prislužila, da ni od gladu umrla. Jakob ne samo da nikoli ni vzel merice od njene mletve, večkrat, ko je šla mimo slabotna in sključena, ji je dal še kak klobuček moke, češ: »Ravno mi je na poti tu v mlinu, kar vzemi, Jera!« In ko se mu je zahvaljevala, kar mu je bilo silno nerodno, je kratko odrezal: »Kak očenaš pomoli zame in za rajne starše, kadar ponoči spati ne boš mogla.«

Skrbno je povezal vrečico, ponesel jo po škripajočih stopnicah na pod in jo postavil ob obod pri mlinskem kamnu. Potem je iz velike vreče nasul v grod pšenice. Zdaj, ko bo več vode, bo ugodno za bolj belo moko.

Zunaj je šumelo glasneje in glasneje. Ob streho je dež ne samo škrebetal, kar je bilo za mlinarja navadno prijetna godba, ne, pljuskal je, kakor bi padali celi valovi na stare škodlice. Ob kolesih je voda šumela in grgrala in, ko je Jakob pogledal gredelj ali vreteno, je videl, da se vrti kakor za stavo, kamen je kar pel nad suho pšenico, sito pod žlebom se je treslo ka-

kor v krčih, moka se je v slabotnem siju svetilke belo prašila kakor lahka jesenska megla. Veter se je zaletaval v mlin, da so stene drhtele in se je leščerba neenakomerno pozibavala ter je plamen vztrepetal, kakor bi kanil zdaj in zdaj ugasniti. Vrata, ki je veter butal vanje s silovitimi udarci, so boleče škripala.

Jakob je nemirno postopal po mlinu. Niti tobak mu ni šel več v slast, dasi mu je bil edina zabava in najboljši užitek v njegovi samoti. Pogledal je zdaj v kašto, koliko moke se je že nasipalo, šel gor h grodu, opazoval, kako odteka zrnje pod kamen, šel nazaj dol. Stari črni maček mu je vztrajno sledil, se mu sukal in smolil okrog nog in včasih zamijavkal, kakor bi ga nameraval s tem opozoriti nase, mu nekaj važnega povedati.

Kar se je usulo čez Jakoba in čez vrečico vdove Jere perišče vode. Jakob se je začuden ozrl navzgor in pomišljal, je li veter odtrgal kako škodlico, ali je morda naval dežja prelomil streho in sili zdaj voda v mlin. Tako neugodno mu je postalo, da je pipico kar pogasil in jo spravil v žep. Prijel je Jeričino vrečo in jo preložil bolj k steni: »Da bo bolj na suhem in se ji še ta betvica ne bi zmočila in se pokvarila!« je pomišljal in se spet v skrbeh zagledal v grod, ki je kar drhtel nad srdito se vrtečim kamnom. »Najbolje bi bilo, vodo spustiti v stransko strugo in kolo ustaviti, je že kar nevarno.«

Potisnil je čepico močnejše na redke osi-vele lase in stopal dol po stopnicah, da bi šel vodo uravnati. Maček mu je vztrajno sledil, prestrašeno in tožeče mijavkal.

Ko je odprl vrata, se je zaletel veter vanj s tako silo, da bi ga skoraj podrl, in mu je treščil na glavo celo golido dežja. Umazana voda je pljusnila čez prag, po nogah mu in na mačka, ki je naglo utihnil in švignil nazaj v mlin. Ob slabi razsvetljavi leščerbe je Jakob videl skozi mračno, migetajočo zaveso dežja, da se po cesti vali cela reka blatne vode. Boreč se z vetrom je zaprl vrata, s težavo, s čofkajočimi koraki se je prerival skozi grozni nalive proti zajezi. A do zatvornice ni mogel, vse je bilo v vodi in strašni temi, da se je bal, da bi pal v poželjno grgrajoče valove hudournika. »Ali se je utrgal oblak? Saj drugače ni mogoče,« je v skrbeh pomišljal. »Če mi le mlin vzdrži?«

Pokrižal je vodo, pokrižal nebo nad seboj, ki se je brž na stežaj odprlo in izlivalo vse svoje zaloge. »Bog nam pomagaj!« je mrmral poltiho, ko je pokrižal še sebe, in je z naprej nagnjeno glavo, kakor bi se nameraval z viharjem in dežjem spustiti v boj, bredel nazaj proti vratom.

Kar curelo je z njega, ko se je vrnil. Plovnata tla v mlinu so bila že vsa mokra in spolzka, dež je škropil skozi streho, pri vratih je silila voda s ceste v mlin.

Stopil je spet na pod. Maček je sedel tam sključen, strmel vanj s plašnimi očmi, kakor bi prosil pomoči. Nekako boječe, plazječ se, se mu je približal, drgnil se mu ob noge, zateglo, tožeče mijavkal. Jakob ga je gledal, najzvestejšega sostanovalca, sočutno, rad bi mu pomagal, ko bi vedel kako. V kotu je zacvilila podgana, predirno in bolno, kakor bi bil kdo nanjo stopil. Jakob se je nekako leseno in odsotno, kakor proti volji, ozrl tja in videl, kako sta se podili dve veliki in ostudni po poševnem brunu navzgor, druga za drugo, naglo, kakor bi se zadnja bala, da bi zaostala, ostala kje sama. Za njima je švignilo troje

miši, kakor bi jim bili podgani pokazali pot, jih zvalili za seboj. Maček, ki jim je bil sicer smrten sovražnik, se še zmenil ni zanje.

Kar se je Jakob, ki se mu je vsa ta svojat gnusila, ozrl vstran in zagledal Jeričino vrečico. Videl je, kako voda skozi poškodovano streho curkoma lije nanjo, in se je ves vznemiril: »Saj bo moka vsa pokvarjena in samo to ima, sirota!« Naglo je stopil proti vreči, pomislil: »Kar v svojo sobo jo ponesem, tam bo bolj na varnem.«

Dvignil jo je — kar je nekaj strahotno butnilo ob mlin, svetilka je cingljaže tresčila na tla, globoka tema je zajela ves mlin, pod pod Jakobom se je zazibal, pogreznil se mu pod nogami. Jakob je z levico krčevito pritisnil vrečo ob prsi, da mu ne bi zdrknila, ker ga je vsega prešinila misel: »Rešiti treba siroto moko!« Z desnico je zakrilil po zraku, kakor bi iskal opore, nekaj težkega, pač kako bruno, mu je padlo na glavo, potisnilo ga v valove — in podrtine mlina in pod podrtinami mlinar so v kalnih, hrumečih valovih z grozno naglico drveli v dolino...

Mati zemlja

CVETKO GOLAR

*Zemlja, tvoje rodne prsi
bodo voli razorali,
in s pšeničnimi semeni
kmetje stari posejali.*

*In v pomladnem, zgodnjem času
hladna rosa poškropi te —*

*Ve, kali, ki prst vas hrani,
sonce kliče vas, vstanite!*

*In vzbudila se je zemlja
in zapela in zaklila,
veter se ji v bok zaganja,
vzdiga njena svilna krila.*

*Z žarki sonce te ovenča,
zemlja, moja draga mati,
z zlatim klasjem te ogrne,
rož v naročje bujno dá ti.*

*Usiplje zrnje se iz klasja
v kašče in pod mlinski kamen —
kmalu hostija bo sveta,
kar je zorel sončni plamen.*

*In umesim bele hlebe
in poiščem sestre, brate:
Dragi, sveti kruh sprejmite,
dar od matere je zlato.*

Oljki

SIMON GREGORČIČ

Drevó, rastoče v vinskem bregu,
lepó zeleno v belem snegu,
oj drago oljkovo drevó,
pozdravljam te srčno srčno!

Ko travnat ótok v puščavi
prijazno tukaj zeleniš;
vojak ponosen se mi zdiš,
stoječ po bitvi na planjavi:
le njega bojni grom ni strl,
tovariše je vse podrl.

Čemu je tebi smrtna sila
žioljenja moč in kras pustila?
Da živ nagrobni spomenik
iz mrtoih tal štrliš navpik?
Nikakor? Marveč to zelenje
oznanja novo nam žioljenje,
ko spet se bo pomladil svet,
ko nov razvil se bo nam cvet.

Na té iz golih tam grmičev
zletava roj nam zvestih ptičev
in glasno v vejah žorgoli,
meneč, da svet se že mladi.
In oj, kako mudi radó
na tebi moje se oko!
Prijazno oljkovo drevó,
pomník nekdanjih dni cvetočih,
prerok krasnejših dni bodočih,
pozdravljam te,
proslavljam te!

Ti v rane plivaš nam zdravila,
svetóstna nam rodiš mazila,
oživljaš nam telesno moč,
preganjaš z lučjo temno noč:
Proslavljam te! —

Mirú podoba ljuba ti
ljudem si že iz davnih dni.
Naš rod se ves je bil pokvaril
in modri Bog se je kesal,
da je človeško bitje ustvaril.
Zato pa vse ljudi končál
v pregroznem, splošnem je potopu,
zanesel majhnemu le tropu:
ves rešeni človeški rod
tedaj en sam je nosil brod,
kdo ve, če ta ubeži pokopu?
Nad njim mračnó, temnó nebo
in krog in krog brezdanja voda,
a rešnjega nikjeri prodá —
strašnó, strašnó!

Kdaj ta brezbrežna voda splahne?
Kdaj srd neba se upokoji?
Mar Bog na veke se jezi?
O ne! Dih božji toplo dahne
in voda gine, pada, sahne,
kakor pred soncem sneg kopni.
In glej, iz vode se sušeče
drevo priraste zeleneče,
golobček bel se nanj spusti,
na drevu kljuva, kljuva, pika
in ko z drevesa odleti,
v rdečem kljunu zeleni
mu oljkova mladika.
Kako je pač brodar vesel
goloba z vejico sprejel!
To vejo z oljčnega drevesa
so do človeškega rodu
poslala blažena nebesa
v poročstvo sprave in miru. —

Miru simbol si tudi nam!

Glej, prišla oljčna je nedelja
in polne srčnega veselja
prvijo trume v božji hram.
Odrasle zreš in otročiče,
nesoče oljkove snopče,
če ne, mladike oljčne vsaj:
svetišče zdi se oljkov gaj.
Skoz ókna sonce božje lije
v ta gaj svoj zlati žar z nebes,
a bolj še sreče sonce sije
otrokom z lic in iz očes
skoz senco oljkovih peres.
Pristopi starček sivolas
in blagoslov nebeški kliče

njegov srčno moleči glas
na oljčne veje in snopiče:
o, naj te oljke, kjer bi bile,
bi blagoslov in mir delile!

Dà, oljkove mladike te
mir bodo in blagóst rodile,
ko hiše, vrte in polje
blagoslavlja je pokropé.

Glej po kropljenju njivo, trato,
kako razvija njih se kras!
Kako se ziblje žito zlato,
kako je poln pšenični klas,
pod srp že sili, sili v pas —
in drevje to — kako bogato!
O srečni kmetje, srečna vas!
Pa oh — kaj se temni nebo?
Pod njim se megle temnosive
valé čez vrte, trate, njive,
grmeč grozno, preteč strašno.
Pred selsko kočico klečé
otroci, starčki in žené,
z boječim, solznatim očesom
k oblačnim, mračnim zró nebesom,
glasno ihteč,
k Bogu moleč.

A hiše skrbni gospodar
mladike oljkove sežiga,

da umiril grozni bi vihar:
in sveti dim se k nebu dviga
in glej, preteči prej oblak
na polje ulije dež krotak. —

O, da bi ti, mladika mila,
nevihto tudi utolažila,
ki burno hruje med ljudmi,
ki v srcu strastno nam besni,
da meni vsaj bi jo umirila!
Srce mi pravi, da jo boš,
če prej ne, ko me boš kropila!

Pred duhom vidim nizko sobo,
a v sobi blede sveč svetlobo;
med svečami pa spava mož,
bled mož, ogrnjen s plaščem črnim,
ki s trakom je našit srebrnim;
on trdno spi, nevzdrumno spi,
strudila ga je težka hoja.
Moža pa množica ljudi
z mladiko oljkovo kropi,
želeč mu večnega pokoja.

Oj, bratje, ko se to zgodi,
tedaj končana pot bo moja
in konec bo težav in boja,
tedaj potihne za vsekdar
srca mi in sveta vihar!

Očetu

ANTON MEDVED

Nocoj, ko pojemajo luči na grobih,
jesenske venejo zadnje cvetlice,
dozdeva se mi, moj dragi oče,
da zopet ti gledam v zgubano lice.

Nocoj, ko umirajo tožni zvonovi
s tresočim glasom, čimdalje tišjim,
dozdeva se mi, moj dragi oče,
da zopet tvoj resni pogovor slišim.

Nocoj, ko stopam osamljen naproti
večernega vetra mehkim perutim,
dozdeva se mi, moj dragi oče,
da tvojo desnico na ramenih čutim.

In ti si umrl. Zakaj se povračaš?
Mar rad bi nazaj v okope telesa?
Mar rad bi iznova začental tlako,
ah, grenko tlako za sladka nebesa?

Ena noč na Kumu

FRAN ERJAVEC

Pasji dnevi so jemali slovo. Da bi jim ostala njihova stara slava in da bi jim morebiti kdo česa ne oporekal, so nam pripravili za odhod vročino, da bi bil človek lahko mislil, da je neučakavni Faeton zopet prijel za sončne vajete. Po-

seбно v mestnem ozidju ti je bilo podnevi zgoreti. Ljubljana se je jako skrčila, ribe so nekako omotene švigale sem ter tja in pogosto poskakovale iz vode. Pratika je tudi kazala dež in komarji so na večer pikali, da je bilo joj — ali dežja le vendar ni bilo. Bog ve, kolikokrat na dan sem pogledal na Krim, če si je že nategnil sivo megleno kapo na oči — pa vse zaman, nobene meglice ni bilo videti. Kakor bi me hotel imeti za norca, se mi je dan za dnevom smejal v jasnem zraku. Pač prav je imel Prešeren, ko je pel:

»Lažnivi pratikarji,
lažnivi zvezdogledi,
vremena vi preroki,
vsi pojte rakom žvižgat!«

»Ali se ti ljubi brati ob taki soparici?« me nagovori nekdo in, ko pogledam, vidim pred sabo prijatelja z gorjačo v rokah in s torbico čez ramo.

»Kam si se namenil?«

»Še sam prav ne vem. Ali v mestu ne morem več strpeti. Jutri bo shod na Kumu. Nikoli nisem še bil na tej gori in bržkone jo popiham na dolensko stran. Seveda pojdeš ti z menoj!«

Nisem se veliko premišljal in ko je ob eni zažvižgal hlapec, sva sedela s prijateljem že v vozu. Hitro smo drdrali po peščenem Ljubljanskem polju proti Zalogu. Kmalu za Zalogom se začne dolina stiskati, posebno ozka je od Litijske do Radeč. Le na nekaterih mestih se razširi toliko, da si je človek napravil kako njivico ali si zgradil majhno senožet. Na vsake pol ure, ali pa še ne, vidiš nekoliko ubornih raztresenih

hiš. Na več mestih je dolina tako ozka, da so morali v živo skalo vsekati pot za živino, ki je prejšnja leta, ko še ni bilo železnice, vlačila ladje, polne žita in vina, po Savi do Zaloga, kjer je bilo pristanišče za ladje in skladišče za blago. Takrat je bilo pač v tej dolini bolj živo, nego je danes, ko ne slišiš drugega kakor drdranje železnih koles in sopihanje hlapecov. Prejšnja leta si je skoraj vsak človek po teh krajih kaj zaslužil. Posebno živo je bilo v Zalogu, v Litiji in v Radečah. Tu so skladali in nakladali, tesali ladje, predli vrvi, nabijali sode in lajše ali vezali tovore. Kadar je bila voda pripravna, so privlekli ladjo za ladjo gor v Zalog. Že od daleč si čul vpitje brodnikov in volarjev, ko ladje še videti ni bilo. Volarji in brodniki so dobro živeli, ker so bili dobro plačani, in lepe krajcarje so puščali po zaloških krčmah. Tudi Založani so imeli lepe zaslužke pri nakladanju in razkladanju in kmetje iz vse okolice so vozili blago iz Zaloga v Ljubljano. Zdaj pa je vse to minilo; Zalog je tih in zapuščen. Tako imenovani kanal je voda zablatila in povodna zelišča ga preraščajo. Vlak, ki hrope in sopiha čez most, vlači zdaj žito in vino Založanom pred nosom v Ljubljano. Od konca seveda jih je to hudo zadelo, ker so bili vajeni dobrega življenja, ali zdaj so se že vdali v usodo, ker vidijo, da ne more biti drugače. Ali ni je nesreče brez sreče. Založani so se zdaj bolj poprijeli poljedelstva. Tudi se ne sliši toliko o pretepih in pobojih kot poprej. Založanom sta zdaj dosti dve krčmi, ko so jih poprej morda imeli dvanaest.

»Trbovlje!« zavpije sprevodnik in midva skočiva iz voza. Trbovlje so prva postaja južne železnice na štajerski zemlji, ako potuje človek iz Ljubljane proti Dunaju. Z železnice ne vidiš vasi, ker je skrita zadaj v kotu, prav tako kot Zagorje, po katerem je dobila ime zadnja postaja na Kranjskem. Pri Trbovljah se prepeljeva v čolničku čez Savo in potem greva na desnem bregu dalje. Ko prideva do kraja, kjer Sava svoje korito, ki je tu posebno stisnjeno, malo razširi in teče mirneje, citira moj prijatelj Vodnikove besede:

»Glej, stvarnica vse ti ponudi,
iz rok ji prejemat' ne mudi!«

Začne se slačiti, jaz pa tudi in za nekoliko trenutkov sva plavala po bistri Savi. Kopel je razgretemu telesu kaj dobro prijala. Najrajši bi bila ostala ves popoldan v zelenih valovih, ko bi se nama ne bilo mudilo na goro. Torej se napravi in greva dalje. Ko prideva vstric Hrastnika, je stal pri poti odprt vinski hram, pred hramom pa je sedelo nekoliko romarjev, ki so se krepčali za daljnjo pot. Tudi midva sedeva k poličku. Kislo je bilo vino res, da je človeka bolelo za ušesi, ali za žejo je bilo vendar dobro, posebno z vodo.

Ko si malo oddahneva, vzameva zopet palico v roke. Precej za hišo se začne svet vzdigovati in časih je pot hudo napeta. Nisva bila še na pol poti, pa nama je že od vsakega lasu kapal pot. Na poti mi je pripovedoval prijatelj, v kakih časih je Kum pri Kumljanih in sploh pri Dolenjcih. Pozneje sem se tudi sam prepričal, da je prijatelj govoril resnico. Skoraj nobenega Dolenjca ne boš slišal, da bi ga imenoval drugače nego sveti Kum.

Sonce je že umiralo za gorami, ko sva s prijateljem spehana prisopihala do vrha. Zvonjenje sva čula že dolgo časa, ali cerkve le nisva ugledala. Kar se gozd razsvetli in stala sva sredi romarjev. Ravno kar je minila pridiga in vse je drlo v malo cerkvico k litanijam. Tudi midva sva zavila proti cerkvi, ali bila je natlačena, da ni bilo moči predreti; torej sva se ozrla malo okrog.

Prostor na gori ni velik, ravnice ni celo nič. Na vzhodni strani se gora precej strmo spušča v dolino, na robu pa stojita dve cerkvi, dolenja svete Neže, gorenja pa svetega Jošta. Pod cerkvijo stoji cerkvenikova hiša in majhno poslopje za duhovne gospode, ki ob shodih opravljajo službo božjo. Med letom na Kumu ni nobenega duhovnika, župnija je pa na Dobóvcu. Na zapadni strani je precej prostoren kotel. Tu je ne posebno prostorna hiša za romarje, potem oltar in zidana prižnica; ob shodih namreč se opravlja tu pod milim nebom služba božja.

Med cerkvama svete Neže in svetega Jošta so se utaborili ljudje, ki so skrbeli za telesne potrebe romarjev. Ognjišče je stalo pri ognjišču, v velikih loncih so ku-

hali juho in kavo. V nekem kotu je pobijal mesar mlado junico in njegov hlapec je deval ovco iz kože. Mesar je bil tudi krčmar. Na štiri kole je postavil streho in steno je napravil iz lesenih vej: to je bil veliki »hotel«. Zraven hotela si je prileten mož za silo napravil mizo, nanjo postavil sodček z žganjem, drugi, menda prazni sodec je pa opravljal začasno stolovo službo. Imel je nekoliko gostov. Vsi so stali okoli mize, on sam je sedel na sodcu. Jako je bil razgovoren in, kakor se mi je videlo, je bil svoj najboljši gost, pa menda le zato, da bi drugim delal srce.

Po vsem taboru je bil strašen šum. Posebno ženske, ki so prodajale kavo — bilo jih je najmanj kakih petnajst — so regljale neprenehoma in ponujale in hvalile svojo čorbico. Pijača res ni bila draga, za dva ali tri krajcarje je človek dobil polno skledico. Za bolj gosposke goste so imele nekatere pripravljene tudi kupice. Človek bi moral biti res trdega srca, da se ne bi dal omečiti takim besedam, ki so bile gotovo slajše nego blago. Ker zdaj nisva še imela posebnega poželenja do te slaščice in ker so naju že bolela ušesa, sva odšla proti cerkvi nazaj.

Tu so ravno minile litanije in ljudje so se usipali iz cerkve kakor čebele, kadar roje. Midva začudena obstojiva, ali ne zaradi ljudi, ampak zaradi muzike, ki se je razlegala iz cerkve. Tako okroglo so »zaribali«, da bi človek mislil, da so svatje na podu, in nehote so se mi jele vzdigovati pete.

Pozneje mi je pravil mož, da cerkev nima orgel in da prihajajo na shod kumljanski godci, ki so neki povsod znani in zelo čislani. Mož mi je tudi pravil, da je že od nekdaj navada, da si godci godejo malo bolj na poskok in da imajo zato stare pravice; če so pisane ali ne, tega mi mož ni vedel povedati.

Vtem se je storila noč. Tema je legla po dolinah in ljudje so si začeli iskati mesta za prenočišče. Tudi midva sva jela misliti, kam bova legla. Da v takem kraju človek ne more imeti vsega, kar bi mu poželega razvajena duša, to sva dobro vedela, že preden sva šla na pot; ali toliko sva vendar upala, da bova vsaj pod streho, na senu, in to temveč, ker so nama pravili znanci, da se celo postelja dobi pri duhovnih gospodih. Kakor sva drugi dan zve-

dela, sva imela med gospodi še celo prijatelje.

Obrneva se tedaj do cerkovnika. Ali ta ta dan menda ni bil dobre volje, ker je nekako srdito gledal in mrmral nerazumljive besede. Iz zgolj čemernosti je pogledal menda tudi malo pregloboko v kozarec, kajti vino mu je gorelo z lica. Ker sva videla, da po tem potu ne opravi ničesar, sva hotela naravnost z gospodi govoriti; ali ta cerberus je široko stopil pred vrata, mahal z rokami in venomer ponavljal težko razumljive besede: »Tu not pa ne, tu je samo za gospode.« Videla sva, da zlepa ne gre, zgrda pa nisva hotela poskusiti in nama prav za prav tudi veliko ni bilo do postelje. »Pustiva ga,« reče prijatelj, »saj ni prva noč, ki jo prebija pod milim nebom, in če Bog da, tudi zadnja ne.«

Zasučeva se okoli cerkve in — osupla obstaneva. V kotlu se je začelo novo življenje. Na robu kotla, kraj gozda, je gorelo najmanj petnajst ognjev, in kakih ognjev! Visoko je švigal prasketajoči plamen in z rdečo lučjo je razsvetljeval ves kotel. Okoli vsakega ognja je sedelo dvajset do trideset romarjev, moških in ženskih; skoraj od vsakega ognja se je razlegalo lepo ubrano petje. Kakor bi trenil, nama je prešla vsa želja po postelji. Ne maral bi zanjo, da bi bila tudi najmehkejša pernica.

Pridruživa se prvemu ognju. Okoli nje ga so bili skoraj sami moški. Prav radi so se razmaknili toliko, da sva dobila dovolj prostora. Star berač, ki je imel eno samo roko, je nakladal na ogenj. Le čudil sem se mu, kako je s samo desnico vlačil cela drevesa na kup. Za njegov trud smo, kar nas je bilo pri ognju, zvrgli nekoliko krajcarjev, da si je z žganjem okrepčeval onemogle moči. Možje v naši družini — bili so sami Dolenjci — so ga poznali in nagovarjali, da bi povedal, kje in kako je izgubil roko. Ali vse prigovarjanje je bilo zaman. Molče je režal v švigajoči plamen in z dolgo gorjačo porival ogorke v ogenj. Govorica, ki se je bila poprej pletla okoli slabih pridelkov in velikih davkov, je zastala. Vsi smo molče strmeli v žareči ogenj, meni so pa prišle na misel vrstice iz prelepe narodne pesmi:

»U toj crnoj gori
žarkl ogenj gori.

Okol njega jaše
trideset junakov,
zdravih i veselih;
samo jedan ranjen.«

Nebo je bilo jasno, zrak miren in topel; le v košatih, visokih bukvah je časih zašumelo listje. Pesmi, ki so se razlegale od sosednjih ognjev, so bile večidel pobožne. Romarji, moški in ženske, vsi v praznični obleki, so stali ali sedeli okoli ognja, vse je pa rdečil nemirni plamen. Zakaj ne znam slikati, sem mislil sam pri sebi! Predmet je gotovo vreden roke.

Prijatelj je ostal pri ognju, jaz sem se pa izprehajal po kotlu od ognja do ognja. Na tem potu pridem spet v kuhinjski tabor. Vse »kavarne« so bile napolnjene in mnogo gostov je čakalo in prežalo na vsako izpraznjeno mestece. Okoli žganjarja se je pa zbral kolobar bolj postarnih mož. Vsi so ga pokali iz kratkih pipic in se razgovarjali o nekdanjih dobrih časih, ko je bil funt mesa po grošu, vino pa toliko da ne zastoj.

»Ko bi žganja ne bilo, ne vem, kako bi prebil,« povzame star mož, ki se je držal v dve gubé. »To vem, da bi že zdavnaj rasla trava po meni. Ta kapljica pa še nekako veže dušo na telo, saj drugo je vse skupaj, da se Bogu smili.«

»Ali to je pa tudi roba, da ji ni kmalu para. Notri iz Gorice sem ga sam prinesel. Ves kumski svet ga ne premore takega. Jurček iz Radeč naj se le skrije s svojim smrdljivcem.«

Natoči si ga malo kupico in ga srkne.

»No, kaj pa ti praviš, Tine?«

»Jaz pa pravim, vino je le vino. Časih ne rečem, da bi ga na tešče ne izpil kak požirek, ali več tudi ne. Ljudje, ki tudi niso na glavo padli, pa pravijo, da je strup, ki poprej ali pozneje konča človeka.«

»To je gola resnica, da ga nihče izmed nas ne bo pil do sodnega dne. Če bi bil to strup, kdaj bi me bili že snedli črvi! To si gotovo slišal pri gospodu kaplanu. Kaj misliš, saj mi tudi nismo kar si bodi! Mešiček, kaj pa ti praviš na to?«

»Kaj bom rekel? Petdeset let ga že srkam od svojega dvajsetega leta, pa sem prišel danes na sv. Kum in, če je božja volja, nisem zadnjikrat. Le ne vem, kaj imajo gospodje toliko proti žganju. Rajni svibenjski gospod, Bog mu daj dobro, je pa go-

voril drugače. Šli smo na zajce. Tri ure sva stala na preži, ali hlapca s torbo ni bilo od nobene strani. Gospod je jel že pešati. Ponudim mu svojo čutarico. Od konca se je branil, a ko sva prišla okoli poldne k družini, je bila čutarica prazna in ne bom lagal, ako rečem, da sem je sam izpil komaj polovico. Od tistega dne gospod ni mogel prehvaliti žgane kapljice, posebno pri hoji v gore. Seveda preveč ni nobene reči dobro.«

Žganjar natoči Mešičku in mu migne, češ le pij! Ta je zastonj, ker si me tako lepo zagovarjal. Tudi drugi možje so potrdili Mešičkove besede in večina skupščine je bila na žganjarjevi strani.

Kavarne so se bile nekoliko izpraznile. Pri eni mizi sem dobil dva znanca, ki sta čakala kave. Žena je bila kaj postrežljiva; tudi mene je vabila toliko časa, da sem se vdal, posebno ker je obljubila, da jo skuha posebej in da kupico izmije poprej. Iz tega bi človek lahko sodil, da so ljudje nesnažni, ali to ni tako. Treba je vedeti, da ni vode na Kumu in uro daleč, kakor so mi pripovedovali, jo morajo nositi vkreber. Ko izpijem, plačam ter se vrnem k prijatelju. Ko grem mimo sosednjega ognja, pride od druge strani majhen, lepo rejen mož srednje starosti, za njim hiti drug z obvezano glavo.

»Dober večer ali bolje dobro jutro,« nagovori prvi mož družino.

»Bog ga daj!« mu odgovore.

»Hudo je, če nima človek kaj jesti, še huje pa je, če ima, pa ne more. To ve vsak in vsaka, ki so ga ali so jo kdaj boleli zobje. Torej iz čeljusti vse škrbine in votline, zdajle imate zlato priliko, da morebiti ne bo kmalu take! Kot bi mignil, ga vržem iz čeljusti in prav nič ne bo bolelo. Pet in dvajset sem jih že pometal nocoj, pa ne eden še ni skremžil lica, ali res, da ne bom lagal, neko dekelce je malo zacvililo, pa je bilo takoj dobro. Če meni ne verjamete, pa vprašajte tegale; ravnokar sem mu potrebil tri zastarane kočnike.«

Mož z obvezano glavo vse potrdi in vedno prikimuje z glavo.

»Se povedati mi ni treba, kateri je, jaz ga sam najdem. To pravim, vsak se bo kesal, kdor pojde jutri z bolnim zobom domov, da mu bo morebiti nagajal vse leto. Zdaj je pa prilika, da nikoli take, in samo en groš velja.«

Od konca ni nihče imel bolnega zoba,

ali ker je znal tako sladko govoriti, so jele ženske stikati glave in med seboj šepetati.

Zdaj se osrči neka ženska in reče: »Jaz imam enega gnilega, pa zdaj me že dolgo ne boli.«

Ženska je komaj to izgovorila, že je s kleščami pri njej in res, kot bi trenil, ga potegne iz čeljusti. Žena se je malo nakremžila, pa se je kmalu spet nasmejala.

»Šmentaj, ta je bil pa hud!« reče kleščman in ogleduje zob pri ognju. »Tri korenine ima in kako so zakrivljene!«

Vsi so ogledovali in občudovali zob in, ker so videli, da je mož res pripraven, so dobili pogum. Drug za drugim so mu molili čeljusti in kakor bi hrustal orehe, so leteli zobje iz ust. Nekemu možu je izruval dva, neki ženski celo tri. Ko je vse opravil, je spravil zaslužene novce in se poslovil, rekoč: »Srečno! Če bomo živi in zdravi, se bomo ob letu spet videli.«

Tako je hodil od ognja do ognja. Mož si je zaslužil lepe denarje.

Ko pridem nazaj k našemu ognju, so se možje živo razgovarjali o novem vinskem davku, ki je bil ravno pred nekaj tedni oglašen. Nisem sicer razumel vsega, kar so možje govorili o vinstvu, ali to vem, da je marsikatera ostra beseda letela na gospode, ki so si izmislili ta davek. Ko bi se bili gospodje poprej posvetovali z izvedenimi možmi, bi morebiti ne bili brali po časopisih, kako so se ljudje, posebno na štajerskem, ustavljali temu davku, da so morali vojaki krotiti razdražene gornike. Pri nas bi bilo menda ravno tako, ko bi ne bila vlada sama po nekaterih krajih odložila tega davka.

Možje so bili ravno v najboljšem popovoru, kar stojita med nami dva žandarja in en birič, ki je imel pa gosposko suknjo.

»Kdo vam je dal pravico tu kuriti?« zareži prvi žandar v spačeni slovenščini na mladega kmeta, ki si je ravno prižigal pipico pri ognju. Mladi mož se je tako prestrašil, da mu je padla pipica iz rok v ogenj in ni vedel ne besede odgovoriti. Vsa družina je umolknila in nihče si ni upal črhniti. Žandar še enkrat zagrmí na prestrašenega kmeta in buti s puško ob bukovu korenino, da je votlo zadonelo po vsem deblu.

Zdaj si vendar predrzne spregovoriti star mož: »Ne zamerite, gospodje! Dovoljenja za ogenj res nimamo, ali odkar je

božja pot na sveti Kum, je tudi navada, da se romarji, ki nimajo kam pod streho, grejejo ponoči pri ognjih. Škoda se tudi ne godi. Starega lesa, ki bi sicer segnil, leži povsod dosti in ognji so vsi na kraju gozda, tako da za les ni nobene nevarnosti. Jaz sicer nisem zakuril, ali če je prepovedano, naj bi gospodje na prižnici oznanili in ljudje bi se vedeli ravhati.«

»Kako se pišeš?« se zadere žandar nad našim zagovornikom, »in od kod si?«

Mož se nekoliko obotavlja, ali žandar še ostreje zarohni; mož mu pove in žandar vse zapiše v svojo listnico. »Ti si mi porok, da bo ogenj zjutraj pogašen in da ne bode več žive iskre v pepelu.«

Moj prijatelj se je hotel nekaj zagovarjati, a žandar ga povpraša za legitimacijo. Na srečo jo je imel pri sebi in je molčal.

Ko so žandarji odšli, je vstalo mnogo kmetov in šlo od ognja; kar jih je ostalo, so bili tihi.

Vtem se je bližalo jutro. V zvoniku so neprenehoma zvonili. Skoraj vsakih pet minut je udaril zvon desetkrat in prav neredno; ne vem, kaj je pomenilo to bingljanje. Zdaj sva se tudi midva poslovila od male družčine, ki je še ostala pri ognju, in odšla na vrh k cerkvi, da bi videla sončni vzhod. Dolgo sva čakala, da se je jelo obzorje rumeniti in rdečiti in naposled je vzplavalo sonce za polovico večje, nego se nam vidi podnevi. Nizko po dolinah je ležala gosta siva megla, da bi človek lahko mislil, da je jezero. Skoraj dve uri sva sedela na ploščati skali in gledala po dolenjskih in po štajerskih gorah in po savski dolini. Čimdalje živeje je postajalo v kotlu. Kavarne so bile spet prenapolnjene, vse je mrgolelo kakor v mravljišču in po stezah so od vseh strani še prihajali novi romarji k prvi službi božji.

Tudi naju so gnale želodčeve sile v kuhinjski tabor, in to naravnost v veliki »hotel«. Ali tu sva morala dolgo čakati, da je prišla vrsta na naju. »Hotel« je bil v sredi po dolgem pregrajen. Onkraj pregrade je bilo ognjišče in vinski sod, takraj je bila pa dolga, ozka klop, na kateri so čakali gostje. Na gorenji strani se je rezalo in delilo kuhano meso in, ko so najbližji kupci dobili, kar so plačali, so se morali precej umakniti tistim, ki so sedeli za njimi. Tudi midva sedeva na to dolgo klop nasproti egiptovskim loncem. Kakor so

sprednji gostje odhajali s kosom mesa v roki, sva se midva pomikala naprej in drugi so spet zasedli najini mesti. Tako se je vršilo vse v najlepšem redu.

Meso, ki sva ga dobila midva, je bilo trdo in žilavo, da ga skoraj ni bilo moči jesti. Ali kaj hočeš, pomagaj si, če si moreš! Midva sva se tolažila z narodno pesmico:

»Lisica, lisjak
sta pila tobak;
tobaka ni b'lo,
sta pila vodó.«

Ali še bolj kakor ta pesmica naju je tolažila misel, da naju čaka opoldne v šentjurskem župnišču dobro kosilo.

Vtem je prišel čas službe božje, ki jo opravljajo pod milim nebom, kakor sem povedal kmalu od konca. Po prvem delu svete maše je bila prav lepa pridiga o svetih gorah.

O kumska vila, daj mojemu slabemu peresu moči, da spodobno predstavim bralcem svojim dva junaka, ki vem, da sta se rodila na podnožju tvojih gora!

Komaj je stopil gospod pridigar s prižnice, se spravi nanjo šest oseb — lahko si misliš, da ni majhna — ena ženska in pet moških. Štirje so imeli muzikalno orodje — po tem sem spoznal, da so godci; peti brez orodja je bil velikan in še zelo debel. Ta se je postavil spredaj, kakor bi hotel pridigovati, toda molčal je, da je prišla njegova ura. Zdaj mašnik zopet pristopi in godci eno urežejo. Ko so prenehali, se potrese ves kotel: velikan je začel peti, in prav sam, o sveti Neži. Midva sva stala dve sto korakov od prižnice, vendar sva razumela vsako besedo, glas je bil pa takšen, da se je zemlja tresla, seveda je možu pot curkoma tekel s čela.

Ko je izpel en stavek, si je obrisal potno lice in godci so jeli gosti. Zdaj sem imel priliko spoznati drugega junaka. »Kapelmajster« je bil oče z basom, ali bas mu ni delal toliko truda kakor godec s »frulo«. »Frular« ni bil več mlad, ali imel je veliko preveč umetniškega ognja in fantazije, torej ga je moral oče bas vedno krotiti z očmi. Ko so oni trije že odrezali akord, je imel ta še polno frulo in polna usta najlepših figur in, ko bi ne bilo očeta basa, igral bi bil sam morebiti pozno do večera. Ko pa ugleda očeta, ki mu z obrvmi miga in žuga, se preplaši in spusti vse glasove

v tako čudnih kadencah, da človek ne ve, ali je to vrisk navdušene in prevzete umetniške duše ali vzdihljaj zamorjenega genija. Časih se sredi igre spozabi, pa razrezgeta in poskoči kakor mlad konj, ki še ne pozna ojníc.

Kumski pevec, posebno pa ti, frular, vaju ne pozabim, dokler mi bo živ spomin!

Po končani službi božji se spustiva v dol. Romarji, ki gredo s svetega Kuma, imajo navado, da petdeset korakov ali ta-

koj pod cerkvijo pokleknejo, se obrnejo proti cerkvi in molijo. Novinci, ki gredo prvičkrat na Kum, pa zasajajo blizu vrha mlada drevesa ali veje, katere so odrezali v dolini. Dasi smo šli vedno z brega navzdol, nam je bilo vendar strašno vroče, ker je bila velika soparica. Kmalu so se jeli tudi zbirati sivi oblaki in ravno so začele padati prve debele kaplje, ko sva stopila opoldne pod varno streho gostoljubnega šentjurskega župnika.

Življenje ječa

FRANCË PREŠEREN

*Življenje ječa, čas v nji rabelj hudi,
skrb vsak dan mu pomlájena nevesta,
trpljenje in obup mu hlápca zvesta
in kës čuváj, ki se nikdar ne utrudi.*

*Prijazna smrt, predolgo se ne mudi:
ti ključ, ti vrata, ti si srečna cesta,
ki pelje nas iz bolečine mesta
tje, kjer trohljivost vse verige zgrudi;*

*tje, kamor moč pregánjavcev ne seže,
tje, kamor njih krivic ne bo za nami,
tje, kjer znebi se človek vsake teže;*

*tje v posteljo postlano v črni jami,
v kateri spi, kdor vanjo spat se uleže,
da glasni hrup nadlog ga ne predrami.*

Poldan

JOŽA LOVRENČIČ

*Sam v sebi sem brez sence
in vse okrog mene svetloba
in mir,
ko da prehaja v me iz svetniškega groba.*

Nemim.

*Roké so dvignjene in čakajo najslajših ran,
oči so hvalna pesem —
Tako živim na zemljo prikovan
in še se za večnost tresem.*

Pesem o klasu

JOSIP MURN-ALEKSANDROV

Kot z zelene goré
cesta, ravno poljé,
kot ves pisan svet
nam se dnevi vrsté!

Glej, izza teh brez
polje in poljé,
tako daleč čez
vse nam v zrno gré.

To je naša last,
vse za naše dni!

Sebi v slavo in čast
todi klas nam zori.

Da obvárúje Bog
hudih ur ga, vetrov,
da povsodi okrog
zlije svoj blagoslov!

Na Medardovo jasnih dni,
mirne daj Margaretine,
da se svet veseli
dobre letine —

da neznan glas noči,
ko s temò govori,
da nam daleč zbeže
hrepeneče skrbi!

Da, za kruh, da, za klas
Bog usliši nas,
čez razore zavej
sredi urnih maš;

naj se dnevi vrsté
kot svet pisan z goré —
Prepelica, hej, čez poljé,
hitri veter, zavej čez goré!

Šentjanževo

JOSIP MURN-ALEKSANDROV

Na nebu zvezde se prižigajo,
kresnice iz lesov se dvigajo
v poletno noč.

Studenci tiho se pregibljejo,
kot v sanjah praproti se zibljejo
v poletno noč.

Cvetov zdaj čas in čudnih je semen,
vse polno gleda vejic iz slemen
v poletno noč.

Vse polno gleda vejic mi iz koč,
obstal tam sveti Janez je, gredoč
v poletno noč.

Obstal tam sveti Janez je gredoč,
da rane zore še kresnikujoč...
in vso to noč!

Gluha loza

JANEZ TRDINA

Krošnjarja Pavleta je dobro poznala vsa bela in dolenska in še marsikatera druga krajina. Mož je izkusil po svetu veliko neprijetnega in hudega, ali tako strašnih reči ni videl in doživel nikjer kakor v »Gluhi lozi« na Gor-

jancih. Zgovorni starec mi je povedal to dogodbo takole:

Mislil sem iti zopet na Nemško, kakor smo mi dejali, ali na Kvakarsko, kakor govori naš mlajši rod. Dva dobra znanca in nekdanja tovariša sta me spremila do Štreklovcev. Bil je vroč poleten dan in nedelja. Krošnjarji se odvadijo radi božje službe. Brez maše smo šli v Štreklovcih pit. JEDI se je malo dobilo, vino pa je bilo prijetno in srkali smo ga v slast od sedmih do desetih. Koliko bokalov smo ga udušili, ne pomnim, to pa dobro vem, da ga je bilo zjutraj preveč. V pijači se domisli človek vsake neumnosti. Tovariš mi je rekel: Pavle, narediva stavo! Jaz pravim, da ti nimaš toliko srca, da bi si drznil mahitati čez Gorjance kar od tukaj, brez ceste, čez hribe in goščave. Vem, da se bojiš Gluhe loze, ker pravijo Kranjci, da tako straši. Mene so te besede razžalile in vnele. Dejal sem: Tu je roka! Gluhe loze se boje babe, ne pa jaz! Stava velja! Če jo dobim, kar se bo gotovo zgodilo, dal mi boš desetak. Navlekli smo se ga; čas je, da se poslovimo in ločimo. Čez Gorjance jo bom udaril kar precej, da me boš lahko sam videl, če boš hotel.

Tovariš je bil zadovoljen. Ko smo se o stavi še bolj natanko pomenili, plačali smo račun, poljubili se in pozdravili in šli vsaksebi, jaz na levo, onadva na desno nazaj proti Črnomlju.

Iz Štreklovcev sem se dvignil ravno ob desetih. Bil sem takrat mnogo mlajši in močnejši nego zdaj, pa sem dirjal kakor jelen. Ob enajstih, vsaj ne dosti kasneje, sem stal že na Gorjancih. Pred sabo sem

videl globoko nižavo, za njo precej visok hrib, za hribom pa le nizke griče in hosto. Na zadnjem griču se je svetila kapiteljska cerkev novomeška. Po kratkem oddihanju sem rekel: Hajdimo dalje! V dolino sem prišel, da nisem vedel kdaj. Potem je šlo zopet v goro, na tisti precej visoki hrib. Takrat sem se nekaj zamislil v svojo malo trgovino, pri katerem kupcu bi jemal blago, kam bi ga nosil naprodaj, in v druge take reči. Ko sem se teh misli iznebil in se začel znova ozirati, sem se silno začudil, pa tudi ustrašil. Svet okoli mene se je bil spremenil. Iz enega hriba se jih je naredilo deset, dvajset in še več. Stali so, kamor sem pogledal, in za njimi so molele še višje gore. Nad Štreklovci je ptičev vse mrgolelo. Peli in žvižgali so liščki, kosi, kalini, konopljenke in še brez števila drugih. Koder sem pa zdaj hodil, ni bilo čuti ne enega glasa. Bilo je mrtvo in tiho kakor v grobu. Od groze me je zdaj spretavala zima zdaj vročina. Rad bi se bil vrnil, pa nisem vedel ne kod ne kam. Lezel sem počasno dalje kakor kak izgubljenec. Zdaj nisem mogel več dvomiti, da sem zablodil v Gluho lozo, v tako hosto, kamor se ne sliši noben zvon, v hosto, katere ni posvetila ne noga nedolžnega otroka ne molitev spokornjenega grešnika, v tisti nesrečni kraj, ki ni prejel nikoli božjega blagoslova in božje milosti.

Grozovito me je zmotila in zapeljala moja brezumna predrznost! Na vsakem koraku so se mi množile strahote in prikazni, kakršnih nisem videl poprej nikjer, ne na slovenski ne na nemški zemlji, in stopale so predme, le pomislite, po belem dnevu, katerega pravijo, da se vsi strahovi boje. Če sem pogledal proti jasnemu nebu, viselo je nad mano žalostno krvavo sonce, ki me je žgalo v glavo kakor sam peklenški ogenj. Ko sem povesil oči, sem zapazil novo čudo: izgubil sem senco! Brez sence in hlada je stala tudi loza okoli mene. Moralo je biti nekaj čez poldne, pa so zijali name s skal in dreves čuki in sove, kakor da je polnoči. Deževalo že ni ves mesec, po razpokanih tleh so se pa plazili gnusni, močeradi kakor po kakem velikem nalivu. Po ti hosti, mislim, še ni pela nikoli se-

kira in vendar je bila vsa pokvečena, škrambolasta, nagnjena in polomljena. Stal je tu hrast, tam bukev, gaber, javor, klen, ali vsako drevo je imelo črne veje, kakor da so ožgane, in polne trnja, ki me je neprenehoma prijemalo in zbadalo. Pa kako grdo, sivo in napikano je bilo perje. Take žalosti nisem videl nikoli, niti pozno v jesen. Če sem potipal kako pero, med prsti se mi je zmelo in zdrobilo, kakor da je suho. To se je godilo, da ne pozabim povedati, sredi rožnika! Ali to še ni nič, prišlo so mi na ogled veliko hujše reči. Po tleh so ležale sem ter tja človeške roke, noge in druge kosti, vse raztrgane in krvave, kakor da so jih ravnokar ogloдали volkovi. Iz razpoke v skalovju je režala vame mrtvaška glava! Na tenki vejici je viselo za rdečo žilico gnusno zateklo oko. Na drugo oko sem skoraj stopil. Ko sem odskočil in ga jel bolj natanko ogledovati, se je spremenilo — v živega polža! Od vseh strani so se mi pačili grdi obrazi kakor predpustne šeme. Če sem se ozrl na desno, odskočili so na levo; če sem pogledal na levo, nagajali so mi na pol vidni in na pol nevidni na desni strani. V vsakem grmu je tičala rogata, črna glavica, ki mi je molela jezik. Če sem bliže stopil, sprevrgla se je v suho grčo ali pa v kolenčasto korenino.

Tako me je strašilo dobro uro in še več, pa sem začel misliti: Za božjo voljo, to vendar ni mogoče, da bi bila Gluha loza tako prostorna. Cerkve so v Rožnem dolu, Lazah, Uršnih selih, Pod gradom, na Ljubnem in v Cerovcu. Od nekoč bi se moral že vendar kak zvon čuti. Kaj ko bi hodil jaz po hudi zmoti zmerom v okoliš, ne pa naravnost proti Novemu mestu? Da spoznam resnico, sem privezal za vejo bel trak in jel korakati potem naprej med drevjem po stari stezi. Lahko si mislite, kako sem ostrmel, ko sem prišel že čez pet minut nazaj do traka! Hu, visela je na njem debela kaplja krvi! Ali zdaj sem se preveril, da se doslej že dolgo nisem pomikal več naprej, nego venomer naokoli! Precej sem zapustil stezo in okrenil v goščavo, naj že pridem, kamor hočem. Kmalu zagledam prelaz in za njim nizko, okroglo, prelepo zeleno dolinico. Okoli nje so štrlele visoke, črne pečine; v sredi dolca je pa rasla cve-toča lipa. Ko sem dospel v dolino, so se mi prikazale tri reči, ki so mi nov strah obudile.

Pred nekoliko trenutki sem bil še brez sence, zdaj vidite, imel sem je preveč, ležala je okoli in okoli mene, bila je tedaj okrogla! Na vrhu pečin je bilo zagrnjeno nekaj belega, ki se je gibalo sem ter tja, kakor da se suše velikanske rjuhe in jih napihuje in pridviguje polóžen veter. Zrak je bil drugače tako miren, da se nobena bilka ni ganila, na lipi je pa v vejah tako vršalo kakor v sivem oblaku, preden se začne usipati toča.

Ali dasiravno sem se nekoliko bal, sem šel vendarle pod lipo in se ulegel v gosto grivino, da si odpočijem. Od truda in vročine so se mi oči kmalu sprijele, ali trdno zaspati mi ni bilo mogoče. Ležal sem omamljen in kakor otrpel brez čuta in misli kakih deset minut. Potem so se pa zaslišali lahki koraki, ki so se lipi od raznih strani bližali in se ne daleč od mene strnili in jeli vrteti okoli lipe. Obenem se pa oglasi petje, tako sladko in mило petje, kakršnega moja ušesa še nikoli niso čula. Slišal sem dostikrat ubrane, preumetno zvoneče glasove v dunajskih in monakovskih cerkvah. Radostno sem poslušal lepe pesmi slovenskih dijakov, še radostneje pa čisto prepevanje edine deklice, ki me je na tem svetu zmotila. Ali vsi ti glasovi niso bili nič, prav nič proti tistemu petju, ki mi je donelo na ušesa v Gluhi lozi pod košato lipo. Tako pojo morda nebeški angeli, ali človeškemu grlu ni bila podarjena ta slast in milina.

Ali zdaj pa čujte še eno čudo, ki je bilo zadnje, zame pa najstrašnejše. Mene dobro petje neizrečeno gane in prevzame. Nobena druga reč me na svetu tako ne veseli, niti godba. Zdi se mi, da mi vzra-stejo peruti in da bi lahko zletel pod oblake kakor škrjanec. Pesmi, katere sem slišal pod lipo, so me pa stiskale in dušile, da mi je kar sapo jemalo. Obhajala me je taka žalost in obupnost kakor še nikoli ne, kar sem na svetu. Bil sem neskončno bolan, slab in nesrečen. Najrajši bi bil umrl. Huje, mislim, ne more biti niti pogubljenim dušam v pekl. Pridvignil sem glavo, da bi videl, čigavi so ti glasovi, ki mi zapirajo sapo in me moré tako nemilo. Ali gledati mi je bilo težko, strašno težko. Pred očmi se mi je vlekla črna megla, po kateri so švigale ognjene strele. Bleščalo se mi je tako silno, da nisem razložil nič drugega kakor čevljice, ki so poskakovali mimo

mene. Čevljevci so bili spleteni iz pisanih gadov! O tem pogledu je kar kri v meni zastala. Šele zdaj se mi je razjasnila prava resnica. Tako obuvalo nosijo vražje Vile. Spoznal sem, da se nahajam v vilinskem kolu in da poslušam omotljivo vilinsko petje. Spreletele so me vse človeške groze, ali tisti trenutek mi je vdihnil Bog tudi dobro misel, ki me je rešila peklenske sile. Pobožno sem se prekrižal in začel moliti angelsko češčenje, katero sem bil na potu, ne čuvši zvona, zanemaril.

Ko sem končal molitev, so padle z mene hipoma vse stiske in težave. Zdrav in vesel sem skočil kvišku in se zopet oziral po znanem svetu. Videl sem lepi Ljubenski hrib in na njem prijazno cerkev svetega Vida. Vile in vsa druga strašila Gluhe loze so izginila, kakor da bi se bila v zemljo vdrla. Prehuda vročina je ponehala, ker je

začel pihati hladen sever. Poleg sebe sem zagledal z velikim veseljem svojo ljubo senco, ki je bila zdaj zopet taka, kakor mi jo je Bog dal. Brez neprilike sem korakal po gošči. V eni uri sem prišel na cesto, v dveh urah potem pa v Novo mesto, kamor sem bil namenjen. Kakor vidite, sem dobil stavo, ali nisem hotel vzeti ne krajcarja.

Moja povest je taka, to sam vem, da ji ni lahko verjeti. Morebiti se ji boste smejali. Jaz nisem lažnivec, ali na vero vas ne morem siliti. Pa recite, kar hočete, to mi morate potrditi vi in vsak pošten človek, da Bog ima še zmerom pravico in moč, grešnike kaznovati, in da je nedelja za to ustvarjena, da kristjan moli in Bogu služi, ne pa, da pijančuje že na tešče in se poteplje kakor preganjana zver po samotnih brlogih in neznanih gozdih.

Trije zvonovi

JOŽE POGAČNIK

*Kadar s tremi zvonovi zazvoni
tako na večer ponavadi,
se zdi mi,
da slišim pogovor presvete Družine.
Poslušam, poslušam in mislim za njimi:*

*Sveta Družina, le dvigajte nas!
Zlasti na tisti večer preroški,
ko nam zvonovi trije zapoje.
Takrat, o sveta Družina, nas dvignite
v izbo svojó!*

*Jožef orjak,
Jožef je žalosten in je težak,
Jožefu v hrbet so zlezle skrbi:
veliki zvon težko zvoni.*

*Deva Marija
je med obema srednica,
starčka tolaži in Sinčka uči:
Deva Marija na sredi stoji.*

*Gleda skoz line Jezušček mladi,
spleta mu kodre kot ponavadi
mati Marija in ga drži:
Jezušček mladi se pasti boji.*

*Sveta Družina v sobi visoki,
v sobici stolpa cerkvenega revni,
v okna se sklanja nebo vam, nebo!
Jezus skoz line zre našo zemljo,
vidi nas, vidi.*

Božična zdravica

OTON ŽUPANČIČ

Zdaj pa dajmo tistega,
tistega od zida!
Svet je malo prida —
radi bi bolj čistega.

Bistrega, prozornega,
kakor je ta čaša,
in kot misel naša
mladega in bornega.

Nápastnik, zaplotnik, stran!
zdaj se mi ne hrusti,
le nocoj me pusti,
saj bo jutri tudi dan.

Jutri zopet boj in hrup —
zdaj pa je med nami
Dete, ki nas mami,
ki nas drami v jasen up. —

Še ga dajmo tistega,
tistega od zida!
Svet je malo prida —
sanjajmo si čistega!

Skoz telefon

OTON ŽUPANČIČ

Skoz telefon zakliče glas droban:
»Je tam gospod Župančič?« — Tukaj je. —
Še vprašam drobni glasek, kaj mi če.
»Pa ste res pravi? Je vaš Ciciban?«

zaveseli iz zvonkega se grla. —
Pa kaj bi, mala? — »Pesmico od vas.« —
Oho, to pa ne gre kar na ukaz! —
»Ne veste: meni mama je umrla.« —

Tako? ... Pa pridi, dušica uboga,
pridi si ponjo ... In zdaj sem ves reven,
presunjen praznih rok stojim, pohleven,
na srcu težka mi leži naloga.

Ti dušica, ki se za mamó jočeš
in v svoji bolečini nebojgljeni
si se z zaupanjem zatekla k meni —
ti morem dati, kar od mene hočeš?

Velikim pevcem so nekdanje dni
zidala mesta se na strune zvok —
in danes moji pesmi dano ni
siroti eni utolažiti jok ...

Gašper se je držal doma in pridno delal; ljubil je svojo ženo in svojih otrok se kar ni mogel nagledati in napestovati. Da bi ga le ne napadale tolikokrat otožne misli, ki jih tudi mala angelčka, Gašperček in Jerica, nista pregnala.

»Miha mu ne gre iz glave,« si je mislila žena Jerica, ki je bila zapazila, da mož nikoli ne omeni tega svojega prijatelja, da ne gre nikoli skozi Stegne; rajši po dolgih ovinkih. Razlagala si je to z rahločutnostjo, ki se sicer spominja umrlega prijatelja, a noče pokazati svetu nežnega čustva. Polagoma bo Gašper pozabil, se je tolažila.

Gašper pa ni mogel pozabiti. Svoja dejanja ima človek že še v rokah, tudi besede je moč obvladati; a kdo more brzdati uporno množico misli, ki ne priznavajo nobenega zunanjega zakona in se rogajo naporom človeške volje! Gašper jih ni mogel ugnati. »Ali pogreša morda družčine in krčme?« se je zbala Jerica. To bi bilo hudo; ampak če je res, saj bi mu ne mogla braniti. Prav žalilo jo je, da ji mož ne odkrije svojega srca, da bi vedela, kako ga pomiriti in potolažiti.

Nekega večera sta sedela skupaj. Gašper je imel v naročju malo Jerico in gledal zamišljen sinka, ki je tekal po sobi in se zabaval sam s seboj. Jerica je pripovedovala, kar je bila slišala in videla čez dan.

»Nocoj,« je dejala, »se mi je čez dolgo časa zopet sanjalo o Mihi. Prav reven je bil in tako me je gledal, da se mi je milo storilo. In glej, ravno danes je obletnica njegove smrti.«

»Naj bo!« je dejal Gašper, jezno pogledal svojo ženo in postavil otroka na tla. »Kaj meni in tebi to mar!«

Žena je prestrašena umolknila in tisti večer nista spregovorila nobene besede več.

Ponoči pa je prebudil Jerico neki šum in zagledala je Gašperja, ki je sklonjen v postelji strmел v okno.

»Kaj pa je, Gašper?« se je prestrašila. »Ali ne slišiš nič?« je dejal Gašper v polusnu.

»Nič, kaj pa je slišati?«

»Miha krevsa po dvorišču in vleče noge za seboj — Miha!« je zaklical zamolklo.

»Morebiti je kak pes, ki išče kosti,« je mirila Jerica. »Tat menda vendar ni.«

Gašper, ki se je bil predramil in se začel sramovati svojega strahu, je legel zopet in zaspal. Drugega jutra je bil zelo slabe volje.

»Za mašo poneseš me za rajnega Miha,« je dejala tiho Jerica.

»Ali nimava bližjih rajnikov?« se je jezil Gašper.

»Miha morda najbolj potrebuje,« je pogovarjala žena, »ker nima nikogar, ki bi se ga spominjal. Morebiti je prišel naju opominjat.«

»Mene strašit, hočeš reči,« se je razburjal Gašper, ki je bil v srcu prepričan, da hodi Miha nadenj in zahteva zadoščeno. »Zakaj pa ravno mene? Ali sem mu kaj dolžan? Če so ga ubili, ali ni bil sam kriv? Drugega ubiti bi bil pripravljen, njega pa bi ne smel nihče.«

»Tvoj in moj prijatelj je bil vendar in oglasil se je spomin, ker sva bila nanj pozabila. Pomagajva, da se reši njegova duša! Dobro delo ni nikoli zavrženo.«

»Babje čenče,« je godrnjal Gašper. Ko pa se je odpravljal na polje, je zaklical med vrati: »Stori, kakor hočeš!«

Sprijaznil se je bil z namero, ker se mu je bilo zbudilo upanje, da ga spomin potem ne bo več vznemirjal, in prav hvaležen je bil svoji ženi. Z njo vred je šel k maši za rajnika in goreče molil za dušni mir njemu in sebi.

Ponoči pa ni mogel spati. Motila ga je nekaka grozna radovednost, ali bo še kaj slišal ali nič več. V mučni razburjenosti je vlekel na ušesa in slastno se vdajal zoprni domišljiji toliko časa, da je res zopet čul znano hojo. Stopil je k oknu in poslušal.

»Gašper, kaj pa je?« se je prebudila zopet žena, ki jo je obšla groza.

»Nič,« je dejal mož, hud, da ga je žena premotila in da ga ima morda za plašljivca.

Morebiti pa kaj sluti in sumi! se je domislil drugega jutra. O, gotovo sumi, ampak skriva in noče povedati. In če je žena takšna, kakšni so šele drugi! Gotovo se vsem čudno zdi, zakaj se ogiblje družbe. V obraz si mu ne upa nihče nič reči; ampak za njegovim hrbtom govore in ovadili ga bodo in tožili in nekega dne pride s puško in bajonetom žandar.

Gašper je bil razburjen in nataknen. Začel je opazovati ljudi; a čim bolj jih je opazoval, tem sumljivejši so se mu zdeli. Če sta se le dva zaupno razgovarjala, ga je obšla misel, da njega opravljata; če je kdo pogledal za njim, se je zadržal, kaj ga gleda. Preveč sem se jim odtegoval, si je dejal; mednje bo treba iti, da ne bodo mislili, da se jih bojim; tako jim najlažje zavežem jezike; naj mi le kdo kaj reče.

Zvečer je šel po dolgem času zopet k Rožmanu, kjer je dobil sorodnika Tetreva. Prišel je Bric s čevlji, prisedel, si podprl glavo s komolcem in gledal Gašperja.

»Kaj me gledaš?« ga je nahrulil Gašper.

»Tako znan se mi zdiš,« je dejal Bric.

»Ali ti je kaj dolg čas po Mihi?«

»Kaj to tebi mar?«

»Mar mi ni veliko; ampak tako sem mislil, ker sta si bila vidva takšna prijatelja.«

»Kaj pa hočeš s tem reči?«

»Jaz? Nič. Samo tako pravim. Ampak kaj si tako hud? Proti meni se ti ne spleča, ker se te nič ne bojim. Glej, kako beži čas! Zdaj teče že šesto leto, odkar je umrl Miha ali prav za prav, odkar so ga ubili. Kaj praviš, kdo bi ga bil?«

»Morda veš ti kaj?« se je jezil Gašper in postavil kupico trdo na mizo. »Saj si se ti tudi pretepal, dokler ti ni Rozala rogov odbila. Ali ti niso možje hoteli vzeti cerkovništva, ker so se bali, da boš začel ljudi iz cerkve metati, kakor si metal fante iz krčme?«

»Dober spomin imaš, Gašper; zato je čudno, da bi bil Miha popolnoma pozabil. Takšna prijatelja! Vedno sta se skupaj tepla ali bila skupaj tepena. Ali je bil tisti oklešček, ki si ga nosil, tvoja ali Mihova smrt?«

»Glej, da tvoja ne bo!« je udaril Gašper ob mizo. »Kaj pa si se prišel prepirat in zabavljat?«

Tetrev in Rožman sta začela miriti. Bric bi se bil rad še prepiral; toda vrata so se

odprla in v pivnico sta stopila njegov Janezek in hčerka Rozalka. Držala sta se za roke, obstala pred očetom in Rozalka je rekla počasi in razločno: »Mama — rekli — domov!«

»Rožman, plačam,« je dejal Bric.

»Ali vidite, kako mu je odbila roge?« se je rogal Gašper.

»Tebe še zmerom lahko pobodem; samo Miha mi je treba omeniti,« se je obračal Bric nazaj, ko sta ga peljala otroka proti domu.

»Govoriti zna vsaka baba,« se je jezil Gašper; »ampak kdor je mož, naj dokaže, kar govori.«

Razgret od vina in jeze je prišel Gašper domov. V sobi je še gorela svetilka in Jerica je sedela pri omreženi postelji svoje hčerke, ki ni mogla zaspiti in je vedno povpraševala, kje je oče in zakaj je bil hud; saj bo vedno pridna, se ne bo nikoli jokala, nič pobila in nobene obleke raztrgala. Deček je že spal pri peči.

»Zakaj nisi v postelji?« je vprašal mož.

»Ne morem spati,« je dejala žena, ne da bi se ozrla.

»Leč pojdi!« je dejal trdo Gašper.

Jerica ga je začudena in nejevoljna pogledala. »Tako pravimo psu,« je dejala užaljena.

»Kaj me tako gledaš?« je zarohnel mož. Mala Jerica je zajokala in se stisnila k materi; deček je planil pokonci in gledal preplašen strmo očeta in mater.

Gašper je upihnil luč, legel in zaspal. Prebudil se je pozno. Pogledal je, če je žena doma, in ljubo mu je bilo, da je ni videl. Kaj ga draži vedno s tem Mihom? Kaj ga gleda tako čudno? Če ga sumničijo in opravljajo drugi, naj bo; ampak žena mora stati na moževi strani.

Šel je tudi sam z doma v gozd, da bi natančno preudaril svoje razmere. Domislil se je namreč, da je v krčmi nepremišljeno govoril, da se je s svojim zagovarjanjem in svojo jezo sam ovajal. Da žena nekaj sluti in Bric nekaj sumi, to je gotovo. Ali naj sam potrdi te slutnje, te sumnje? Čim bolj se bo jezil, tem več bo Bric govoril. Razjeziti je treba človeka, če hočeš, da se zaleti. Torej nič jeze, nič zagovarjanja! V smeh je treba obrniti sumničenje. Kdor se ne zmeni za naganjanje, tega nihče ne draži. Vtis snočnjega večera bo treba zbrisati. Spal je pa vendar dobro in zoper ne-

prijetne misli res ni boljšega pomočka, kot je vino.

Kosilo je bilo prava sedmina. Otroka sta nekaj časa ogovarjala zdaj mater, zdaj očeta; a ker nista dobila odgovora, sta potrta in prestrašena umolknila. Mož in žena sta molčala.

»Kaj me tako grdo gledaš?« je prekinil Gašper molčanje.

»Ali mama grdo gleda?« je vprašala tiho mala Jerica in se stisnila k bratcu. Ta je odkimal: »Ne mama, ata!« in tako srepo je pogledal očeta, da bi bil Gašper lahko spoznal svojo kri.

Jerica si je brisala oči. Prijela je moža za roko in ga prosila, naj odpusti, če ga je morda nevede in nehote razžalila; ni mislila hudo; saj je njegova žalost tudi njena žalost; kar je za enega pretežko, bosta skupno laže nosila; naj ji vendar pove, kaj mu teži srce.

»Teži srce!« se je porogljivo zasmejal Gašper in se iztrgal iz njenih rok. »Tega večnega cikanja sem sit in, ker je doma grdo vreme, pojdem drugam vedrit.«

Jerica je ostala sama, vsa obupana, prepričana, da je grozna slutnja ne vara. In hotela je potolažiti moža, naj si ne dela toliko skrbi zaradi nesrečnega Miha; skesal se je in spovedal že gotovo in dobri Bog odpušča še večje grehe, če vidi, da je človeku v resnici žal; za molitvijo bosta pomagala sebi in rajniku.

Oh, kako bi bila naletela! Zdaj ne preostane drugega ko molče trpeti in ne dramiti spomina, ki je tako rahlo spal.

Gašper je zavil zopet v krčmo. Poleg glavnega razloga, da bi popravil, kar je bil prejšnjega večera z nepremišljeno jezo zagrešil, mu je bil domači prepir nov povod.

Brica, katerega je iskal, ni dobil notri, pač pa starega Križmana, ki je imel hišo onostran potoka, in seveda zopet Tetreva. Prisedel je krčmar, prisedla krčmarica in govorili so o navadnih rečeh.

»Kaj hočemo! Takšna je letina,« je mrmral Križman, ki se ga je bil že precej nalezel.

Ker je Gašper zaman čakal, da bi sprožil kdo drug razgovor, ga je sprožil sam, češ da mu je še vedno hudo za rajnim Mihom.

»V Stegnah so ga ubili,« je dejal Tetreva, »pravijo pa, da hodi nazaj, da straši ponoči na Stegnah.«

»Kaj hočemo! Takšna je letina,« je menil Križman. »Ti, Rožman, ali sem plačal? Pij! Kaj poslušas te čenče!«

»Jaz tudi pravim, da so čenče,« je dejal Gašper.

Rožman pa je začel ugibati, kdo bi bil udaril Miha; govoril je o preiskavi in o Tonetu, ki mu niso mogli nič dokazati.

Gašperja so spreletele različne misli. Da govori Rožman naravnost, se mu je zdelo znamenje, da ne meri nikamor; a sem ter tja je tudi tako čudno poudaril svoje mnenje, kakor bi hotel reči: To govorim za vas, za sebe imam pa svoje misli. In zakaj je le njega gledal? Ali je hotel videti, če bo kaj spremenil lice? Kadar jim zleze vino v lase, bodo odkrito govorili, si je dejal Gašper in pridno nalival. Toda ker je sam tudi pil, se mu ni posrečila preskušnja.

Križmana je spremil domov, da bi morda od njega posebej kaj izvedel, kako govore ljudje, toda mož je samo trdil, da je že takšna letina in naj Bog dá Mihu večni mir in pokoj, dasi ga ta ljudem ni dal. Tako je bil Gašper sedaj ravno tako daleč kakor prejšnjega večera. Slutil je lahko, kar je hotel, vedel pa ni nič; Brica bo moral še čakati, mimogrede seveda, pri Rožmanu. Saj posedanje v krčmi mu je začelo zopet ugajati. Potem veš, da boš spal, spal vso noč, naj se priplazi Miha, od koder hoče. Neprijetno mu je bilo, da se mu je vrnila ta misel; a trmasto jo je zgrabil in držal, nalašč, namenoma držal in proti Stegnam je zavil, da bo vedel Miha, da se ga nič ne boji. Ta pot ga je nekoliko iztreznila; proti domu je pospešil korak in oddahnil si je, ko je zapahnil vrata za seboj. V postelji pa je zopet s trmasto in nasladno grozo poslušal, ali pride Miha ali ne; toda motne misli so mu kmalu prešle v zmedene sanje.

Dругega jutra se je ponosen zavedel svojega poguma, prepričan, da se ničesar več ne boji kakor prej v lepih fantovskih letih. Stožilo se mu je po prejšnjem življenju, ko je veseljačil s tovariši, ko so se ga bali fantje in dekleta gledala za njim.

Tako je postal mladi žagar zopet stari Gašper. Zvečer ga ni obdržala nobena solza, nobena prošnja doma. Pri Rožmanu je oživel.

V soboto pred sv. Martinom je v Št. Vidu semenj. Gašper se je odpeljal takoj po zaj-

trku z doma. Zunaj vasi je naložil starega Križmana in Tetreva, dva sejmarja, ki nista izpuščala rada takih priložnosti; ne zaradi opravkov, ampak iz lepe stare navade.

V Št. Vidu so šli zaradi lepšega najprej po semnju pogledat. Tetreva je povpraševal kmete iz drugih krajev, koliko ceniijo svojo živino; a preden je priklel kak mešetar, se je vedno izgubil. Potem so šli v krmo pit in zabavljat čez slabe čase. Tako so preživeli prijeten dan in se proti večeru odpeljali domov.

Gašperju se je zazdelo, ko je pripodil do domače vasi, da je še žejen in da bi se še rad razgovoril v veseli družbi. Zapeljal je k Rožmanu na dvorišče in velel hlapcu, da ni treba izpregati.

V pivnici je dobil Brica in še nekaj drugih pivcev.

»Bric, cerkev pojdi pometat!« je pozdravil Gašper, da bi prehitel Brica z zabavljanjem.

»Čemu?« je dejal Bric. »Dokler si ti zunaj, ni notri ne blata ne smeti.«

»Kaj pa Miha? Ali še straši po Stegnah?«

»Mislim, da še; sicer bi ti ne hodil tako daleč naokoli. Bo že prišel pote.«

»Ej, Bric, prej bodo prišli tvoji otroci pote.«

»To ni nič hudega,« je dejal Bric. »Mojim otrokom je dolg čas, kadar mene ni doma, ker me imajo radi. Tvoji so pa veseli, če te ne vidijo, ker se te boje kakor živega vraga.«

»O, Gašperček se me nič ne boji. Ta je že skočil vame kakor maček, ko sem nekoč dopovedoval Jeri, kdo je gospodar v hiši.«

»Zato te je pa prišel že tudi župnik opominjat.«

»O, zdaj sva že zopet prijatelja,« se je zasmejal Gašper. »Davi se mi je dobro posrečilo. Stopil sem malo v cerkev in kmalu pride mimo mene — kaj praviš, kdo? Sam naš župnik. Ti ne veš, kako lepo me je pogledal.«

»Hinavec si, Gašper. Grje ravnaš z ženo kakor s psom, potlej greš pa v cerkev. Če si župnika premotil, ali meniš, da boš Boga tudi? Tvoja žena je tako pri kraju, da bo še to zimo umrla.«

»Torej pripravi sveče, Bric, in namaži jarme pri zvonovih, da ne bodo škripali, ko boš zvonil.«

»Ali si kak kristjan?« je porasel Bric. »Tebi se ne smili ne žival ne človek. Če bi bilo v naši vasi toliko mož, kolikor je klobukov, bi tebe iz vsake poštene družbe vrgli. Miha res ni bilo veliko škoda; Jerice bo pa škoda, ki jo boš ti umoril.«

Med tem prepirom je pobiral Rožman steklenice in nože po mizi, ker se je bal, da bo planil Gašper na Brica. Prišla je pa krčmarica in stopila odločno na Bričevo stran.

»Prav imaš, Bric,« je dejala. »Kakor ravnaš ti, Gašper, z ženo, je sramota. Moj mož me še nikoli ni udaril; ti pa hočeš vpeljati to cigansko navado.«

»Plačam,« je dejal Gašper, zelen od jeze, se pridušil in vrgel pet kron na mizo.

Težka sopara je legla na vso družbo. Rožman si je tiho odštel zapitek in porinil ostanek Gašperju nazaj. Gašper je pometel denar na tla.

»Bom pa jaz pobral,« je dejal Tetreva in se sklonil. Ta ni bil nikoli toliko razburjen, da bi izgubil ravnodušno preudarnost.

Rožman je težko čakal, da bi odšel Gašper ali pa Bric. Ta dva pa se nista zmenila za te tihe želje. Gašper je gledal v tla in klet; Bric, ki je imel svoj sitni dan, pa je položil debelo pest na mizo in se rotil, da se še nikoli ni bal Gašperja in se ga nikoli ne bo. Nenadno je vstal Gašper od mize in Bric je srepo uprl vanj oči in stisnil pesti in ustnice, pripravljen, da ga prestreže. Vsi so mislili, da se bosta sprijela. Toda Gašper je zapustil s trdimi koraki pivnico in zaloputnil vrata za seboj.

»Bric, ti si danes težak. Deset centov potegneš,« je dejal Rožman.

»Kaj pa se bojite te kanalje, ki nima nič srca?« je dejal Bric. »Gašper strahuje samo tiste, ki se ga boje.«

Zunaj pa je preklinjal Gašper in kričal na konja, ki si je bil odpel podbradnik. Žival se je tresla in prhala. Ko pa se je sklonil Gašper, da bi nataknil lac, in vpil, naj se konj prestopi, je udarila zbegana in razjarjena žival in zadela gospodarja v trebuh. Gašper se je zganil, skremžil obraz in zlezal v dve gube in si tiščal trebuh. Ves bled je lovil sapo in mrzel pot mu je stopil na obraz. Oprijel se je voza, kakor bi premišljeval, kaj storiti. Vzdignil je nogo, da bi zlezal gor; toda ni šlo; prehudo ga je zbolelo po vsem telesu. Opri-

jemši je lezel nazaj v pivnico. Vsi so se ga ustrašili; tako mrtvaško bled je bil in tako se je opotekal. Sedel je na klop in dejal: »Meni se zdi, da imam dosti.«

»Kaj pa je, Gašper?« je zakričala Rožmanka. »Ali ti je slabo?«

»Konj me je usekal,« je dejal Gašper.

»Za koga naj grem pa sedaj sveče pripravljat in jarme mazat, Gašper? Kaj?« je dejal Bric. »Ali še veš, kaj si rekel?«

»Pusti me, Bric!« je prosil Gašper.

»Takšnega te ne morem pustiti,« je dejal Bric. »Tetrev, primi ga ti na eni strani, jaz pa na drugi, da ga spraviva domov!«

Naložili so Gašperja z velikim naporom na voz in ga odpeljali.

Doma sta bila otroka že v postelji; Jerica je še pospravljala po hiši, ko so ji pripeljali moža. Grozno se ga je prestrašila.

»Konj ga je udaril,« je dejal Bric. Gašper se je silil v smeh, a zastokal je tako bolešno, da se je videlo, kako se sili. Gašperček se je prebudil, se sklonil v postelji, začuden gledal in vprašal, kaj je. Sestrica je spala naprej.

»Mrzle obkladke mu devaj na trebuh, Jerica!« je dejal Bric. »Morebiti mu bo pomagalo. Če le jetra niso poškodovana. Jutri pridem pogledat, kako je.«

Moža sta šla in Jerica je ostala pri bolnem možu. Pripravila je mrzle vode, ovila obkladke in mu ga hotela položiti na boleče mesto; toda Gašper ni pustil.

»Samo pri miru me pusti!« je dejal in zastokal in, ko ga je skušala preprostiti, se je začel jeziti. Tako je bedela Jerica, sama bolehnna, vso noč ob njegovi postelji in poslušala, kako mirno sopeta otroka, kako bolešno vleče sapo Gašper, kako škrtja z zobmi in blebeče v poluspanju nejasne besede. Spreletala jo je groza in mrazilo jo je. Po dolgem, mučnem bedenju je začula prvega petelina. Za njim so se oglašili drugi; oglasila se je živina po hlevih in kmalu so zaškripale tu in tam duri in za tiho nočjo je prihajal glasni dan, ki je pregnal strahove.

Otroka sta se prebudila in mati ju je opominjala, ko ju je oblačila, naj bosta mirna, ker je oče bolan. Plaha sta gledala na očetovo posteljo; približati se ni upal ne sin ne hči. Gašper je zastokal, odprl oči, pogledal po svoji družini in zopet zamežal.

»Kako siv obraz imajo ata!« je dejala hčerka. Sin pa je silil iz sobe.

Dopoldne je prišel bolnika obiskat Bric.

»Slab si, Gašper,« ga je pozdravil in sedel k njegovi postelji. »Takšen si v lice kakor okajen zid. Veš kaj, Gašper? Ne boš dolgo; le meni verjemi. Po gospoda pojdem.«

»Tako daleč pa vendar še nisem,« je dejal s hropečim glasom Gašper, ki ga je bila Bričeva tolažba nekoliko vznemirila.

»Si, si,« je dejal Bric. »Saj ljudje te ne bodo posebno pogrešili, da ti po pravici povem; ampak z Bogom se spravi, da ne boš imel sitnosti na onem svetu! Kaj pa z ljudmi? Zastran mene si lahko brez skrbi. Ti nimaš meni nič odpustiti, jaz tebi nič; midva sva račune sproti poravnavala. Ampak Klančarja bi poklical, Toneta, da si sežeta v roke. Kaj?«

Gašper je nekoliko premišljeval in nazadnje prikimal.

Bric je šel takoj k Tonetu in mu povedal, kako reven je Gašper, kako potrebno bi bilo, da napravi oporoko. »Vidva se pa tudi poravnajta, če vama gre kaj navzkriž.«

Tone je zmignil z rameni, da zaradi sebe nima nič poravnavati; kar se je pa zadolžil Gašper pri ženi, naj mu odpusti žena. Vendar je šel z Bricem.

Tone se je ustrašil Gašperja; tako onemogel, tako mrliču podoben je ležal pred njim. Gledala sta si nekaj časa v oči in Tone je dejal, da mu je hudo, da se je taka nesreča zgodila. »Toda pogum, Gašper! Tak korenjak prenese marsikaj in Bog tudi pomaga, ker se mu otroka smilita.«

Gašper je stisnil ustnice in odkimal. »Midva nisva bila zmerom prijatelja,« je dejal čez nekaj časa in mu podal roko.

»Kaj to!« je dejal Tone. »Jaz sem že zdavnaj vse pozabil.«

»Ali veš, kdo ti je ubil psa?« je začel zopet in pomolčal. »Jaz. Ti si pa obdolžil nekega drugega.«

»To mi je pa res žal,« se je prestrašil Tone. »A tebe nisem nikoli mislil.«

»In potlej so tudi tebe obdolžili,« je vzdihnil Gašper, »tudi to po krivem.«

»Zastran Miha misliš,« je poprijel Bric in Gašper je prikimal. »Kajne, da si ga ti ubil, Gašper?« je silil Bric. »Ali te nisem imel zmerom na sumu? Poglej, Gašper, da se nisem motil!«

»Saj si me tudi zmerom dražil. Ampak nalašč ga nisem in namenjena nisem imel.«

»Rad verjamem, Gašper,« je dejal Bric. »Tako hudoben nisi bil, dasi te ni bilo veliko prida. Zdaj se pa pogovorita vidva sama med seboj!«

Bric je stopil v kuhinjo in dejal: »Ti Jerica, daj mi kos papirja in pero, da bomo nekaj zapisali!«

Jerica je poiskala papir in pero, prepričana, da gre za oporoko; Bric pa je napisal kar zunaj nekaj vrstic in vzel potem vse vkup s seboj v sobo.

»Ti, Gašper, glej, tole sem zapisal,« je pokazal Gašperju list, »da bo imel Tone kaj v rokah, če bi ga še katerikrat obdoli zaradi tebe.«

»Meni ni tega nič treba,« se je branil Tone.

»Vem, da ne,« je menil Bric; »ampak Gašperju je treba, da ne bo kdo zaradi njega trpel. Zmerom je dobro, če ima kdo kaj napisanega v rokah. Ali ni res?«

Gašper je srepo gledal in Toneta je mučil razgovor; Bric se mu je zdel brezobziren, neusmiljen.

»Če ozdraviš, Gašper,« je dejal Bric, ki ni hotel odjenjati, »doboš papir nazaj. Moja moška beseda. Če pa umrješ — in saj veš, da smrt nič ne izbira — ti pa ne more nič škodovati, in tudi potem ga ne poka-

žem nikomur, razen če bi bilo treba rešiti Tonetu dobro ime. Ali ti je tako prav? Kar podpiši, Gašper, da vsaj po smrti ne boš škodoval poštenim ljudem!«

Gašper je temno gledal; a Bric mu je prigovarjal tako ljubeznivo in tako goreče, podložil že tudi desko pod papir in mu stisnil pero v roko, da se Gašper ni mogel več ustavljati.

»No, vidiš, Gašper,« ga je pohvalil Bric. »Reci, če ti ni zdaj laže pri srcu! Če pa hočeš, ti spiševa zdajle še testament, da ga kar podpišeš, tako da bodo vse sitnosti pri kraju.«

»Jutri, jutri,« je stokal Gašper, »če ne bo bolje.«

»Po gospoda pojdem pa vendar,« je tolažil Bric bolnika, ki je odkimaval, češ da se še ne mudi. »Mudi ali ne,« je menil Bric. »Varna pot je najboljša. Potlej si brez skrbi in za tvojo dušo naj se hudič pod nosom obriše. Ali ni res? Spovedal si se tako že nama; ampak odvezati te midva ne moreva.«

Bric je spravil papir s podpisom, Tone je še segel v roko Gašperju in šla sta. Težko mu je bilo pri srcu in tiho se je poslovil od prijatelja, ki se je odpravljal na pot po gospoda.

Preden se je še vrnil Bric z župnikom, je bil Gašper že izdihnil.

Kmet govori Bogu

ALOJZIJ GRADNIK

*Moj srp je rezal Tvoje bilke,
moj znoj je močil Tvoje trte,
večer je, vžgi zvezdá svetilke.*

*Moj molk častil je grozd in travo,
srp, koso, sode, klet in kravo,
zdaj k Tebi so oči uprte.*

*Moj plug oral je Tvoja polja,
Tvoj prst oral je moja lica,
še zate je na mizi žlica.*

*Prisedi, z mano povečerjaj,
potem pa ves svoj dolg izterjaj.
In naj zgodi se Tvoja volja.*

Marija v polju

PAVEL GOLIA

*Marija Sedem žalosti
v kapeli sred poljá sedi.*

*In krvavi iz sedmih ran
Marija v polju noč in dan.*

*Krog nje vse poje, vse cvetè;
prav sama radost nosi se*

*do krvavečega srcá —
Marija se ne nasmehlja.*

*Če ji pa varano deklè
zaupno svojo grud odprè,*

*če pribeži do njenih nog
plač zanemarjenih otrok,*

*preganjanih sirot in vseh,
ki so v teh bežnih zemskih dneh*

*deležni le darov gorjá,
krog Njenih usten zaigra*

*tako neskončno blag izraz,
da vse umolkne tisti čas*

*in da livada in poljé
pretaka z njo vso noč solzé.*

Memento mori

FRANCÉ PREŠEREN

*Dolgost življenja našega je kratka.
Kaj znancev je zasula že lopata!
Odprta noč in dan so groba vrata,
al dneva ne pové nobena pračka.*

*Pred smrtjo ne obvar'je koža gladka,
od nje nas ne odkup'jo kupi zlata,
ne odpodi od nas življenja tata
veselja hrup, ne pevcev pesem sladka.*

*Naj zmisli, kdor slepoto ljubi svéta
in od veselja do veselja leta,
da smrtna žetev vsak dan bolj dozóri.*

*Znabiti, da kdor zdaj vesel prepeva,
v mrtvaškem prtu nam pred koncem dneva
molčé trobental bo: »Memento mori!«*

„Prekvata ovca...“

F. S. FINŽGAR

I

Med Stolom in Belščico me je zatekla strahotna huda ura. Gora vsa v gosti megli, nad meglo svinčenosiv oblak. Iz oblaka ognjeni curki v goro, iz gore treski nazaj v oblak. Prav zares, da se je gora tresla. To-

čo je neslo vprek, da me je bila v obraz, me bila po rokah, da so bile vse rdeče in se je tu in tam pokazala kapljica krvi. Begal sem po planini in iskal bajte ovčarja Nejca. Prav dobro sem vedel zanjo. Drevil sem bržkone petkrat mimo nje in spet nazaj. V megli in toči je nisem mogel zagledati, dokler se nisem zaletel vanjo. Prihujeno sem se skobacal skozi vrata, komaj za dobro ovco visoka.

S pógrada se mi je zarežal ščetinasti obraz.

»Al-al-al te je napralo in nakrišpalo!« je jecjal Nejc, široko zinil in vtaknil v usta zalogaj kruha, z zásko namazanega. In še, ko je hlastno žvečil, se mu je režal obraz v veselem smehu.

Prav gotovo, da bi ga bil najrajši stresel za ušesa, jaz, revež, premočen, premražen, od toče zbičan in od treskov in strel ves preplašen.

»Toliko, da me ni bilo konec,« sem mu potožil.

Nejc spet v smeh: »Je-je-je poudarjalo, poudarjalo — ha-ha-ha. Čaj no, pridenem na ogenj, da se posušiš.«

Naložil je suhljadi na ognjišče, komaj tri pedi široko, pobrskal po žerjavici in podpihal, da je takoj zaprasketalo z veselim plamenom. »Sedaj se pogreji! — Ali si lačen? — Čakaj, lonček mleka pristavim. Zavreto mleko pogreje.«

Ko je Nejc pripravljaval kuho, sem se otresal toče, ki sem jo imel povsod: za vratom, po žepih, na klobuku. In čim bolj sem se sam sebi smilil, bolj se mi je Nejc smejal, dokler mi njegov smeh ni pregnal

vse groze in sem se ob ognju spet razživel. In ko sem se napil še vročega mleka, mi ni bilo več mar ne viharja ne ropota toče po strehi. Le kadar je prav trdo tresčilo in se je Nejc prekrižal — kar z nožem v roki — sem utihnil in se tudi pokrižal.

Ker je bil sedež na ozki klopci trd in nepripraven, sem se presedel k Nejcu na pógrad. Pogledal sem k steni za hrbtom. Vsa bajta je bila namreč v breg vkopana, obložena s surovim zidom, le streha je bila lesena.

Ko sem zagledal tik pógrada luknje v zidu, sem vprašal:

»Nejc, kaj pa bi bilo, če bi iz te luknje ponoči prilezla kača k tebi v vas? Jaz bi si ne upal brez skrbi spati na tem pógradu.«

Ovčar se mi je zasmejal, kakor da bi ga bil na svatovščino povabil, in razodel:

»Včeraj sem takole južinal kakor danes. Škatlo z zásko poleg sebe. Ali jo ne primaha modras iz le-té luknje in kar nad zásko, prekvati prigrajanec!«

In se je spet zasmejal, da se mu je zaletela drobtina in se je nakašljaj do solz.

Kar premikati sem se začel na sedežu in se plašno oziral po luknjah v zidu. Ko se mu je poglel kašelj, sem vprašal: »In ti?«

»Nič. S temle nožem sem čavsnil po njem, da mu je odletela glava, pa sva bila zgovorjena.«

To je bil ovčar Nejc, ki ni poznal druge kletvice kot »prekvata ovca« in se ga je zaradi nje prijel, da so ljudje rekli: Letos pase na Belščici spet »Prekvata ovca«.

Dan se je nagibal, neurje se je sicer poleglo, a lilo je in lilo, da me ni čisto nič mikalo iz bajte.

»Kar tlé boš,« je razsodil Nejc, nataknil krive cokle, kovane z nasekanci, ogrnil čez pleča ovčjo kožo in se ravnal iz bajte: »Moram za družino, da mi je vihra ne vrže na Koroško. Počakaj, kuri in se grej.«

Cokle so zapele in zaropotale po kamnih. Pogledal sem skozi vrata za njim, a ga je že skrila megla.

Ni minila ura, ko se je vrnil. Otresel je klobuk, snel kožo s pleč in jo obesil zunaj bajte pod napušč, izlil iz cokol vodo in ves vesel prilezel skozi duri.

»A-ha-ha, moj zvončar, to ti je gospodar! Tako mi je spravil trop v zavetje, da bi jaz bolje ne bil mogel. Jutri dobi celo pest soli in še pčeto kruha povrhu. Prekvata ovca, da le more imeti tako modrost. Boštjanov je; za božič ga misli zaklati. O, teh kolin se ne pritaknem, rajši klepljem sok na sam sveti dan. No, križ božji, brez skrbi sem; sedaj si pa pristaviva večerjo. Fant, ali ješ kašo?«

»Jem.«

Nejc je prisul v lonec še pol pesti pšena. Skuhala svā, povečerjala, odmolila. Nejc je imel svoj roženkranc. »Ki je za nas z ano žljafu udarjen bil; ki je za nas pet šlafernico dobil; ki je za nas žalostno mater svojo troštal...« In očenaš za očenašem: za duše, ki se po teh gorah vicaajo; za vse, ki so po teh gorah naglo in neprevideno smrt storili...

Po molitvi sem poiskal v torbi — oprtnikov takrat še nismo poznali — čutarico slivovke.

»Ali bi jo, Nejc?«

Segel je po čutarici, z rokavom si obrišal ščetinaste brke in nastavljal.

»Kakor bi bila iz masla kuhana, tako teče,« si je spet otrl ustnice in se smejal.

»Nejc, še, še, če ti je všeč!«

In jo je potegnil, dokler je ni izpraznil.

Zunaj je bila že noč, noč brez zvezd, le burja je žvižgala čez streho. Nejc se je razgovoril, celo jecljati je pozabil. Dokler ni pozno legel na pograd in povabil še mene. Saj mi verjamete, da sem rajši obsedel kar pri ognjišču in premišljal Nejčevo povest.

II

Trdnega gruntarja sin je bil Nejček. Edini sin — sestro Lenko so prikupili šele po šestih letih. In potem jih Bog ni dal več, dasi sta si jih oba, oče in mati, želela: oče še fantov, mati dekličev, da sta se časih kar sporekla: »Čemu dekleta k hiši?« je dokazoval oče; »ali ne veš, da se vselej, kadar se dekle rodi, kmetu vsa hiša potrese.« — »Skopuhar,« se je branila žena, »zavoljo dote se jih tako bojiš in zato, ker se ti nič ne smilim. Kdo mi bo pa kaj pomogel? Tvoji bučmani, kajpada!«

Nejček je rasel kot konoplja. Očeta se

je držal kot klop: z njim za vsako ceno vselej v hlev h konjem, h kravam, v ovčjak, na voz in na njivo, po seno na travnik. In ko ga je preprosil, da je šel petletni z njim v planino, se je vrnil, kakor bi mu zaval. Planina ga je začarala. Prestajal je cele ure na vrtu ob voglu hleva in gledal ter gledal v planino.

»Očka, ali jih vidiš? Ovce!« In je kazal z drobnim prstom v Stol.

»Nič niso ovce, to so skale, Nejček,« mu je oče mimogrede popravljal zmoto. Nejček je vtaknil prst v usta, gledal in gledal in se mu je zdelo, da se skale premikajo, da se ovce pasejo. In je spet očetu, ko se je vračal, zatrjeval: »Očka, so, so! Jarci so! Pasejo se.«

»Nejček, ti si sam jare neumno. No, če boš priden, poneseva jutri ovčarju hrano na Belščico.«

Nejček je široko zinil, oči so mu začarele, od veselja je začel poskakovati kot srborit kozliček, stekel pred ognjišče k materi in kričal: »V planino, v planino!«

»Vsega fanta boš zbegal s to planino,« se je hudovala mati na očeta in brskala z burklami po peči. »Ali nam ga boš za ovčarja zredil?«

»Dober ovčar, dober gospodar,« ji je popravljal jezo oče.

Ponoči se je Nejček od nestrpnosti prebujal in klical očeta v strahu, da bi mu ne ušel.

»Vidiš, kaj si naredil iz fanta,« je mati tihoma oponesla očetu. »Kako je nemiren. Še božjast se ga lahko loti.«

Oče ni odgovarjal; zastavil je novo smrčo in spal.

Ob prvem petelinjem petju je oče vstal. »Kar poleži,« je božal ženo Lenko. »Sam si skuham.«

Lenka je hotela kvišku, pa jo je mož Jernej rahlo potisnil nazaj, ji popravil odejo in odšel. Nejčka ni klical. Toda fant je bil pri priči iz postelje in, preden je pod ponvijo zagorelo, je bil že pri očetu. Ko je oče vsul moko za žgance, je odšel v hlev, Nejček je pa prilagal na ogenj in strašno imenitno se mu je zdelo. Nakosila sta se. Nejček je pri vsaki žlici občudoval kosilo: »Mm, mm, so dobri!« Saj jih je res prav za prav sam skuhal.

Nato sta jo mahnila proti Zavrhu. Nejček je klopotal z drobnimi coklicami za očetom. Prav nič ni zaostajal, še prehiteval

ga je, da ga je oče moral pohvaliti: »Dobrega parklja si, kar nalašč za v goro.«

Potoma mu je oče razlagal sto in sto reči: ko je srnjak zalajal, ko se je sova oglasila, ko jima je veter pihal v prsi, da je to znamenje lepega vremena; ko sta šla mimo krive leske, mu je povedal, da je na njej bil modras in je pičil Durgeljčevega Anžeta, ki je brez maše šel v nedeljo brat lešnike; ko sta šla po brvi čez deroči potok, mu je velel, da ne sme nikdar v vodo gledati, ampak naravnost predse na sredo brvi, da se mu ne zvrti v glavi in ne čmokne v hudournik. Nejček je pil očeto vo modrost in poslušal, da so mu stali tanki uhlji kot mlademu zajčku.

Zvečer tistega dne se je oče vrnil — brez fanta. Mati, ki ju je čakovala na pragu, je Nejčka takoj pogrešila.

»Kje imaš fanta?«

»Ga ni,« je oče hladno odgovoril.

»Marija, pa se mu ni kaj primerilo!«

»Oj ti strašljiva revica, le kaj bi se mu primerilo! Pri Urhu sem ga pustil, v planini.«

Mati pa huda, kar se je dalo. Na jok ji je šlo od jeze in bojazni.

»Lepo ravnaš. Takega fantka puščaš tujim ljudem. In v planini! Da se kam prekucne, polomi, ubije. Če ti nisi trapast, ne vem, kdo bi bil.«

Zasukala se je na pragu in ni hotela poslušati, ko ji je Jernej razlagal, da ga je na mile reči prosil, da mu ni mogel odbiti in da je pri ovčarju Urhu kar najbolje spravljen in da se za dva dni vrne z Urhom, ko pride po sol za jarce.

Vse ni nič zaleglo. Sprta sta bila, dokler ni privriskal fant domov in ji ponudil šopka rož, ki sta jih natrgala z Urhom. Ta je za vse vedel: kje so najlepše planike, kje dehtive murke, kje zlate pogačice, rdeči sleč in Petrov ključek.

Tako je rasel Nejček v Nejca. Moči planine so ga prevzele. Ko je bil že tak, da je očetu vodil pri oranju, se je kajkrat zastrmel v planine, da je na vse pozabil in ga je moral oče zgrda spraviti k zavesti: »Zijalo, pazi na konje!« In če je bilo v vasi komu treba ponesti brašno ovčarju v planino, vsak koj po Nejca. In je bilo treba tretjiniti ali potepéniti čredniku, spet so prosili za Nejca. Mati se je upirala, češ saj ima doma delo in tudi lepo ni, da gruntarski sin za druge tretjini in pase.

Oče se ni ustavljal. Bolje je, da je v planini, kakor bi se potepal z drugimi pókavci po vasi.

In zares je bil Nejc tudi doma pri delu kar imeniten. Ko mu je oče izročil plug, ko je pregledoval koso, kako jo je sklepal in kako zastavil v travo, se mu je samo od sebe smejalo in tiho je hvalil Boga, da mu je dal sina, ki bo gospodar, kakor ga je za tako zemljo treba. Res je bil Nejc še vedno posebno srečen, kadar je po ves teden drvaril pod planino, kadar je prišla nanj srenjska vrsta, da je pasel konje, da je čredniku tretjinit. Sestra Lenka se je norčevala iz njega. Ta ni bila za v planino. Komaj da je vedela, kje je. Toda na polje vsa mrtva. Ni bilo srpa v srenji, ki bi jo bil prekosil, ne grabljice, ki bi jo prehitela, in tudi cep ni zlepa komu pel kot njej. In kaj šele trlica in kolovrat! Ljudje so blagrovali mater, ki jo je rodila, in hišo, kamor pride za nevesto.

Oče in mati sta si ob takih otrocih zares oddahnili. Da bi bil le oče kdaj šel po drva, po hlode v Zavrh! Kaj še. Nejc se je igral s težo. Vozaril in tovoril je vse sam za dom in tudi bajtarjem je kaj rad pomogel s konjem in vozom.

Ko pa je tako hodil v gozde, je nekega dne došel šmonovo Marjanico, ki je tudi šla po hlode. Prisedel je na njen voz.

»Kar sama? Kje je Matevž?«

»Noga ga boli.«

»Ali boš mogla naložiti? Tisti trklji so presneti glavači.«

»No, no, kaj pa misliš? Tako se mi bodo zvalili na voz — kar sami od sebe. Znati moraš.«

»Saj ti bom pomagal.«

»Čeprav ne,« se mu je prevzetno zahvalila.

»Ti bom pa svetil in poslušal, kako jim boš žvižgala na oplene.«

»Je kazno, da boš tako grd.«

»Če se ti ponujam, me ne maraš, če te ubogam, me grdiš.«

»O, Nejc, ti si pravi!« ga je predirno pogledala s sinjimi očmi. »Hi, Fuksa!«

»Vaša Fuksa celó našo Muro poseka, takšno grivo ima! Komat je tudi čisto nov; kobili se na belo grivo posebno poda, ker je z rdečim podložen. Menda so ga nalašč zate naredili. Da se bolj postaviš.«

»Ho, če se nimam s čim drugim postaviti, naj kar obsedim.« Spet ga je pogle-

dala, da je Nejcu kar zagomazelo pri srcu in se je nevede prijel za ročico.

»Je-ha! Počakaj, Fuksa,« je velela Marjanica in skočila z voza. »Tu je že preveč klanca, da bi naju vozila.«

Tudi Nejc je skočil z voza. Prijela sta se vsak za ročico in šla ob vozu. Nejc ni bil fant, ki bi mu bil jezik prirasel, toda ob Marjanici je bil neroden, da ga je bilo sram.

Prišla sta do hlodov — čisto blizu skupaj so bili Šmonovi in Jernejevi. Ko sta vrgla konjem zobjanje, sta pripravila vozé.

»Dajva najprej tvoje, Marjanica. Bolj tršati so.«

Ko je Nejc videl, kako je dekleta zasedla cepin v hlod, ga pretegnila, da ji je rdečica podplula vse lice, je kar obstal. In ko je pripravljala rkelj, da po njem zavali hlod na voz, je Nejc zgrabil hlod pri koncu, ga dvignil in treščil na voz, da je vse zapokalo. Postaviti se je hotel pred njo.

»Nehaj, saj mi boš voz strl!« ga je ozmerjala Marjanica; Nejc je pa v njenem smehu in njenih očeh dobro videl, kako ji je všeč.

Ko sta naložila, sta napojila konje, sedla in še sama zagriznila. Nejc bi za sólo velikonočno kosilo ne bil dal te skromne južine, ko je sedel tik Marjanice.

Nato sta zasadila vsak svoj cepin v hlod vrh voza in odpeljala. Vozila sta prav do doma drug za drugim. Seveda Marjanica z rdeče obroblijenim komatom spredaj.

In sta vozarila še in še, dokler niso skladi hlodov skopneli. Nejc bi si bil želel te kope hlodov visoke do vrha Stola. Menda Marjanica tudi.

Pri zadnji vožnji sta si zelo želela snega, majčkeno je že naletavalo, da bi šla s sanmi više, gor v sredo Stola.

»Prekvata reč, to je vožnja, Marjanica,« je počil Nejc z bičem. »Kar pokadi se in smo na dnu!«

A snega dolgo ni hotelo biti. Nejcu pa dolg čas. Zato ga je vsaka pot zanesla mimo Šmonovih in kar bal se je, da bi se bratova noga prehitro pozdravila.

»Le pestuj nogo, da se ti ne povrne,« je učil brata. »Bova že z Marjanico potegnili tiste repe izpod Stola. Kajne, Marjanica?«

»Seveda jih bova,« se mu je smejala, da so se ji ob ognjiščnem ognju blesteli zobje in ji žarele oči.

Ko sta se Šmonka in Jernejka dobili, sta si kar povedali: Naš in vaša sta venomer skupaj.

In obe sta rekli, da je kar prav tako in da bo za obe hiši kakor nalašč, če se vzameta.

Materinske oči so več videle kakor oba mlada skupaj. Nejc ni še nikoli fantoval, o Marjanici pa so trdili fantje, ki so kakó voglarili okrog hiše, da se ji vidi previsoko na tla — prevzetnici.

III

Tisto leto je sneg odlašal in odlašal.

Zelen božič so imeli. Nejc je jezno pogledoval v Stol in težko čakal snega. Šele o Kraljih se je do dobrega zmračilo, zemlja je bila zmrzla, drobno se je začelo usipati izpod neba, dokler se ni strnilo v gost metej.

Nejc si je mel roke od veselja in jo naglo potegnil k Šmonovim, kakor bi tam ne vedeli, da gre sneg. In razlagal je Marjanici, kakor bi bil kdo ve kako star vozar, kako bo šlo na rtičih čez Kopišče, mimo Mrzlega studenca, čez Knežo in od tam kar ob Njivicah v dolino. Nič po poti. Tako v živo se je razbesedil, da mu je čedra sproti ugašala in mu je Marjanica obetala, da mora prinesiti naročaj trsak, ko jih je za ta tobak toliko že posmodil.

Tri dni je padalo, nato se je zvedrilo. Vsi, ki so imeli drva in les pod Stolom, so napregli. Seveda Nejc in Marjanica tudi. Prvi dan, ko ni bilo še potirano, so konje menjavali, da ni gazil na celo samo prvi. Drugi dan je bila pot že kar za veselje.

Nejc je Marjanico učil. Zakaj po takem res še ni vozila. Vse ji je povedal: kako nabij hlode, kako prikleni še enega zad, kako pripravi zaverilnike pod krivine, kdaj lahko sede na voz in kje ne sme.

Naložila sta in odpeljala. Dekle je cvelo v soncu in hladu, ki je rezal v lica. Nejc bi jo bil najrajši utrgal in dejal za klobuk, taka roža se mu je zdela. Seveda sta srečno in srečna pripeljala domov.

Vtem ko sta že tretjič šla v planino po les, sta gospodarja Jernejec in Jernejka snovala nekaj posebnega.

»Lej, ljuba moja, ali veš, kaj bom naredil?«

»No, kaj?«

»Nejcu bom izročil.«

»Prezgodaj,« se je začudila mati.

»Nič prezgodaj. Viš, kako sem ves trhel. Ne bom dolgo, kar čutim.«

Žena si je obrisala oči, oba sta pomolčala.

»Nejc je kar dober, da prevzame. Bolje pa je, da mu še nekaj časa kaj svetujem, kakor bi kar zviška padel v gospodarstvo.«

»Kakor veš,« je tiho rekla žena. »Samo, kako pa bo, če se koj oženi. Saj veš, za Šmonovo ga je sam ogenj.«

»Kakor in kadar hoče. Boljše mu ne moreva zaželeti. Zato sem tako sklenil: jutri imam opravke v Radovljici. S fantom se potegneva dol in mu izročim. Za naju bom že poskrbel, ne boj se.«

Ko so zvečer Nejcu povedali, kam in zakaj pojdeti z očetom v Radovljico, se je upiral in branil ves nemiren: »Počakajte, saj se ne mudi tolikanj, da vsaj še ta drva potegnem s planine; ko je taka pot. Ne bo dolgo.«

»A drva ti ne uidejo,« je menil oče in mati je dodala: »Snega bo še tudi dovolj. Zima nikoli ne prizanese.«

Nejc se je še branil, dokler ni strahoma omenil Marjanice, češ kar sama bo vozila.

»Sama? Beži, beži! Saj je vsa vas v Stolu. Ne bo je lisica pojedla!«

Nejc je spoznal, da je vsak upor odveč. Vdal se je. Po večerji se je pa neopazen izmuznil in skočil k Šmonovim. Moral je povedati, da pelje očeta v Radovljico in da ne more po drva.

Marjanica ga je spremila na prag. Tam jo je Nejc potegnil za rokav, da je stopila za njim. Nagnil se je do ušes in ji pošepetal:

»Veš, zakaj greva z očetom v mesto? Izročijo mi!« Čutil je, da je Marjanica vsa vztrepetala; on pa jo je trdo stisnil za roko, se nagnil k njej in jo poljubil — prvič v življenju. Nato je zbežal domov in v hlev, si žvižgal in pel, da sta še konja začela hrzati in kopati s kopiti.

Oče in sin sta se vračala šele na noč domov. Oba sta bila kar židane volje. Nejc je potoma sklenil, da bo kar tak, praznje oblečen, šinil za hip k Marjanici in vsem povedal: Sedaj sem pa gospodar.

Ko sta privozila do vasi, sta opazila, da okrog Šmonovih hodijo ljudje z lučmi.

»Kako živinče, jim je napadlo,« je sodil

oče. Nejc ni odgovoril. Stisnilo ga je za srce, da je švrknil po kobili in pognal v dir. Prvi ju je srečal grobar.

»Hoj — stojta! Nesreča, da vsa vas joka! — Marjanica se je ubila. Šmonova.«

Nejc je postal trd od groze. Vrgel je vajete očetu, planil s sank in drvel k Šmonovim. Niso ga pustili v hišo. Žene so mrtvo preoblečile in umivale. Nejc je bil blede kot zid, tresel se je, da se je moral prijeti za bangarje, sicer bi bil omahnil. Matevž je prišel ob palici iz čumnate, objel Nejca in zajokal:

»Da bi bil ti zraven, nikoli bi ne bilo tega.«

In vozarji, ki so mrtvo pripeljali, so povedali:

»Na klancu vrh Kneže je prepozno skušila podtakniti zaverilnike. Sani so kobilo že premagale in jo pahnile. Marjanica je planila na hlode — in kar pokadilo se je za vozom. 'Bog in sveti križ božji,' smo vsi hkrati vzdihnili, tako smo se ustrašili. Pustili smo konje in tekli za njo. Na, pri tisti skali, saj veš, sani razbite, kobila vznak v grmovju, Marjanica v snegu vsa v krvi. Ob skalo jo je vrglo in se je ubila.«

Nejc je iskal sape, hlipal je in zbežal, zbežal domov in doma začel jokati, da ga ni bilo moč utolažiti. Z glavo je bil ob steno in govoril in govoril: jaz sem jo ubil, jaz, jaz — ko je šla brez mene... Oče in mati sta ga vso noč stražila v strahu, da se mu zmede in si še sam kaj naredi. Vse besede tolažbe so bile zaman. Ves čas, ko je ležala na mrtvaškem odru, se ni dotaknil ne jedi ne pijače. Buljil je predse, molčal, pa spet začel prejokovati ves obupan ure in ure. In ko so jo odnesli in pokopali, je spoznal, da mu je grob zasul vse: grunt in veselje in življenje, vse. Umolknil je, se pogreznil sam vase, delal kot stroj in bil najrajši v hlevu pri ovcah, ki jim je edinim razkladal, kako je nesrečen, odkar je ni več.

IV

Pomlad je prišla. Srenjski župan je velel v srenjo, da si izberejo ovčarja. Nejc, gospodar, je seveda tudi prišel. Ko so reševali in reševali, koga bi udinjali, se je ponudil Nejc.

Vsi so ostrmeli. Župan sam je vprašal: »Ali se ti meša? Gospodar si.« Nejc pa ni odlegel. Možje srenjani so se spogledovali,

dokler ni župan odločil: »Teden dni je pogodba odprta. Za obe plati. Danes teden pa je spet srenja. Pojdimo!«

Ves teden in po vsej fari se je govorilo samo o Nejcu. Oče ga je pregovarjal, mati je prejkovala cele dni — Nejc je gonil svojo: »Nočem grunta. Lenčkin naj bo, meni pa kót.«

Nazadnje je oče odnehal in skušal potolažiti mater, češ naj gre za eno leto, da preboli. Bomo že kako.

Nejc je bil pri drugem srenjskem zboru sprejet in najet za ovčarja na Belščici. Očetovo upanje ni obrodilo. Mož je legel v grob, Nejc je bil ovčar, gruntarica pa sestra Lenčka.

Šele lani sem se domislil, da zapišem to povest o ovčarju — »Prekvati ovci«. Nekega večera sem se zamudil v naših gorah. Trda tema je bila, ko sem jo kresal proti domu. Ves zamišljen sem hodil prav zlagoma. Kar se mi vrhu poraslega hribca posveti izza grma ogenj. Ustrašil sem se in obstal. »Kdo je?« sem zaklical. — Vse tiho. — Ogenj je previdno plapolal, čisto tiho, z višnjevim žarom. Groza me je ho-

tela popasti. Tipal sem po nožu in se oprezno bližal. »Kdo je?« viknem že dosti blizu. Tiho, vse tiho. Le rahel veter je potegnil, ogenj je zanihal in spet še bolj živo zagorel. Dobro dolgo sem stal in prisluškoval, dokler si nisem zbral vsega poguma in šel oprezno naravnost proti ognju.

Štor, trhel štor se je svetil tako čudovito, da kaj takega nisem še videl. Odkrhnil sem mu dobršen kos in gorel mi je v roki in svetil kot luč, da sem videl stezo pred seboj. Ko se ozrem, pa je žar osvetlil nagnjeno znamenje, na katerem je bila od dežja in sonca zelo izprana slika: Razklano drevo, strela iz neba, pod njo nekdo sredi ovac.

»Nejc!« sem skoraj vzkliknil, posvetil s trholo lučjo do podobne, snel klobuk in molil.

Nato sem sedel pod revno znamenje. Spomnil sem se vsega. Tu je Nejca ubila strela sredi ovčá. Pet jih je ležalo na njem, on pa je imel dvignjeno roko in palec na čelu — za križ pripravljen.

Zvezde so trepetale, potok v strugi je pel, Nejcu ovčarju pa je planina žgala večno luč.

Molitvenik

SEVERIN ŠALI

*Izdan že davno v starem pravopisi,
prebiran bil je že od treh rodov.
Na listih nosi mašni blagoslov,
držijo se ga mnogih rok odtisi.*

*Da bi spolnile se želje o sreči,
so ustnice iz črk Boga prosile,
pečkrat oči so se po njem solzile,
beroč molitbe ob mrtvaški sveči.*

*Rad vedno znova jemljem ga s police,
zbledel je že v vezavi in obrezi.
V njem je podobica, spominček z Brezij,
kjer Sin je v varstvu Milostne Kraljice.*

*Pod njo okorno pisana obljuba,
podkrižana za večnost ko s pečati.
Na njej pustila mi je rajnca mati
zaužno vdanost svojega poljuba.*

Čemu se vračam

ANTON VODNIK

Čemu se vedno v sanjah vračam
v domačo vas, ko večer gori
v daljavi, ko se odpira
kakor zlata dver —
ko na sredo potja dim diši,
ko v mraku voda štropota,
ko se v drevju veter umiri
in cvetje češenj
na mojo pot sneži ...

Čemu se vedno v sanjah vračam
na domača polja, kamor spomladi
od vseh strani vetrovi prihajajo,
šotore višnjeve razpenjajo —
za jagredi na mokre travnike
s prečudnimi rožami,
ki me v srcu bolijo
kakor smehljaji žalostnih angelov —
k modrim studencem,
ki v njih
se nepozabljivo oblaki zrcalijo ...

Čemu se vedno v sanjah vračam
na domače dvorišče, med skednje in hleve,
kjer odano sope živina v temi —
potem se kakor naskrivaj
postavim v vaš molčeči krog,
očetje mrtvi. Izpregli ste konje in vole
in sredi neke jesenske noči
postali vse težji in težji
in kakor sad ste legli
v božje shrambe in kleti — —

Amerikanci

NARTE VELIKONJA

Kako jih je čakal! Prihajali so iz Amerike na obisk. Po dolgih letih. Sin, ki je bil še deček, ko je odšel s stricem, snaha Američanka, ki je nosila klobuk, trije otroci, podobni očetu kakor krajcarkrajcarju. Vstal je, držeč v eni roki

sliko, v drugi pismo, v katerem je sin pisal, da pridejo. Pridejo! Eden je šel in vrača se jih pet. Pisali so, da se pripeljejo. Pripeljejo kakor velika gospoda! V resnici mu je bilo tesno pri srcu. Kaj bodo rekli njemu, starcu, kaj bo rekla snaha Američanka njemu in hiši in vasi. Vsega dobrega je vajena v daljnem velikem mestu in bo prišla na kmete in se ji ne bo znal prav obrniti! Nerodno se mu je zdelo in prestopical se je vrh hriba in čakal voza; skoraj bi se bil vrnil, da bi jih čakal doma, da bi ne padalo tako v oči, kako jih pričakuje.

Sonce je stalo že precej nizko nad Čavnom in velike sence so se počasi plazile v nasprotno reber.

Starec je napenjal oči, da bi kje uzrl voz na cesti, ki se je spenjal v ridah na gorsko planoto. Na cesti so šli obloženi vozovi z lesom nizdol, dva voza sena sta se počasi pomikala navzgor, avtomobil je prašil in obiral ride in doline, kakor da drvi po steklu, le voza, voza ni bilo na cesti nobenega.

»Morda pa so bili trudni in ne pridejo nočoj!« je ugibal. »Kako si nepočakljiv in nestrpen!« se je karal. »Trudni so in zvečer se ne bodo vozili.« Ozrl se je na cesto, avtomobil je že davno izginil na planoti nad rebrijo in goličavo proti gozdu, voza, ki ga je pričakoval, ni bilo od nikoder.

Že se je dvignil, da bi se vrnil, ko je prisopihal in skoraj padel čez ozidek Tonček, najstarejši sin sina gospodarja.

»So že prišli!« je dahnil v eni sapi. »So že tu! Vsi!«

»Ali so prišli peš?«

»Ne!« si je obrisal fant z rokavom potno čelo.

»Nobenega voza nisem videl!«

»Z avtomobilom!«

»Z avtomobilom!« je ponovil starec. »Vidiš, da nisem pomislil!« Skoraj sram ga je bilo in vse ga je zadelo prvi hip neprijetno. Pa ni pomislil! Mimo jih je pustil in ni ga bilo doma, ko so prišli. Iskali so ga, oči so vprašale, kje je, on se jim je umaknil in ga ni bilo. Vprašali so na glas in ga ni bilo. Nič več ni tako, kakor bi moralo biti. Čisto drugače je, če ga pričakaš, kakor pa, da te ni, ko se te vsi nadejajo. Za tisti prvi hip gre, za tisti neprecenljivi prvi hip. Tako pa je vsem nerodno. Vprašajo najprej oči in potem beseda — in tega, ki ga iščejo, ni. Nerodno mu je bilo, ko je pomislil, da se bo moral opravičiti. Tistim vnukom Amerikancem in snahi, ki je vajena, da gre vse gladko. Opravičevati pri snidenju, ki mora biti brez vseh neprijetnosti. Zavedal se je, da pri stvari nekaj ni prav. Ni prav. Da, ni prav!

Počasi, molče in mrko razmišljajoč je stopal navzdol na cesto in nerodno sram ga je bilo. Stvar ni bila, kakršna bi morala biti. Kakor bi lovil zajca in ubiješ mačko. In te vsa družba vidi.

Ni še končal svojih misli in ni še stopil na cesto, ko je puhal pod njim avtomobil. Ustavil se je in preden se je starec zavedel, je stal pred njim sin Amerikanec.

»Kar naložili vas bomo, da ne boste hodili!« je valil po ustih z nedomačim glasom in krepko poljubil očeta.

»Čakaj, čakaj, da si te ogledam!« se je v prvem razburjenju in presenečenju stisnil starec, ki mu je bilo poljubljanje nekam nerodno. »Čakaj, kakšen si! Cel gospod si. Niti spoznal bi te ne!«

Sin se je smejal, potisnil ga v voz in zdrdrali so proti domu.

»Da si se pripeljal z avtomobilom!« je začel oče. »Mislim sem, da kočija —«

»Pri nas vse z avtomobilom!« je samozavestno poudaril sin. »Konji so prepočasni!«

»Da, da, prepočasni!« je kimal starec in se počasi domišljal, kako je sin prav za

prav vso stvar imenitno speljal. Nič se mu ni treba opravičevati in prvič v življenju se vozi s sinom Amerikancem v avtomobilu. Da, s sinom, ki je prišel iz Amerike! Ponovil si je to misel in nevolja je kopnela iz njegovega srca. Rad bi bil še vprašal po snahi in vnukih, pa so se že ustavili.

Družba je sedela pri mizi pred hišo. Snaha je imela pristrižene lase in svilene nogavice in kratko obleko. V hipu jo je premeril njegov pogled. Otroci so čebljali okoli nje nerazumljive besede.

»Dober dan!« ji je nekam nerodno ponudil roko. Bolj je bil v zadregi nego pri izpraševanju.

Snaha se je glasno nasmejala in zmajala z glavo. Rekla je nekaj, česar ni razumel. Nato so se usuli okoli njega otroci, prožili mu roko in žuboreli v neznanih glasovih.

»Dober dan, dober dan!« jim je segal v roko in otroci so pomavljali:

»Toper tam, toper tam!«

»Kako ti je ime?« je vprašal zadnjega, petletnega kodrolaščka, ki so se mu nasmihala lica in očke od žive razigranosti.

Otrok je čudno zastrmel vanj, v zadregi pogledal očeta in mater in se na glas zasmejal.

»Ne razume vas!« je dejal sin in nekaj rekel otroku. »Ne razume vas!«

Otrok pa je prikimal in pogledal dedu v oči; čudno usmiljenje in opravičilo je bilo v njegovem pogledu.

»Tom!«

»Tom, pravi,« je tolmačil. »Ne razume vas!«

»Da ne razumejo po naše?« se je zgrozil oče. Tesno mu je leglo okoli srca. »Da ta tvoj rod ne razume več po naše? Kako naj se razumem z njimi starec, kako ti z menoj, če ne znajo po naše!« je hitel v nerazumljivi bolečini. V prvem hipu mu je bilo jasno, da je med tem žuborečim življenjem in njim starcem nepremostljiv prepad, na katerega ni mislil.

Sin se je smehljajal in očitno v čudnem veselju stvar pripovedoval ženi, ki se je tudi smejala.

Očeta je ta smeh razdražil. »In vama je to smešno!« je poudaril. »Vama je to smešno. Stojim tu med malimi kakor koklja, ki je izvalila piščance in race in so ji race, del zaroda, ušle v vodo. In ljudje stojijo na bregu in se ji smejejo!«

Čutil je, da so mu storili nepopravljivo krivico in bil je nesrečen, nesrečen v globini svojega srca.

»Da me zdaj tile otročiči, moja kri, ne razumejo!«

Sin se je ob teh besedah zresnil, kakor da ga je zbedel v srce, in ves v zadregi stopil k očetu.

»Pa ne mislite resno!«

Oče se je zravnal in bruhnil ves besen od strašne užaljenosti in bolečine:

»Vama je to šala: tebi in ženi, ampak da sta meni to storila —«

Starec se je krivil od bolečine, ki mu je grabila srce. Čutil se je osmešenega, strašno osamljenega in za nekaj, nekaj, česar se je vnaprej veselil, opeharjenega. Da so mu odtujili otroke! Da se ne more pogovarjati z njimi! O vsem. O očetu in materi in Ameriki in vsem. Za maline je vedel in jih čuval zanje, za lešnike, za jazbino in divje golobe in polšino v stari bukvi in vse —

»Glejte, oče,« se je opravičeval sin, »glejte, saj znajo angleški. Jezik, ki obvlada ves svet. Povsod ga govore! Kamor pridejo, jih razumejo —«

»Samo jaz ne!« je trpko pripomnil starec.

»To je res — ampak to je za nekaj dni. Potem pa, zunaj v svetu, bodo govorili angleški. To jim bo koristilo v življenju!«

»V življenju! Da. Ampak na to, da z menoj ne bodo mogli govoriti, s tvojim očetom, na to nisi pomislil. Kako naj jim povem, kaj je polh. Da, kaj je polh!«

»Oh, ne bodite vendar sitni!« se je vmešal najstarejši sin, gospodar. »Čisto otročji —«

»Da, otročji!« je pograbil besedo. »Otročji. Prav to. Na to ni nihče pomislil, da se ne bom razumel z otroki. Otroci z otroki. In da se ti ne bodo razumeli,« je kazal na domače bosopete zamazance, »tudi ni nihče pomislil. Name nisi mislil pri svojih otrocih, zatajil si me pred njimi. In zdaj sem koklja z mešanim rodом in stojim na bregu, ko so mi ušle račke v vodo in ne morem svoji krvi povedati, kaj je polh!«

Starec je ves beden in žalosten opletal pred sinom, ki ga je začudeno zrl in ni doumel njegove bolečine.

»Da se bodo zgovarjali s celim svetom, si poskrbel, da bi meni in vsem tem rekli

besedo po naše, na to nisi mislil. O, na to nisi mislil. Kakor nisi mislil, da ne bom čakal avtomobila, kakor si na vse drugo, kar je naše, pozabil in niti sam ne veš več, kaj je polh!»

In preden so se zavedeli, je pograbil Tončka za roko, obrnil se žalosten in potrt v dno duše.

»Pojdiva' — midva se bova razumela!«

In sta šla po ozki stezi čez hribček po

gazi skozi rumeno pšenico. Tonček je drobil med stebli, starcu pa so se igrali v vetru dolgi sivi kodri na tilniku.

»Ti boš zmerom name mislil!« je stisnil roko vnuku, da ga je zbolelo.

»Bom, oče!« je zvesto in vdano drobil ob njem bodoči gospodar. »Bom, oče!«

In kakor prisega je leglo vnuku v dušo, vnuku, ki je hodil med domačimi hišami, ki je drobil skozi domačo pšenico.

Vikrče

LILI NOVY

*se duša, utrujena ptica brez gnezda,
mi v sanje, kot v vrbove veje, spusti.*

*Iskala sem ob vodi kraj,
kjer sem kopala se nekdej.
Ni skale ne zaliva več,
razrasel se je grm bodeč.*

*Samo ko se Šava skrivnostno svetlika,
ortinci skoz nočno tišino pojó,
pokaže se skale nekdanja oblika
in mali zaliv je še zmerom pod njo.*

*Ni hoste z jaso ne poti,
kotanje z mehkim mahom ni,
kjer kot otrok ležala sem,
vsak list, vsak šum poznala sem.*

*Samo ko razliva iz sklede srebrne
niz Šmarno goro se v dolino srebro,
se drevje prijateljsko k meni povrne
in praprot mi skrije dekliško telo.*

*Prezidana je hiša vsa
in lipa je posekana,
nikjer ni lope s trtami,
Dianin kip več ne stoji.*

*Samo ko nad staro cipreso se v vence
povežejo zvezde iz davnih noči,
zagledam na rtu jih, ljubljene sence,
in lipe sedmero vrhov zašumi.*

*Nikoder nisem več doma,
nikamor več navezana,
sem kakor veter, kot oblak,
ki mu je svod posod enak.*

*Samo ko se v zraku modrina že taja
in zarja za Savo rumeno blede,
takrat se krajina prebuja in vstaja,
domača krajina, katere več ni.*

*Hitreje se premika čas,
hitreje ga preživiljam jaz.
Ta čas je kakor oster plug,
zemljé obraz je tuj in drug.*

*Samo ko visoko zaneti se zvezda,
pod sinjim oblakom pa veter zaspi,*

Peklenski napredek

RADO MURNIK

Imenitno zakurjena zbornica peklenska je nocoj vsa mrgolela radovednih hudičev. Na okusno okrašeni galeriji je sedelo poleg časnika in slavnih mož v frakih vse polno dražestnih dam iz najboljših krogov v lahnih pisanih

oblekah, med njimi tudi Satanova stara mati in teta, obedve jako grdi in jako močno parfimirani.

Vse je mrmralo, šepetalo, vpraševalo in ugibalo, kako je rešil gospod Antikrist svojo nalogo. Govorili so, da se je vrnil pred tremi tedni z zemlje v pekel, da ga pa Satan ni sprejel posebno milostivo. Vendar nihče ni vedel nič gotovega.

Točno, kakor je to sploh ustarana navada kraljem in knezom, je vstopil veliki in debeli absolutist, strašni Satan z obilnim spremstvom. Ko bi trenil, je zavladala tihota. Vsi so se vzdignili in skrili cigarete za hrbti. Počasi je korakal in oblastno. Na mesnatem vratu je nosil debelo glavo z zabuhlim obrazom, nizkim čelom, velikim zakrivljenim nosom s širokima nosnicama in dolgimi dolgimi brki. Majhne vdrti oči so mu buljile na pol neusmiljeno na pol dolgočasno po zbornici. Debela spodnja ustnica mu je visela navzdol in kazala vrsto izborno plombiranih zob. Na kravjem repu je vlačil trdno privezan zvonec, devet kil težak. Zdaj pa zdaj je malce pomigal z ostrorobimi ušesi za kratek čas in leno odzdravil znancem in sorodnikom, izmed katerih mu je vsak najmanj trikrat pokazal svoj jezik v spoštljiv pozdrav. Mogočno je sedel na častno žerjavico in odložil cilindar z osmerim odsevom, poleg njega na desni in levi pa so se zaporedoma razvrstili njegovi ministri: Astarot, Belial, Lucifer, Abaddon, Frakofakin, Žveploust.

Počasi je prikrevljal na pol sivi Antikrist ob berglah. Po lišajevev obrazu in drugod mu je bilo mnogo prilepkov, rep pa mu je stiskala spona od mavca. Dolgo,

ozko glavo s širokim gobcem in starikavimi kotletki je držal klavrno po strani in umikal lokavi očesci zvedavim pogledom občinstva.

»Ta možakar je pa že tak kakor mrtvaško kosilo,« je dejal nekdo potihoma na levi.

Satan: Slavna gospoda! Grom in žveplo! Uvideli smo bili, da ne moremo biti nič več kos svoji službi tako kakor prejšnje boljše čase. Kaj nam je pomagala vsa učenost, ako se je duša za dušo spokorila vedno še o pravem času in ušla v nebo, nam pa pokazala fige! Zato smo poslali gospoda Antikrista na ogledi na svet, da se nauči modernih zvijač in ujame kar največ novincev. In zdaj naj nam pove, kako je izvršil svojo nalogo!

Antikrist: Visoki in mogočni zbor! Ponižno odgovarjam vprašanju njegovega veličanstva Satana in izjavljam, da nisem...

Satan: Kaj? Nisi? (Zarohni, da se strese ves pekel.)

Antikrist: ...nisem mogel opraviti svojega posla v vsakem oziru dobro.

Satan: Tako! Tako si spoštoval mojo zapoved! Nisi vedel, kaj te čaka! Boj se! Tresi se! — Gospoda! Ker je Antikrist odločno ravnal proti moji zapovedi, ga hočem kaznovati z najhujšo kaznijo. Začenjam debato o tem.

Žveploust (srednje velik, širokopleč, grd, plešast. Izzivalni obraz mu ne miruje nikdar; zdaj se mu kremžijo velika usta, zdaj migajo rtasta ušesa, zdaj se mu grbanči čelo, zdaj se mu namrdava šilasti nos. Hudobne oči meže prežeče. Niti v peku ne mara nihče zanj, ker se vedno sili v ospredje in se poganja za čast, da bi bil Satanov namestnik): Slavna gospoda! Predlagam, naj prebere Antikrist vse pomladanske pesmi, katere so poslali najrodovitnejši pesniki vseh narodov vsem uredništvom sveta.

Frakofakin (visok, vitek in gibek, čez pas zategnjen kakor ženska. Podolgasti priliznjeni obraz se smehlja neprenehoma. Drobnost glavo pokriva krasna lasulja s kodrčki. Imenitno mu pristoji barvana

francoska brada, enoočnica in beli, globoko izrezani telovnik. Govori skozi nos. Ta gizdal in je nedvomno najlepši hudič in ljubljenelec zapeljivega spola): Visoka zbornica! Predlagam, naj odreže doktor Janez Faust Antikristu jezik!

Antikrist omedli. Doktor Faust mu prikoči pomagat in ga obudi s hudičevim oljem.

Astarot (majhen, debel, okoren, oblečen po stari noši, brez redov na ogoljenem fraku. Medle oči so mu rdeče obrobiljene, rilec vijoličast, lasje razkuštrani. Okoli vratu mu vihra dolga griva. Smrdi že od daleč po konjaku. Odkar je polnoleten, ni bil nikdar več čisto trezen. Uživa veliko popularnost): Gospoda! Preden določimo kazen, vprašajmo doktorja Fausta, koliko more Antikrist sploh pretrpeti.

Doktor Faust izjavlja, da zdravi Antikrista že tri tedne in da so njegove rane nevarne; vendar upa, da okreva bolnik za mesec dni. Opozarja še posebno, da je prinesel Antikrist svoje tri cilindre vse pokvečene domov. Sicer pa, da je vse to natančno opisano v izpričevalu, ki ga je bil sestavil nesrečnejši.

Astarot: Slavni zbor! Predlagam, da nam pove Antikrist, kaj je vobče počenjal med ljudmi. Ako razvidimo iz njegovega poročila, da je ravnal narobe, potem šele ga obsodimo na hudo kazen, ki jo je prej nasvetoval gospod Frakofakin.

Astarotov predlog sprejet.

Mefisto (dolg, suh, v zeleni lovski obleki, s kozjo brado in globoko zaničljivo potezo okoli tankih ust): Jezik! Govori, sicer te odrežejo!

Antikrist: Uredivši vse potrebno, sem odpoval nemudoma s svojim strežnikom. Hudir, moj sluga, je največji falot vsega pekla. Lahko rečem, gospoda moja, Hudir je edini vzrok moji nesreči in ako zgubim svoj jezik, je tega kriv edinole Hudir. Da bi zadovoljil njegovo veličanstvo kar najbolje, sem sklenil, da grem na Dunaj.

Leteč sem zapazil, da je držal Hudir le enega mojih dveh dobro nabasanih kovčegov, drugega ni bilo. Najbrž ga je medpotoma spustil iz rok, ker je bil lenemu gospodu pretežak in prenadležen. Lahko si mislite, kako sem bil jezen, ako vam povem, da sem imel notri med perikom čepico, ki nas dela nevidne. In navrh se je sluga še repenčil, da ne ve nič o njem.

Tolažilo me je le to, da sem imel v žepu ogrinjača ves denar in pa izkaznico. Brez nje bi niti ne bil mogel domov.

Na Dunaju prve dni nisem vedel, kje mi stoji glava. Vendar nisem pozabil svojih dolžnosti. Grem na vseučilišče. Stopim v čedno, prostorno dvorano, vso kamnitno. Ta dvorana je za to, da se po njej izprehajajo mladi učenjaki, dijaki. Vsakdo, ki pride noter, hiti takoj k črni vzdani deski gledat, ali mu stoji ime v razpredelku »Denarna pisma«.

Tako je stopil tja tudi mlad mož, precej širok in plečat, z naočniki in majhnimi brkami. Gledal je, gledal — naposled pa je zaklel tako imenitno, da mi je bil precej strašno povšeči.

Z vsemi znamenji prijaznosti se mu približam in ga vprašam vljudno po slavnostni vseučiliški knjižnici. Skraja me pogleda srepo in sumno zavihti težko gorjačo, potem pa me spozna vrednega govoriti z mano in se mi predstavi: »Jurist Krokari«. In že me prime pod pazduho in me vodi od ondod, češ da pojdeva v biblioteko.

Zdelo se mi je sicer dokaj čudno, da učeni dunajski gospodje niso bili toliko pametni in niso dali zidati knjižnice rajši kar pri vseučilišču. No, so menda le imeli tehničnih vzrokov za to!

Pravnik me vede v poslopje, nič manj elegantno in okusno zidano od univerze. Komaj vstopiva, že naju obkroži cela tolpa črno oblečenih človečet. Prvo odnese dijaku klobuk, drugo mu vzame palico, tretje mu slači vrhnjo suknjo.

Zlasti to sem opažal z velikim strahom. Bal sem se namreč, da naju slečejo oba dva popolnoma — no in moj rep, veste, gospoda, moj rep!

Pa sedeva za lepo pogrnjeno mizo. Raveden pričakujem učenih knjig. Kar prinese črno človeče dvoje čaš rumene tekočine pred naju. Od konca se mi graja ta peneča se pijača. Ali Krokari zarenči grozno nad mano: »No — kaj pa zijaš — prekleti hudič neumni! Pij! Pijva bratovščino!«

Spoznal me je!

Pri tej priči sem se prestrašil tako, da sem izlil pol kozarca. Jako učena glava je moral biti Krokari in veliko spoštovanje me je navdalo do vseh juristov. Požuril sem se z bratovščino.

»Ali ta biblioteka,« mu pravim, »ta biblioteka je jako čudna!«

»Kaj kvasiš!« mi odgovori. »Ta biblioteka je jako imenitna, se pravi! Le sem zahajaj pa boš imel vedno mnogo v glavi!«

Tako sva se menila še dolgo. Modrost mi je šla v glavo, da sem kar čutil.

Opoldne sva šla kosit, potem pa hitro zopet v knjižnico. Proti večeru mi je bila glava vsa težka od utrudljivega uka. Od dolge hoje so nama otrpnile noge, tako da nisva nič več hodila naravnost, temveč po ovinkih. Zlasti moj tovariš se je oprežno ogibal vseh bližnjic in se vedno lovil okoli mene. Noge so mu bile okorne; kako tudi ne, saj je imel, kakor je trdil sam, več v peti, nego drugi v glavi. Prišla sva na Ring. Krokarja je zaneslo v prečudnih vrtincih na levo. Ob železni ograji javnega vrta sva telovadila jako uspešno dalje. Pomisliti morate namreč, gospoda moja, da je bila tisti večer velika megla na Dunaju in pa potres, da malo takih. Vse hiše, vsi spomeniki so se vrteli kakor ponoreli. Skoraj se mi je zmešalo v glavi. Vendar naju dveh ni zadela nikakršna nesreča, ne, pravnik se je celo smejal in mi prijateljsko zaupal, da je že toliko in tolikokrat gledal, kako plešejo zgradbe čardaš. Ugledala sva klop in veslala v pogumnih kolobarjih do nje. Počivala sva nekoliko; megla je ginevala; ponehaval je tudi potres. Ko nama je odleglo, sva odrinila zopet od klopi. Krokar je bil namreč preverjen, da za danes nikakor še nisva storila svojih dolžnosti. Bil je jako dobre volje, mahal s palico in kazal luni osle. Kar je stal pred nama mož s svetlim mesecem pod vratom.

»Že spet si tukaj, znanec moj?« ga je pozdravil gospod Krokar in se mu obesil okoli vratu. »Kolikokrat si me pa že zaprl, á? Ljubček moj! Povej mi, kje stanujem! Jaz tega ne vem! Ti polipek, ti, ali si kaj pil danes, he?«

Tako je jecjal moj tovariš in se krčevito oklepaj moža. Človekoljubno je prijel ta tudi mene pod pazduho in to je bilo pametno. Trije smo se laže bojevali z zakoni težnosti. Krokar je stopal v svesti si izdatne pomoči prav možko in metal noge kvišku, kakor bi ne bile njegove. Vabil je najinega vodnika, naj nama pomaga peti. Vendar ta ni hotel; bržkone ni imel pravega posluha. Vlekel je naju v veliko hišo, kjer sva prenočevala na trdem. Zjutraj sem mo-

ral mnogo plačati. Zdelo se mi je v tej hiši jako drago, mnogo draže kakor v hotelu in pa mnogo slabše.

Velik del najimenitnejših knjižnic sva še obredla s Krokarjem. Ob ugodni priliki sem mu obljubil lep denar za njegovo dušo. Dejal mi je, da se hoče sam in mnogo drugih meni zapisati. Le mislite si moje veselje! Vendar se ne vrnem praznih rok!

Krokar me je vedel v veliko biblioteko v notranjem mestu, kjer je bilo zbranega dijaštva na stotine. Takoj so se mi pričeli zapisovati. (Odobranje.)

Slehermi se je urezal z nožkom v roko in s svojo roko podpisal pogodbo. Zato je dobil precej tisoč goldinarjev.

Zadovoljen sem se vračal domov. Hudir je videl, kako sem spravljaj liste v omaro, in me radovedno vprašal, kaj imam. Ker sem se bal, da mi jih ne zapravi, sem mu rekel, da je papir brez vrednosti.

Odsihdob nisem videl jurista nikdar več. Zdaj je imel denar, seve, in pridno se je učil s tovariši po raznih bibliotekah.

Še tisti dan sem ukrenil, da odpotujem. Nekaj sto duš je pa tudi nekaj! Tam v omari jih imam, rdeče na belem! Prišedši zvečer v hotel, sem šel takoj gledat po njih. Pa kaj vidim!

Omara odprta, ključavnica vlomljena! O Hudirju ne duha ne sluha. Ta nesreča! Vse zaman!

Odpotovati zdaj nisem maral več. Vso noč nisem zatisnil očesa. Morile so me grozne misli. Kaj bo doma!

Proti jutru so privlekli Hudirja, vsega prižanega in pijanega. Ob vsem tem je bil še dobre volje in je uganjal burke.

»Kje si bil?« sem zarohnel ves trd nad njim. »Pijanec grdi!« Ta pa se ni zmenil dosti za mojo jezo, temveč je nerodno z rokama mahal in tulil:

»La donda je nobel zver:
zna na trobento,
kuha polento
in pa krompir!«

Mislil sem, da mi je poginiti od srda nad tako nesramnostjo. (Smeh.)

»Molči, mrcina!« sem zarjul nad njim. »Čakaj, doma ne boš tako vesel, čakaj! V kratkem bo druga. Alo, le spat!«

Naposled je vendar odnehal in jo zakolobaril v svojo sobo. Pa še od tod sem ga slišal peti: »Jaz pa pojdem na Gorenjsko!«

Drugi dan je bil ves skesan. Priznal je vse hudobije. Pred nekaj dnevi, mi je pravil, je prišel tisti gospod z naočniki, ko je bil Hudir sam doma; ponudil je slugi petdesetak za tiste zanižne papirje.

Vendar listi so bili zaklenjeni! Ali petdesetak! Hui! (Nemir.)

Budalasti Hudir jih je res oddal vse. Zaljubil se je bil namreč v Poldko, kuharico v hotelu. Dolgo jo je oblegal, pa dekletu ni hotela verjeti njegovi ljubezni, ker ni imel nič denarja, da bi jo pokazal dejansko. Zahtevala je, da jo spremi vsaj enkrat v veseli Prater, prej da ni nič z njim! In zdaj naj bi odklonil deset petakov!

Siloma je odprl ključavnico, Krokar je veselo odrinil s krvavimi pogodbami, Hudir pa s Poldko v Prater. Tam sta se dobro imela ob mojih stroških, se vozila po vrtljakih in obiskovala panorame in druge imenitosti, dokler se ni Hudir v »drugi kavarni« stepel in zgubil svoji ljubici.

Na ta žalostni način mi je napravil vse. Gospoda moja, lahko rečem, tačas svet ni nosil žalostnejšega bitja. Pobit, duševno in telesno poražen, brez nad, brez miru, poln strahu in bojazni sem si želel smrti.

Tako sem čepel nekega dne ves poparjen v lepi biblioteki in prebiral časnike. Prav zanimati me ni moglo nič. Tedaj je prišel mlad gospod; ker so bili zasedeni skoraj vsi prostori, je sedel k moji mizici. Predstavil se mi je: filozof Modras.

Žveploust: Kaj pa je vse to nam mar!

Satan odda zvonec Žveploustu in odide z ministri Belialom, Luciferjem in Abadonom pit.

Žveploust: Prosim gospoda govornika, naj nadaljuje!

Astarot: Berite prej Kniggejevo »Občevanje s hudičem«, preden si predrznete sesti na Satanov prestol!

Žveploust: Gospod Astarot je prejkone zopet pijan. Saj se neprenehoma napaja z bencinom in žganjem tam zadaj v kantini in zoblje najdražje rakete kakor komis.

Astarot (si slači rokavice): Fej! Fej! Fej!

Žveploust (kakor Astarot): Dajte, gospod doktor Faust, cepite temu staremu otročetu kože s krampom! Stavite mu pijavke!

Nekateri pristaši Žveploustovi hite dol k njemu varovat ga. Razburjenost demonov raste od trenutka do trenutka. Zdajci

skoči Astarot k Žveploustu, ga udari po glavi in mu odbije pol roga. Urno pobere odlomljeni kos in mu ga zažene v široka usta. Tedaj se vname povsod hud boj. Sosed se spopade s sosedom, da jih je komaj razločevati. Drug drugega klofutaajo, ščipljejo, uhljajo, lasajo, sujejo in se tepežkajo, da lete kocine po zraku. Iz ust, iz nosnic in ušes jim švigajo plameni in žvepleni par. Mefisto vleče Frakofakina za rep po tleh in ga zažene naposled na galerijo ravno Satanovi teti na frizuro. Strašno tulijo in se dero razuzdani vrage. Kar jih je ostalo med sedeži, vsi žvižgajo na piščalke ali vrte ropotače ali zbijajo s svojimi konjskimi kopiti in kozjimi parklji po pulatih. Tudi galerija divja, kar more; zlasti se odlikuje nežni spol. Nekaterne dame mahajo z robci, ploskajo z rokami, spodbujajo pretepače in jih navdušujejo. To je hrum, vrišč, ropot in lomast, kakor bi padali v silni burji stoletni hrasti, kakor bi pokale in se podirale velikanske gore. Ves ta direndaj pa prevpije zdaj Žveploust, ki ga je sunil Astarot s pipcem v rep. Doktor Faust ima posla nad glavo.

Tačas se prikaže Satan z Abadonom, Luciferjem in Belialom pa potegne obrvi čisto dol na trepalnice in zarjove tako peklensko, da pocepajo vsi vrage in vse vragulje od strahu na tla kakor omamljene muhe.

Hitro vzame Žveploustu zvonec, si ga priveže in sede mirno in dostojanstveno zopet na častno žerjavico.

Satan: Antikrist, nadaljaj! Pa kmalu naredi zadnjo piko!

Antikrist: Slavna gospoda! Ako napreduje ves svet, tudi pekel ne sme zaostajati. V prejšnjih časih se je prilizoval človek vragu, da bi mu pomagal ustrezati želji po znanju; zdaj je pa vse drugače. Po starem kopitu ne moremo imeti nobenega dobička, ampak le vedno večjo izgubo! Zato predlagam, da uvedemo kar najhitreje vse moderne stroje najboljših tvrdk in poskusimo z njimi svojo srečo. Preučil sem jih kaj natanko tam gori. In ako ne nalovimo precej ta predpust več duš nego kdaj koli prej, potem, gospoda moja, mi pa le odrežite jezik! (Navdušeno, dolgotrajno odobravanje.)

Satan: Antikristov predlog je enoglasno sprejet. Naša seja je pri kraju. Grom in žveplo!

Uspeh peklenščkov z modernimi stroji je bil velikanski.

Od samega nedopovedljivega veselja je Satan Antikrista pomilostil že peti dan in dal velikonočno soboto prirediti njemu na čast veliko maškerado in štrukljev semenj v slavnostni dvorani. Sprijaznili so se vsi

demoni in rojili in rajali na vso moč, dokler niso dobili vsak svojega prav peklenkonaprednega mačka. Ker je pa ta plesna dvorana pod Ljublanico zraven palače povodnega moža, so prestrašeni Slovenci zaradi vražje veselice doživeli — ljubljanski potres.

Maček v črnilu

ANTON MARTIN SLOMŠEK

Imel je svoje dni ubog čevljarček belega mačka pri hiši, ki je bil gospodarju zvest tovariš, mišim in podganam pa najhujši sovražnik in strah. Vsak dan je po svoji stari navadi nekoliko miši polovil in podaval nekaj podgan; le

pokazal se je in miši so zbežale, da jih slišati ni bilo. Je maček pod streho in po hramih lep mir in strah naredil, se je prišel čevljarju muzat in prilizovat. Bilo je obema kratek čas.

Neko jutro maček po piskrih kosilca išče in v veliko posodo črnila pade, s katerim je čevljar novo obutel črnil in ma-

zal. Miši mačka vsega črnega ugledajo in se čudijo, da se je njihov sovražnik tako naglo premenil. »Črno suknjo je oblekel,« so miši dejale, »žalosten je, da nas je toliko grozovitno preganjal in grozno moril. Maček je spokornik, spokorniki se pa ostro postijo, v postu se pa meso ne jé. Tudi maček mesa več jedel ne bo, me mu lahko zaupamo in smo brez skrbi vesele.« Tako so miši modrovale; ali njihova modrija jih je grdo goljufala. Miši se brez skrbi radujejo nad pokoro mačkovo, se krog črnega mačka sučejo in so prav dobre volje. Maček pravo dobo učka, plane nad miši in jih, ki so brez vse skrbi, veliko laže polovi ter naredi med njimi grozno morijo.

»Joj se nam!« so miši zdihovale, kar jih je srečno v luknjice ubežalo; »joj se nam, ki smo se na mačka zanesle; maček le suknjo premeni, pa ne svojih misli.«

Prelest

SILVIN SARDENKO

*Ali se tudi tebi godi
v dolgih nočeh kakor meni:
ose nabrekle zapro se oči
komaj ob eni?*

*Ali nemirno tebe srce
zgodaj prebuja kot mene,
ali v samotne daljne gore
z doma te žene?*

*Ali ne misliš sredi prevar:
da bi ne bila si toli
— ako se ne bi poznala nikdar —
tuja nikoli?*

Ogrinjača

JANEZ JALEN

Ponoči se je bila s prostranih ravnin na Barju odtekla zadnja voda. Med širokimi, počrneli-mi, po trohnobi za-udarjajočimi leha-mi se je svetlikala zaostala kaluža. Razpotegnjena jata rac, ki so se bile že kar nekako udo-mačile v naraslih

vodah, se je že od zgodnjega jutra v pre-čudnih obratih pozibavala nad žalostno zemljo, pa ni našla nikjer več tako pro-storne vode, da bi mogle stotine tovarištva pristati in se napasti. V strnjenem zaletu so se pognale pod meglo in odletele proti jugu.

Žalostno tiho je bilo vsenaokrog, le zra-koplov je zabrněl visoko nekje nad me-glami.

Pričel je pršeti znova dež, se kmalu sprevrgel v sneg, ki je sproti kopnel na premočenih tleh.

Resno in zaskrbljeno, kakor ob mrliču, so se pogovarjali ljudje med seboj v va-seh na višinah okrog črne ravnine.

Pri Dobnikarju pa so dišale koline in ovirki. Vonj po obilnosti dobrin je ovijal visoko hišo, prostorne skednje in hleve, obsežno kaščo in se zgubil na žagi med skladi po smoli dišečih desk.

Od ognja in dela vsa pregreta je stala gospodinja, Dobnikarjeva mama, ob širo-kem, z medeninom okovanem ognjišču. Tako je bila zaverovana v kuho, da ni slišala, kdaj je stopila med vrata beračica. Šele na nekako prisiljeno in piskajoče voščen dober dan je zaokrenila glavo in ozdra-vila: »Bog daj!«

Neža ni imela navade, da bi berače na hitro odpravljala z najmanjšim denarjem ali da bi komu vsiljevala postano jed. Ne, vedno je počakala, česa si bo revež zaželel.

»Če bi mogli s kakšno kronico malo pomagati,« je zaprosila beračica.

Dobnikarica je segla v žep in položila v na pol odprto roko kovanec za dva de-

narja. — Manj kakor denar ni nikomur dajala. Začudila se je lepi, beli, ozki roki prosjakinje in zopet odhitela k loncem in ponvam.

»Če bi bila kakšna klobasica že pe-čena —?«

»Kar tja le k mizi sedite.«

Neža je brž ustregla na pol izrečeni želji. Vedela je, da prosjaki niso baš pre-večkrat deležni kolin. Pa tudi žensko samo je hotela pridržati, ker je kar koj videla, da se močno loči od drugih beračic. Sko-raj bala se je, da bi prehitro ne odšla.

Dobnikarica tudi nikdar ni silila v prosjake z nepotrebnimi vprašanji, po-sebno kadar so jedli ne. To beračico bi bila pa najrajši začela takoj izpraševati, pa se je premagala. Na drugo stran ognjišča je pa le stopila, da jo je laže opazovala. Kljub temu da se je beračica odmikala pogledu, jo je Neža vso premotrila.

Za roke je že vedela, da bi se jih no-bena mestna gospodična ne sramovala. Čevlji so bili tudi gosposki in ne kdo ve kaj ponošeni. Čudno se je Neži zdelo po-sebno to, da je bila obutev kljub razmo-čenim potom tako malo blatna. In oko? Oči niso bile žalostne in motne od pomanj-kanja in stisk. O ne! Mlado življenje je sijalo iz njih in o zadovoljnosti je govoril njihov lesk. Glas, hoja in vse vedenje je bilo nekako prisiljeno, narejeno. Poteze na obrazu so pa govorile o trpljenju in siromaštvu, pa so bile le bolj naslikane, tako nekako, kakor slab in prav nič po-božen slikar skuša z barvami prenesti na obraz Matere božje njenih sedmero žalosti.

Kakor hitro se je spomnila primere z obrazom Matere božje, je vedela, da bo ta čudna beračica od nje dobila vse, kar koli si bo poželeva, čeprav niti od daleč ni mislila, da bi jo bila prišla preizkušat sama Mati božja, preoblečena v beračico, kakor vedo povedati legende. Bog obva-ruj! Neža bi od groze skoprnela. Predobro se je zavedala, da je Dobnikarjevo boga-stvo prepojeno s solzami revežev in da se še vedno rado okorišča s stiskami dru-gih. Zato je pa tudi z odprtimi rokami dajala vbogajme. Kolikokrat se je že po-kesala, da se je dala preprostiti in je vzela

Dobnikarja, vdovca. Kako je moledovala prva leta, naj začne drugače gospodariti, pa je ni hotel poslušati. Sedaj jo celó nekateri izmed njenih lastnih otrok po strani gledajo, ker skuša z radodarnostjo vsaj malo popraviti, kar zagreši oče, da ne bi otroci dajali pretežkega odgovora.

Skrivnostna prosjakinja je na rahlo odrinila prazni krožnik. Neža jo je skušala zaplesti v pogovor, pa je bila žena tako kratkih besedi, da je ni hotela nadlegovati. »Bog ve, kakšne bridkosti je že preživela ta reva,« si je mislila.

Beračica je zasukala pogovor na mraz in zaprosila še za gorko obleko.

Neža se je spomnila, da ima Janja, njen najstarejši otrok, zavrženo, obnošeno ogrinjačo, katere gotovo ne bo hotela nikoli več ogrniti.

Stopila je v sobo svoje hčere, kar takoj našla ogrinjačo in že hotela hitro oditi, da ne bo beračica predolgo sama v kuhinji, ko je še mimogrede opazila na mizici pred ogledalom lepotila, kakršna je v mladih letih tudi sama uporabljala, kadar je igrala na odru. Sklenila je, da ob prvi priliki povpraša Janjo, počemu nosi take stvari na dom.

Beračica se je s ponarejenim glasom zahvalila in ogrnjena v Janjino ogrinjačo odšla. Neža je še dolgo pogledovala skozi okno, pa ni mogla nikjer več na vasi opaziti skrivnostne žene. Kakor bi se vdrla v tla. »Človek bi res skoraj verjel, da me je prišla preizkušat vsaj sveta Elizabeta, mati ubogih, če bi se v današnjih časih še dogajale take stvari.«

Zunaj so se megle za spoznanje dvignile. Prav čez Dobnikarjevo domačijo je letela na široko razpotegnjena jata rac z Barja na jug.

Pri južini je bil Dobnikar čmeren. Neža je videla, da mu spet nekaj ni prav. Ko sta ostala sama, je pa hitro zvedela, zakaj je bil nasajen. Sam je povedal:

»Neža! Kolikokrat sem ti že rekel, da ne navali vsakemu beraču kar na trbos. Dva denarja, klobaso in še čisto dobro ogrinjačo beračici v najboljših letih. In v teh slabih časih.«

»No, no, je že dobro, saj si že stokrat povedal,« ga je hitela zavračati Neža, da bi se ga prej odkrižala. Sama je pa premišljevala, kako neki je mogel zvedeti.

Siromaki so ga vsi dobro poznali in če je prejšnje čase kdaj koga ustavil, je pred njim vsak tajil, kaj je dobil od mame.

Mož je godrnjaje odšel. V veži pa ga je slišala spregovoriti z Janjo. Koj za tem je pa vstopila Janja, ogrnjena v obnošeno, pred kratkim beračici podarjeno ogrinjačo. Mama se je začudila:

»Janja, kaj je ata ustavil beračico in ji vzel ogrinjačo?«

»Ne.«

»Kako pa je vendar prišla ogrinjača na tvoja ramena?« Neža bi skoraj verjela v legende, v beračico sveto Elizabeto in v revno romarico Marijo.

S čudnim nasmehom, kakršnega še nikdar ni videla na obrazu svoje hčere, je odgovorila Janja:

»Saj si me prav s to ogrinjačo pred kratkim sama ogrnila.«

»Janja?«

»Z atom sva se bila dogovorila, da se prepričava, če res ne veš prave mere, kadar daješ vbogajme.«

»Janja!«

»Ni čudno, če ata včasih godrnja.«

»Janja, kako si grda!«

»Grda? Fantje vedó drugače povedati,« se je skušala ponorčevati hči.

Mami je pa šlo na jok.

»Betlehemka si, Janja. Zato ker... Če bi na tvoja vrata potrkala sama Mati božja in te prosila za streho, da bi nam sina Odrašenika rodila, bi jo tudi ti pogrnala v črno noč.«

Janjo je minilo norčevanje. Zresnila se je. Sprevidela je, kako napak je naredila. Vzelo ji je besedo in ni mogla več ugovarjati. Molče je poslušala mater, ki jo je poučevala, da ne vemo danes, kaj se utegne jutri zgoditi z nami. Ni treba, da bi ravno premoženje prepadlo. Spomnila jo je na pripovedovanje zemljaka Mraka, kako je v ujetništvu kruha prosil. In pa brezposelni. Zdravi in mladi so, pa morajo na tuje kljuge pritiskati. »Bog nas obvaruj hudega! Zapisano pa nikjer ni, da bi nas samih ne moglo kaj podobnega kdaj prizadeti.«

»Mama!« je bolj dahnila kakor pa spregovorila Janja.

»Da. Kadar se omožiš in postaneš sama mati, se v skrbi za otroke zaveš, česar sedaj ne veš. Svet se hitro obrača in tvojim otrokom se lahko tako hudo godi, ka-

kor si medve še predstavljati ne znava. Naj se spet razvre vojska —«

Janjo je pretreslo. Oklenila se je mame in jo prosila odpuščanja.

»Je že dobro, je že dobro,« se je branila Dobnikarica. »Saj je prav, da si naredila, kar si. Sem ti vsaj mogla povedati, kakšna bōdi.«

»Bom, mama,« je s solzami v očeh obljubila Janja.

Megle so se bile spet ponižale in streh se je začel prijemati sneg.

Spomladi, ko so vzcveli pirhi na mahu, se je Dobnikarjeva mama ob obilno zmedenino okovanem ognjišču zgrudila smrti

v naročje. Dolga vrsta siromakov se je solzila za njenim pogrebom.

Na mamin grob je dala Janja sama na svojo odgovornost izklesati v ogrinjačo ogrnjeno mater z brezskrbno spečim otrokom v naročju.

Molčé je plačal ata velik račun.

Pri Dobnikarju je po mamini smrti nekaj let gospodinjala Janja. Po svoji darežljivosti je zaslovela daleč naokrog.

Tiste obnošene ogrinjače pa bi Janja za vse na svetu nikomur ne dala, pa čeprav je sama nikdar več ni ogrnila. In ko se je možila, jo je vzela z balami vred na svoj novi dom. Bila ji je najljubši spomin na mater.

Pa ne pojdem prek poljan

JOŠIP MURN-ALEKSANDROV

*Pa ne pojdem prek poljan,
je v poljani črni vran,
je v poljani noč in dan.*

*Jaz bojim se ga močno,
črno vranje je okó,
črna slutnja gre z menó.*

*Ah, v tujini bodem pal,
vran oči mi izkljuval,
krakal bo, ne žaloval.*

Pesem

SILVIN SARDENKO

*Zboni.
A hiše božje
nikjer ne vidijo oči.*

*Dehti
po rožni sreči.
A sreče od nikoder ni.*

*Šumi
pod starim mlinom.
A mlin stoji že leto dni.*

Oznanjenje

JOŽA LIKOVIČ

Pred mesecem se nama je rodila hčerka, drobna in ljubka, prva kaplja ljubezni in uslišanja, najlepše najino oznanjenje, ki sva mu dala ime Marija. Marijino oznanjenje je njen godovni praznik. Tedaj se vračajo zgodnje

lastovke in puščajo svojo pesem v oblakih in v naših srcih. Prvi dnevi življenja so minevali mlademu bitju, kakor bi še blodilo med zvezdami pred polnočjo; zjutraj sva komaj dočakala, da se je dete zganilo, v polsnu zakrtilo z ročicami, se oglasilo in naju pozdravilo s tankimi glaski. V svojem posebnem jeziku je hitelo razodevati srečo in zadovoljstvo; ta jezik nima besed in težkih zlogov, ta nepojmljivi jezik se ne zatika in ne žali.

Marija, Marija! Ko se je prebudila in naju zrla s svojimi začudenimi očesci, se nisva mogla ločiti od nje; najmanjša kretnja z ročicami nama je bila nekaj novega in čudovitega. Iskal sem zlatorjavo sled teh oči v tanki in mirni večerni zarji, ko se neštevilni zvonovi zahvaljujejo za milost dneva in dosega njihova pesem tisočero zibelk, materinih src in sladkih upov. Iskal sem jo v oljeni lučki pred podobo angelske Gospe, ki navdaja našo hišo z milostjo. Preden se je zopet dotaknil spanec teh neznatnih očesc, je bil njihov lesk podoben belini mladega meseca, ki viši sredi pomladanskega neba kakor čudovita obrv, pod katero se skriva dobrotljivo božje oko. To dete nama je razodelo, da Bog še ni obupal nad človeškim rodом in da mu plačuje skazano zaupanje s svojo lastno podobo, s katero povečuje nas in naše otročiče.

V teh dneh se mi je zdelo, da se je strnilo vse prebujajoče se stvarstvo okoli najine Marije. Zgodnje ptičice so poslej pogosteje potrkale na okence in ji voščile dobro jutro. Potem so se spočele nad bližnjimi barskimi planjavami zlate in ve-

dre zore, podobne lepim pasovom, s katerimi se je ozaljšalo jutro. Zvon je odpel svojo blagovest tako, kakor da je pritisnil svoje bronaste ustnice prav na naša vrata. Poslej tečejo dnevi vsem trem v sreči in toplih sapicah. Najlepše pa je zvečer, ko se sklenejo za polhograjskimi grmadami sladke zarje. Tedaj lovi najino dete v otroškem snu prvo zvezdico in dohiti angelčka, ki nese pokoj na zemljo. Mesec potrpežljivo čaka med oblaki, da pošlje tudi on svoj neslišni, srebrni poljub na Marijine ustnice. Ob snežnobeli posteljici, opremljeni s čipkastimi tkaninami, ždi poseben čar, ki je ne zapusti vso noč. To so njene drobne sanje: komaj slišni glaski, plaha otroška skrb in svit angela varuha, ki je povetil perut, postavil luč pred našo hišo ter položil k otrokovemu srcu cvet in milost božjo.

Nedavno je dobila Marija pisano vetrnico; zataknili smo jo na konec košarice. Sedaj jo začudeno zre in počasi sledi z očesci nihakajočim, šuštečim perutnicam nenavadne igrčke. Potem se je znašla pri njej ropotuljka, da bi jo kratkočasila s svojim skrivnostnim škrabljanjem. To so bili prvi poskusi, da bi jo navezali na okolico. Toda zdi se nam, da so igrčke zanjo vendarle mrtve in nepomembne reči, kajti njeno oko je vajeno še vedno brezimnih krasot, ki jih je uživala pri Bogu, dokler ni našla moči in duha, da zaživi in se znajde v solzni dolini.

Znanci nas pogosto obiskujejo in modrujejo ob pleteni košarici, v kateri leži beli drobljanček. Za vse se zanimajo. Tudi njim je mala Marija povsem novo razodetje. Ogledujejo njene odeje, prekladajo pleničke in povoje, sprašujejo, kje smo kupili mehke srajčke in drugo. Vse jim je nekam novo, kakor da je nje same osrečil otrok. Varno jo jemljejo v svoje naročje, jo ljubeče ujčajo in prijemajo za voščenobeli nosek; ogovarjajo jo z najlepšimi in najslajšimi imeni ter se skušajo približati otroku s tem, da napravljajo svoj obraz in govorjenje čim bolj otroško. Kakšne težave, nepotrebne težave! Preveč ljubeznivosti, preveč povpraševanja. Zato sva z ženo najrajši sama...

Drugi mesec poteka. Dete nama pripravlja nepopisno veselje. Vsako jutro sva bolj bogata zaradi njegove iznajdljivosti in nepričakovanega prosjačenja, s katerim naju tako prijazno in prijetno nadleguje za košček ljubezni. Rada uslišiva

svojo Marijo in ji skaževa ljubezen s poljubi in kraguljčki. Resnično! Oznanjenje zjutraj, oznanjenje zvečer, ko se razbistrijo pomladanske zarje in se spusti nebeška Marija k svoji mali varovanki na zemlji, k naši Mariji!

Tiho prihaja mrak

OTON ŽUPANČIČ

*Tiho prihaja mrak,
plah je njegov korak,
ni ga čuti.
Srce, zakaj drhtiš?
Česa, povej, se bojiš
v tej minuti?*

*Ali teman spomin
se je zgostil iz temin
brezobraznih?
Ali bodočnost-vampir
puhnil v večerni je mir
misli ti blaznih?*

*Ali je jata vetrov
šla preko dragih grobov
zapuščenih?
Ali iz daljnih samot
prišla je pesem sirot
zasolzenih?*

*Tiho prihaja mrak,
plah je njegov korak,
plaho bega.
Srce, zakaj drhtiš?
Česa, povej, se bojiš?
Vsega — vsega ...*

Pesem o prepelici

FRAN GESTRIN

*V poletno noč odmeva: pet pedi!
Sicèr ni niti šuma niti klica;
le v tesni kletki drobna prepelica
bedi in poje, ko vse mirno spi.*

*V polmračni sobi na blazino belo
naslanja težko glavo mlad bolnik
in vrača se v prežite kratke čase.
Razvije se pred njim življenje celo,
mnog hipec lep, mnog jasen gleda lik,
veselih pesmi čuje znane glase ...*

*Posluša in smehlja se,
češ skoraj se povrne krasna doba,
saj, če si mlad, še daleč je do groba.*

V poletno noč odmeva: pet pedi!

Lončena piščalka

EMILIJAN ČEVČ

Ti moja lončena piščalka!

Sedajle stoji pred menoj na vrhu dolgočasnih knjig, vsa preprosta v svoji rumeni barvi. Jabolka na polici dišijo in mali bratec joka, ker je lačen. Na pol spuščena zavesa reže sončno luč v boleči črti in

na pološčenem telesu moje piščalke se izgublja svetloba.

Moja piščalka je taka kot ptiček z ovčjo glavo. In stoji na debeli nožici, okrogli, debeli nožici. Odtiski lončarjevih težkih prstov se še poznajo na njej. Nekdo ji je z leseno paličico vbodel dve jamici — to so oči, razprl ji je gobček, napravil ušesca, ki štrlijo daleč proč od glave, in po temenu se ji vleče dolga rjava lisa.

Nekoč je bila ta pojoča stvarca peščica gline.

Prgišče tople, modrosive ilovice s srebrnkastim leskom nekje v ilnati jami pod gozdom. Otroci so se hodili vanjo igrati: iz lepljive prsti so ugnetalji možičke s krivimi nogami in okroglimi klobuki, kolače, gobe in prašičke, ladje in lončke; sedeli so po ves božji dan na deskah v jami, polivali izsušeno glino z vodo, katero so nosili v stari, blatni črepinji iz studenca tam onkraj. Po hlačah in krilih so se poznale sive proge od umazanih rok. Okoli jame je raslo grmičevje, leske z lešniki in kopinjak je zoril svoje črne jagode. Pod travnato rušo so si napravile gnezdo gozdne miši. Na rdečkastih glavicah materine dušice so si oddihovale zlate ose in ptiči so hodili zobat trpotčevo seme.

Kadar je sijalo sonce, je bila ilovica topla kot mlado, razgreto telo.

Včasih pa je padal dež. V obotavljajočih se curkih ga je spuščal repinec s svojih zelenih veh in metulji so se skrili pod lučnikove liste. Takrat se je v jami nabrala voda, sivkasta voda. Pritekala je po mastnem ilnatem hribcu v drobnih studenčih in izjedla pri tem vanj tanke struge.

Ko je spet sonce predrlo oblake, so plavale v ilnici iglice smrek in semenje plodnih rastlin, preplašeni hrošči in mrtve muhe.

Glejte, tam je bila doma moja piščalka.

Pa so zajeli glino z zarjavelo lopato. Poslovila se je od gozda in odškripala v pleteni cizi po stezi. Potem so jo napojili z vodo in dekleta so jo gnetla s svojimi nogami, dokler ni kanil večer. In dobra, srebrnkasta zemlja se je vdajala pod zardevimi prsti.

O vsem tem mi pripoveduje moja lončena piščalka, ko me gleda s svojimi krotkimi očmi, pol v senci, pol v svetlobi.

Lončar je vzel v roke kepo gline. Vtisnil je vanjo svoje prste; stisk palca, kazalca in sredinca; nastal je gobček, nato levo, potem še desno uho. Izoblikovalo se je trebušnato telesce, v telescu votlina (tukaj bodo odslej domovale pesmice!), zadaj repek, ki ima luknjico, dve luknjici: eno zato, da piskaš skozi njo, in drugo, ki poje; na hrbtu sta še dve luknjici... Pol ovca — pol ptička — rojstvo piščalke.

In prva piščalka in druga piščalka in tretja, četrta in peta in šesta... v vrsti stojijo na blatni deski in vse so enake: očke imajo in gobčke odprte, debele repke z luknjicami in napihnjene trebuščke z luknjicami, debele noge in srebrnkast lesk.

Potem jih sonce suši.

Otroci se smejejo in plešejo okoli njih. Kričijo in se valjajo v travi. V veži se vrtil lončarsko vreteno; v enakomernih nihljajih podrsava bosa lončarjeva noga po kolesu (ritem, ki ga spremlja vse življenje). Kepa ilovice raste v mehko vzbočenih dlaneh; zvrtniči se v krog, v valj, se napne in razširi, suče se v enakomernih tresljajih vretena in prsti rišejo valovite črte v mehko gmoto. Prsti v sredini: vrtenje, vrtenje, zobčasto črtalce — in mehki lonci in latvice, skodelice in buče se družijo v procesijo zaokroženih predmetov, ki romajo pred hišo na sonce.

Peč zagori. Ogenj peče. Prekali to srebrno prst v zlatorumeno. Svinčeni lošč se utaplja v žejno, izžgano glino.

Kupil sem jo tako, da me ni nihče videl. Lončarju sem rekel, da bo za bratca,

ker me je bilo sram. Ti uboga pesmica moja, zaprta v trebuščku ptičke-ovčice! Le zakaj me je bilo sram pred teboj? Na cerkvene stopnice bi moral sesti, zamežati v sonce in napihniti lica. In piščalka bi zapela.

Kajti piščalka poje!

V njej je skrito jokanje vetra, ki se spušča med lišajasto drevje nad ilnico — samo na lahno moraš dihniti v glasbilce in zatrepeta ti iz njega vzdih kakor iz pravljice: če zatisnem obe luknjici na hrbtu, zabrni kot jezen čmrlj, če eno naglo odprem, zajoka kot zajklja, ki umira. Če spustim skozi njo vso sapo, zavriska kot razvlečeni vlak, ki se prepeljava za gozdom, zapedpedika kot prepelica, ki vabi samico; če potrem s prstom, se zasmije kot otrok. O, moja piščalka se še dobro spominja ilnate jame in gozda nad njo, otroških nog, ki so puščale v njeni glini svoje sledove, in vonja rastlin, ki stresajo svoj cvetni prah čez ilnico, da se v rumenih lučkah ulega na glino. Moja piščalka je polna tega prahu. Globoko vanjo se je zajedel rezki vonj kalečega gozda in vrišč otrok. Zemlja, voda in ogenj ter delavna dlan so ustvarili to preprosto stvarco. Nalijem v njeno telesce nekaj kapljic vode, zažvrgoli kot slavček. Zamašim luknjice in klokota kot studenec, moja lončena piščalka z ovčjo glavo.

Zdaj bom odprl vsa okna na stežaj. Soba bo utonila v soncu. Ulegel se bom na preprogo, zatisnil oči in zapiskal. In mislil bom, kako je nekoč dekle prišlo k meni, mi vzelo piščalko in piskalo nanjo. Njene ustnice so pustile svojo toploto in vonj na piščalkinem ustniku. Potem sva piskala izmenoma: zdaj ona, zdaj jaz. Nazadnje oba hkrati. Združila sva svoje ust-

nice in piskala: in piščalka se je smejala, smejala kot dveletno dete... Nazadnje je dobila piščalka v vsako luknjico po en rdeč nagelj: skupaj štiri nageljne.

Zato tisti dan nisem mogel več piskati nanjo.

Včasih se igra z njo moj bratec. Pritisne si jo na ustnice, jo obliže z jezikom, potem se zasmije in pihne vanjo na vso moč, da se sam svoje sape prestraši. Potem se spet smeje in maha z rokami.

Piščalka poje vsakemu. Piščalka mnogo ve. Mnogo več kot jaz. V njej so skrite melodije kot začarani skrateljčki, ki škrablajo v njenem telescu. Moja piščalka čisto preprosto rešuje najtežje uganke. Zdaj verjamem v pravljice mnogo bolj kakor kdaj prej.

Verjamem, da je nekdo imel čarobno piščalko in da so se mu izpolnile vse želje, če je nanjo zapiskal. Tudi jaz jo imam. Postajam otrok, prav tak, kot je moj bratec, ki zdaj že spi. Morda sanja o piščalki? Kdo ve? Včasih sem hotel postati čarovnik. Ko sem zvečer legel v posteljo, sem premišljeval, kako bi spremenil učitelja v žabo in sebe v leva; v leva zato, da bi se me vsi bali.

Zdaj sem čarovnik.

Spreminjam svet in čas in sebe in druge ljudi. Moje dekle me pričakuje v svojem zdravju, išče me že po stezi s svojimi tihimi očmi, v katerih odseva sonce. Tiha je in čaka. Vzel bom svojo piščalko in zapiskal pred njenim pragom: »Pridi, piskala bova skupaj na piščalko, kaljeno v ognju!«

Svet je preprost kot pesmica.

Sonce sije.

Čakam in piskam — komaj se zavedam. Postajam otrok.

Prošnja

SIMON JENKO

*Da te ljubim, ti je znano,
da me ljubiš, davno vem;
kaj ogibaš se pred mano,
odgovarjaš le očem?*

*Pusti strah in moja bodi,
o dar srce ti podelim;
Bog nebeški sam naj sodi,
kaj poklonil sem ti z njim!*

Četrta postaja

IVAN CANKAR

»Jezus sreča
svojo žalostno mater.«

Ko sem bil otrok, sem rad ogledoval podobe križevega pota na mračnih cerkvenih stenah. V osamljenem hramu, hladnem in tihem, v ozračju, ki je še vse dišalo po jutranji maši, molitvah in kadilu, so podobe oživele, stopile so iz okvirov in so govorile na glas. Njih povesti so bile polne žalosti in hkrati polne tolažbe. Iz daljnih krajev so bile in iz daljnih časov, pa vendar so bile tako žive in resnične pred menoj, kakor bi ne mogla biti nobena zgodba, ki bi se vršila ob belem dnevu, telesno in šumno vpričo mojih oči. Gledal sem oblačila, kakor jih ljudje takrat, za mojih otroških let, niso več nosili, halje in jopiče, bele, rdeče, pisane, s trakovi in pentljami našarjene; ali vendar se mi ta oblačila niso zdela prav nič tuja in neznan, temveč čisto domača, kakor bi jih srečaval na cesti vsako uro. Videl sem obraze, divje, zagorele, krivonose, žehteče brezsrčnost, zlobo in sovraštvo, pa se jih nisem bal, mi nikakor niso bili razbojniki iz jutrove dežele, ki so prišli žalit in ubijati, kar je bilo ljubega mojemu srcu. Zdelo se mi je, da sodijo poleg, h Kristusu in Materi božji, kakor senca poleg luči in da bi te silne povesti ne bilo brez njih. Razločil sem glasove, nikoli zaslišane, iz brezna vpijoče, krik in vrišč, zasmeh in zmerjanje in jok žensk iz Jeruzalema; nobene besede nisem razumel, ali vse sem občutil in presunilo se mi dušo. Tako sem hodil v svetem mraku od postaje do postaje ter sem gledal in poslušal živo zgodbo, ki mi je bila zmerom draga in zmerom strašna.

Sredi med zagorelimi, kričečimi obrazi se je tiho svetilo lice njega, ki je nesel težki križ. Takrat še nisem videl njegove lepe brade, od krvi in praha oskrunjene, nisem še ugledal njegovih velikih, mirnih, svetlih oči, ki so vse spoznale in vse vedele. Mislil sem, da je majhen, ubog otrok, ki so mu bili brez usmiljenja naložili breme, devetkrat večje od njega; saj je omagoval pod njim celo močni Simon iz Cirene. Bos je bil otrok, ki je nosil križ, in tudi nog njegovih, teh sirotnih, prej tako

belih, se je držala strjena kri. Roke so objemale strašni les in rokavi rdeče halje so se vili nazaj prav do komolcev, da so se svetile v soncu čiste otroške lahti; in še na teh čistih lahteh so cvetele rdeče kaplje kakor mak na polju. Na glavi je nosil venec, iz trnja spleten, izpod katerega je kakor iz stoterih kanglic brez milosti lila bolečina na čelo, na lica in na oči, da se je zasenčila njih nebeška luč, in celo na ustnice, te med vsemi vekomaj blagoslovljene.

Med štirinajstimi podobami, ki so se vrstile po mrzlih stenah v mraku in tišini ter se prijazno in odkritosrčno pogovarjale z menoj, kadar sem bil z njimi sam, je bila mojemu srcu najbližja četrta postaja, tista, kjer sreča Jezus svojo žalostno mater.

Tudi ona, Mati božja, je imela čisto otroški obraz. Droben je bil, zelo ozek in bel in dvoje velikih oči je sijalo iz njega, dvoje globokih jezer, v katerih se je trepetaje ogledovalo visoko sonce. Oblečena je bila v dolgo sinjo haljo, prepasano s širokim temnomodrim pasom, in sinjina je odsevala na licih, da so bila še nežnejša in bledejša. Na neki podobi v stari vaški cerkvi je imela srce presunjeno s sedmimi meči in, ko je stopila iz okvira, so se na rahlo zazibali in stresli teh mečev jekleni ročniki, ki so imeli obliko križa, in kaplja krvi je kanila iz srca.

Ta ozki, beli obraz je pričal brez solz in brez besed: »Čigava bolečina je večja od moje?« Ob poti je stala, ko je prišel mimo. Prišel je mimo silen oblak, ki se je vzdignil do nebes in jih je zatemnil. Ta oblak je bil rdeč prah, kri je vpila do nebes.

In vse je utonilo v njem, vse je izginilo, ničesar več ni bilo, on sam je bil, prav sam v tem neizmernem krvavem oblaku. Otrok je bil, ki je objemal težek križ. Omahaoval je pod njim, opotekal se in padal, da se je zasolzil kamen, ko je poljubil njegovo čelo. Tako je šel v neusmiljeno smrt. Kakor seže bela roka v noč, je segel njen pogled do njega, se je iz jezera njenih oči prellilo sonce v sonce. »Sin moj, ti ljubi otrok moj!« Komaj je

videl to roko, to lice, te oči, komaj je slišal ta glas, ni bilo trpljenja več, ne trnovega venca več, ne križa več. Visok in lep, brez krvi in brez ponižanja je stopil k nji, da bi jo potolažil; ker njena bolečina je bila večja od njegove.

Zdaj, v tem strašnem času, ga vidim živega tik pred seboj, vidim ga tisočkrat in stotisočkrat. Njo vidim, žalostno mater, tudi njo tisočkrat in stotisočkrat. Človek gre na Golgoto, da bo trpel in umrl in da bo vstal poveličan. —

Okrog desetega stoletja je krščanstvo, ki se je takrat prvič na vso moč razmahnilo po vseh evropskih deželah, priklicalo čudovito kulturno pomlad, ki je zbudila bujno rast duha. Mladi narodi so dobili prve zapiske v domači besedi. Tudi Slovenci smo srečno — celo med prvimi — prebili težavno preskušnjo v Brižinskih spomenikih.

Toda pri nas so drobne in samotne kalí zadele še na pretrdo zemljo. Niso mogle zaživeti, ne pognati korenin in ne obroditi skorajšnjih plemenitih sadov. Od tod tako dolga praznina po prvih zapiskih, praznina, ki jo oživljajo le narodne pesmi, ki so prevzele poslanstvo knjige, budile ljubezen do jezika in smisel za njegovo lepoto ter bogatile besedni zaklad in izrazno moč.

Tako Lutrova vera, ki je v šestnajstem stoletju segla tudi k nam, ni našla več čisto nepripravljenih tal. A vendar je malokje rodila kaj takega kot pri nas, ko je v treh desetletjih s Trubarjem, Dalmatinom in Kreljem ustvarila vse tisto, kar so drugi narodi v počasnem razvoju komaj v šestih stoletjih. Z nenadnim silnim vzponom smo dohiteli svoje sosede. Slovenski jezik je zablestel kot nova zvezda na evropskem nebu. A žar ni bil stalen, bil je kot bežen komet, ki je s svojim zatonom povzročil še hujšo temò. Hujšo, ker so se slovenske oči že privadile luči, ker so zahrepenele po njej in jo pogrešale.

Grmade, ki so používale krivoverske knjige, so pojemale, v srcih pa se je utrinjal nov ogenj, zdrav ogenj ljubezni do domače knjige, večni ogenj, ki ni več ugasnil. Na tihem je tlel, prežarjal duhá in srce ter čakal trenutka, da se spet razgori v mogočen plamen. Katoliški duhovniki — služili so Bogu in slovenski besedi — so zidali pre-mišljeno in trdno. Čas je oblikoval brez naglice. Nismo imeli duhá, ki bi premagal počasnost naravnega razvoja.

Šele konec osemnajstega stoletja je evropsko vrenje in valovanje razgibalo tudi naše zatišje. Pohlinova slovnica, Japljev besedni zaklad v svetem pismu, Linhartovi dramski prvenci in Vodnikove uporabne knjige in pesniški poskusi so predramili du-hove, prebili led okostenelosti in pripravili zemljó za živo in hitrejšo rast.

Tedaj se nam je rodil Francè Prešeren, prvi pevec, ki je z mirnim očesom pre-meril duhovne vrhove in s svojim plemenitim pevskim darom ustvaril najboljša dela. Čeprav smo bili dotlej najmanjši in najmlajši v evropski družini, smo si z njim osvo-jili najvišje mesto. Toda Prešeren je bil preglobok duh, da bi ga do dna razumeli njegovi sodobniki. Tako silen je bil njegov dar, da je še danes prav tako živ in močan kot pred sto leti. Danes še bolj ko tedaj! Njegova preprosta in jasna, a vendar čudo-vito razgibana beseda je prva zajela vso duševno globino, obenem pa dala silnim mi-slim trdno podobo in pokazala slovenskega človeka omikanemu svetu. Prešernove umet-nine so poslej merilo za naše leposlovje. Vsi poznejši rodovi so ga občudovali, se učili pri njem in zajemali iz njega.

Istočasno s Prešernom pa nam je zrasel drug velikan, Anton Martin Slomšek. Ni sicer ustvaril nesmrtnih leposlovnih del, a je s svojo neposredno močjo in gorečo lju-beznijo do jezika in naroda poglobil našo omiko do tiste stopnje, da smo bili zreli in dorasli za Prešernovo pesem. Nesmrtna je njegova uspešna pobuda na šolskem področju. Sad njegovega blagoslovljenega dela je ljubezen do lepe knjige, ki je poslej zvesta tovarišica slehernega Slovenca, da smo še danes na prvem mestu po svojem knjižnem trgu.

Tako je bilo čisto naravno, da smo dobili Slovenski Glasnik, ki nam je dal Jenka, Erjavca, Levstika in Jurčiča. Prešernovo dediščino je nedvomno prevzel Fran Levstik, ki je s svojo ostro mislijo in veljavno besedo določil pot našemu leposlovju, hkrati pa že ustvaril prve umetnine v nevezani besedi. Prešernovo dušo je podedoval Jenko, čigar pesem je živo nadaljevanje Prešernove. Jurčičev izredni pripovedni dar pa nam je ob Levstikovem vodstvu polnil boleče vrzeli v naši prozi. Vezana in nevezana beseda se je približala naši zemlji in našemu človeku, da smo se počutili prijetno doma.

Ob Levstiku je zrasel tudi Stritar, ki je prvi v svojih delih ujel sodobne evropske tokove. S svojo razgledanostjo in izbrušenim lepotnim čutom je bil koristen vodnik predvsem Gregorčiču, ki je bolj kot kateri koli drug pesnik začutil slovensko dušo in ubral nanjo svoje pesmi, ki so takoj postale narodna last.

Zdravo in stvarno sta Jurčičevo izročilo nadaljevala Tavčar in Kersnik, njima pa se je pridružil Aškerc, ki je s svojo krepko velikopoteznostjo obnavljal našo zgodovino, načenjal pa tudi čisto sodobna družabna vprašanja. Ob teh treh so rasli Valjavec, Mencinger, Trdina, Jaklič, Detela in drugi. Obrisi slovenske zemlje so bili bolj in bolj določni, slovenski človek je dobival popolno podobo. Krajine so zaživele pred našimi očmi v pisani različnosti; skoraj vsaka je že imela svojega oblikovalca.

Če Stritarju še ni uspelo tudi pri nas zadosti živo ostvariti sodobnih evropskih tokov, ne moremo reči tega o slovenski moderni: Ketteju, Murnu, Župančiču in Cankarju. Ti so se znašli v velikem svetu, obenem pa ustvarili čudovito naša dela. Kette je ves lahкотen in veder, hkrati pa trdno povezan s slovensko leposlovno preteklostjo. Murn je naraven, a prav zaradi svoje nenarejenosti neposreden in močan. Takih globin še nihče ni odkril v naši zemlji, tako še nikomur ni zavonjala. Župančič je prisluhnil misli in čustvu, ujel njihovo barvo in polnost in zven, da smo ostrmeli spričo bogastva. Po izrazni sili mojstrske besede je naš največji, mirno pa se meri tudi z največjimi svetovnimi, kar dokazujejo njegovi prevodi. Cankar je s svojo plodovito ustvarjalno silo miselno poglobil epiko kot še nihče doslej. Njegova umetniška beseda nam lahko tno posreduje najtišje hrepenenje in najbolj razburkane strasti.

Ob moderni in hkrati na starih koreninah sta zrasla Finžgar in Meško. Dvoje značajev, dvoje pokrajin, dvoje lepote! Finžgar slovesen in klen, dedič Prešernove epike; Meško mehak in globok, dedič Prešernove lirike.

Rodovi po svetovni vojski so se razmahnili na široko in na globoko. Ni vprašanja, ki bi ga naša beseda ne zmogla, ni odgovora, ki bi ga naši ustvarjalci ne dali. V tisočeri odtenkih so izoblikovali naše življenje, našega človeka in našo zemljo. Celó skrajni robovi — in ti še prav posebno — so našli svoje umetnike, ki so z živo in toplo besedo oplajali tudi sredino. Duhovno in rodno sorodstvo ni več samo prazna beseda.

•

»Kar je oče dobrega prejel od svojih starih, mora zapustiti svojemu sinu; kar se je mati hvale vrednega naučila od svoje matere, bo zapustila tudi svoji hčeri. Materin jezik je najdražja dota, ki smo jo dobili od svojih starih. Skrbno smo ga dolžni ohraniti, olupšati in svojim mlajšim zapustiti.«

Te Slomškove besede in misel nanj, ki je oče Družbe sv. Mohorja, ter na njegov slovenski kulturni načrt, ki je še danes živ in sodoben, je ob osemdesetletnici njegove smrti pobudila tole zbirko. Ni popolna, ker niti ni mogla biti. Preveč je razlogov za to; ne kaže jih naštevati vseh. Saj nam je toliko stvari vezalo roke: obseg, bralci, čas in še in še. Vendar pa smo v teh okoliščinah poskusili sestaviti berilo, ki bi vsaj približno predstavilo naše leposlovje. Dela v njej naj bi bila razumljiva večini naših bralcev, obenem pa umetniško polna. Kjer smo le mogli, smo se izognili odlomkom, hkrati pa izbrali delo, ki je kljub svojemu majhnemu obsegu značilno za tistega pisatelja. V celoti naj bi bilo Slovensko berilo snovno in oblikovno vsestransko živo in razgibano ter sestavljeno iz del, ki so v naši slovstveni zgodovini že dobila svoje mesto.

Naj bralec ne išče v tej knjigi napak in pomanjkljivosti, ki so znamenje časa in šibkosti človeškega duha, ampak naj jo prebira z ljubeznijo, kot je bila z ljubeznijo sestavljena. Potem Družba sv. Mohorja vé, da ni opravila samo svoje dolžnosti, ampak dosegla tudi namen, ki je bil, je in bo: buditi v Slovencih ljubezen do rodu in jezika ter po svojih močeh pripomoči, da bo duh ohranil tisto vzvišeno mesto v človeškem življenju, ki mu gre.

V Ljubljani na osemdeseto obletnico Slomškove smrti.

Kazalo

ASKERC ANTON	37	GREGORČIČ SIMON	57
* 9. 1. v Globokem pri Rimskih Toplicah, † 10. 6. 1912 v Ljubljani.		* 15. 10. 1844 v Vrsnem, † 24. 11. 1906 v Gorici.	
Anka (Izbrane pesmi 1940)	37	Mavrica (Izbrane poezije 1939)	20
Mutec osojski (Izbrane pesmi 1940)	30	Oljki (Izbrane poezije 1939)	57
CANKAR IVAN	6	GRUDEN IGO	27
* 10. 5. 1876 na Vrhniki, † 11. 12. 1918 v Ljubljani.		* 18. 4. 1893 v Nabrežini.	
Bebec Martin (Zbrani spisi XX. 1936)	6	Papagajček Kiki (Dvanajsta ura 1939)	27
Četrta postaja (Zbrani spisi XX. 1936)	99	JAKLIČ FRAN	11
Skodelica kave (Zbrani spisi XVIII. 1935)	26	* 6. 12. 1868 v Podgorici pri Dobrepoljah, † 31. 12. 1937 v Ljubljani.	
CEVC EMILIJAN	97	V pustiv je šla (Zbirka slovenskih povesti III. 1914)	11
* 5. 9. 1920 v Kamniku.		JALEN JANEZ	92
Lončena piščalka	97	* 26. 5. 1891 na Rodinah.	
DETELA FRAN	70	Ogrinjača (Previsi 1940)	92
* 3. 12. 1850 v Moravčah, † 11. 7. 1926 v Ljubljani.		JENKO SIMON	35
Vest (iz Svetlobe in sence 1916)	70	* 27. 10. 1835 v Podreči pri Mavčičah, † 18. 10. 1869 v Kranju.	
ERJAVEC FRAN	59	Obraza (Izbrane pesmi 1940)	35
* 4. 9. 1834 v Ljubljani, † 12. 1. 1887 v Gorici.		Po slovesu (Izbrane pesmi 1940)	35
Ena noč na Kumu (Slovenski Glasnik 1862)	59	Prošnja (Izbrane pesmi 1940)	98
FINŽGAR FRANCISEK SALEŠKI	77	Želja (Izbrane pesmi 1940)	35
* 9. 2. 1871 v Doslovičah pri Breznici.		JURČIČ JOSIP	47
O Vrba (Zbrani spisi VII. 1929)	22	* 4. 3. 1844 na Muljavi pri Krki, † 3. 5. 1881 v Ljubljani.	
»Prekvata ovca...« (Mladika 1939)	77	Zakrpana Višnja gora, raztrgani žužemberk (Spisi I. 1922)	47
GESTRIN FRAN	96	KERSNIK JANKO	51
* 1. 12. 1865 v Ljubljani, † 15. 8. 1893 v Ljubljani.		* 4. 9. 1852 na Brdu pri Lukovici, † 28. 7. 1897 v Ljubljani.	
Pesem o prepelici (Izza mladih let 1893)	96	Mačkova očeta (Zbrani spisi IV. 1905)	51
GLASER JANKO	31	KETTE DRAGOTIN	50
* 21. 3. 1893 v Rušah pri Mariboru.		* 19. 1. 1876 na Premu, † 26. 4. 1899 v Ljubljani.	
Na pot (Čas kovač 1929)	31	Jesen (Zbrano delo 1940)	50
GOLAR CVETKO	56	O Bog svetlobe (Zbrano delo 1940)	50
* 4. 5. 1879 v Gostecih pri Sori.		Oj Emil, Emil (Zbrano delo 1940)	50
Mati zemlja (Njiva zori 1927)	56	LEVSTIK FRAN	38
GOLIA PAVEL	76	* 28. 9. 1831 v Spodnjih Retjah pri Velikih Laščah, † 16. 11. 1887 v Ljubljani.	
* 10. 4. 1887 v Trebnjem.		Martin Krpan z Vrha (Zbrano delo III. 1931)	38
Marija v polju (Pesmi 1936)	76	LIKOVIČ JOŽA	95
GRADNIK ALOJZIJ	75	* 5. 3. 1900 na Rakeku.	
* 3. 8. 1882 v Medani.		Oznanjenje (Mladika 1936)	95
Kmet govori Bogu (Večni studenci 1938)	75		
Kmet govori mastilcem (Večni studenci 1938)	21		

LOVRENCIC JOZA	64	SLOMSEK ANTON MARTIN	91
* 2. 3. 1890 v Kredu.		* 26. 11. 1800 na Slomu pri Ponikvi,	
Poldan (Dom in svet 1922) . . .	64	† 24. 9. 1862 v Mariboru.	
MEDVED ANTON	58	Maček v črnilu (Drobtinice	
* 19. 5. 1869 v Kamniku, † 12. 3. 1910		1850)	91
na Turjaku.		STRITAR JOSIP	45
Očetu (Poezije II. 1909)	58	* 6. 3. 1836 v Podsmreki pri Velikih	
MENCINGER JANEZ	32	Laščah, † 25. 11. 1923 v Rog. Slatini.	
* 26. 3. 1838 v Brodu pri Bohinju,		Turki na Slevici (Stritarjeva	
† 12. 4. 1912 v Krškem.		antologija 1919)	45
Srečanje (odlomek iz Moje hoje		SALI SEVERIN	82
na Triglav 1938)	32	* 22. 10. 1911 v Podliscu pri Dobrničju.	
MESKO FRANC KSAVER	54	Molitvenik (Slap tišine 1940)	82
* 28. 10. 1874 v Klučaroveh pri Sv.		TAUFER VIDA	46
Tomažu nad Ormožem.		* 15. 6. 1903 v Toplicah pri Zagorju.	
V mlinu	54	Smrt na vasi (Dom in svet	
MILCINSKI FRAN	9	1939)	46
* 3. 12. 1867 v Ložu, † 24. 10. 1932		TAVCAR IVAN	28
v Ljubljani.		* 28. 8. 1851 v Poljanah nad Škofjo	
O dušici majceni, ki ni		Loko, † 19. 2. 1922 v Ljubljani.	
smela v nebesa (Pravljice		Moj sin (Zbrani spisi I. 1932) . .	28
1911)	9	TRDINA JANEZ	66
MURN JOSIP-ALEKSANDROV	65	* 29. 5. 1830 v Mengšu, † 14. 7. 1905	
* 4. 3. 1879 v Ljubljani, † 18. 6. 1901		v Novem mestu.	
v Ljubljani.		Gluhaloza (Zbr. spisi II. 1904)	66
Mir (Izbrane pesmi 1940)	21	VALJAVEC MATIJA-KRACMANOV . .	8
Pa ne pojdem prek poljan		* 17. 2. 1831 na Srednji Beli pri Pred-	
(Izbrane pesmi 1940)	94	dvoru, † 15. 3. 1897 v Zagrebu.	
Pesem (Izbrane pesmi 1940) . . .	10	O nebeški gloriiji (Poezije	
Pesem oklasu (Izbr. pesmi 1940)	65	1900)	8
Šentjanžvevo (Izbr. pesmi 1940)	65	VELIKONJA NARTE	84
MURNIK RADO	87	* 8. 6. 1891 v Dolnji Otlici.	
* 31. 7. 1870 v Ljubljani, † 6. 11. 1932		Amerikanci (Otroci 1931) . . .	84
v Ljubljani.		VODNIK ANTON	83
Peklenski napredek (odlo-		* 28. 5. 1901 v Podutiku nad Ljubljano.	
mek iz Navihancev 1902)	87	Čemu se vračam (Skozi vrto-	
NOVY LILI	86	ve 1941)	83
* 24. 12. 1885 v Gradcu.		VODNIK VALENTIN	21
Vikrče (Temna vrata 1941) . . .	86	* 3. 2. 1758 v Zgornji šiški, † 8. 1. 1819	
POGAČNIK JOŽE	68	v Ljubljani.	
* 28. 9. 1902 v Kovorju pri Trziču.		Dramilo (Izbrano delo 1935) . .	21
Trije zvonovi (Sinje ozare		ZOREC IVAN	36
1931)	68	* 25. 7. 1880 v Malem Grabnu pri št.	
PREŠEREN FRANCE	25	Vidu na Dolenjskem.	
* 3. 12. 1800 v Vrbi, † 8. 2. 1849 v		Očiščevanje (Iz nižav in težav	
Kranju.		1938)	36
Memento mori (Poezije 1939)	76	ŽUPANČIČ OTON	69
Nezakonska mati (Poezije 1939)	25	* 23. 1. 1878 v Vinici v Beli Krajini.	
O Vrba (Poezije 1939)	25	Božična zdravica (Dela Oto-	
Življenje ječa (Poezije 1939)	64	na župančiča II. 1936)	69
SARDENKO SILVIN (AL. MERHAR)	53	Mrtva nevesta (Dela II. 1936)	7
* 15. 6. 1876 na Ježici, † 21. 2. 1942		Naše luči (Dela II. 1936) . . .	5
v Ljubljani.		Skoz telefon (Ljubljanski Zvon	
Ledene rože (Roma 1906)	53	1936)	69
Pesem (Nebo žari 1916)	94	Tiho prihaja mrak (Dela I.	
Prelest (Dekliške pesmi 1922) .	91	1936)	96

